

zen budizmi yolu

Ord.Prof.Dr. Eugene HERRIGEL

Ruh ve Madde Yayınları

Ord. Prof. Dr. Eugen HERRIGEL

Zen Budizmi Yolu

Çeviren:

Sedat UMRAN

BİRİNCİ KİTAP

Ruh ve Madde Yayınları

Bu Eser'in Her Hakkı
Metapsişik Tetkikler Ve İlmî Araştırmalar
Derneğine
Aittir.

Kitabın Orjinal Adı:
Zen - Weg

Kapak Düzeni : Can SÜMER

Uzak - Doğu Spiritüalizmi Dizini

T A Ş Matbaası

İstanbul — 1978

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ KİTAP

Sahife

ZEN YOLU

Zen ve Klâsik Budizmin Dalıncı Mistiği	7
Zen'in Kendine Özgüllüğü	10
Zen Budist Manastırlarındaki Eğitim	13
Soluk Alış Temrinleri	16
Koan	18
Satori	20
Üstadı Öğrencisinin Satoriye Ulaştığını Nasıl Anlar?	27
Japon Sahne Oyunu San'atı Üzerine Açıklamalar	29
Üstadı Öğrencisinin Yüreğinin İçini Görür	31
Öğrencinin Satori Sayesinde Değişmesi	32
San'atlarda Zen	32
Zen Resim San'atı	33
Şiirde Satori	36
Satori Yaşamına Dayanan Düşünceler	37
Zen Mensuplarının Manastır Dışında Yaşam	
Pratiğinde Davranışları	38
Zen Rahipleri	40
Daha Yüksek Aşamalar	47

ZEN BUDİST PRATIĞI

Zen Öğrencisinin İçinden Geçtiği Eğitim	56
Temrinin Yolu	58
Tamamen Altan Başlayan Temrinler	59
Sevinç Hali (Şetaret)	60
Aydınlanmış (Hidayet), Yeniden Doğuş, Buddha Doğası	61
Sevince Katılış ve Acıya Ortak Oluş	62
Az Konuşan	63
Tüm Canlı Evrenle Bağlantı Kuruş	64
Zen Rahip Anlayışı	66
Dünyada, Yaşam ve Gündelik Yaşamda Zen Mensubu	68

AVRUPALI GÖZÜYLE ZEN

Ufak Olanda Sabrediş Ve Nefsi Yenilş	70
Zen'de Güce ve Propagandaya Yönelik Hiç Bir İtki Yoktur	71

	<u>Sahife</u>
İnsanın Ben'ine Takılıp Kalması	74
Geri Dönüş Yolu	76
Tek Tek San'atlarda Zen İle Zen Yolu Yöntemi	
Arasındaki Ayrım'	77
Varlığın Merkezi	77
İnsanın Düşüştü Ve Öz Varlığının Doyuma Ulaşması	78
Düşünmenin Yolu	79
Hakkaniyet ve Sevgi	81
BİYOGRAFİK NOTLAR VE AÇIKLAMALAR	82

İKİNCİ KİTAP

YAY İLE OK ATIŞ SAN'ATINDA ZEN

85 - 138

Zen üstadları ebedî yolculardır.

Kendisi ve başkası için sözcük, düşünce-
nin daha azıdır, düşünce tecrübenin daha azı-
dır. Sözcük, süzölmüş olandır ve onda tor-
tulan şey en iyi yanından yoksundur. Ef-
latun 7. Mektubunda şöyle der: «Ciddî şey-
lerle uğraşan ciddi bir adam, yazmamalıdır.»

Zen gerçeğini kavramak ve Zen gerçeği
olabilmek için insanın bir çok yaşamı olma-
lıydı.

Eugen HERRIGEL

ZEN YOLU

BÖLÜM : I

ZEN VE KLASİK BUDİZMİN DALINÇ MİSTİĞİ

Yalnızca mistik varlığın yöntemsel sebeplendirilmesi uğruna budistik mistik diğer dünyadan göze çarparcasına ayrılır. O dalınca, içinde tekniğin bütün san'atlarda olduğu gibi, sadece ona düşen rolü oynamadığı, tersine aynı zamanda son derecede geniş bir yer tuttuğu bir san'at mertebesine yükseltmiştir; böylece hemen hemen önceden yayılma alanı kestirilemeyen bir kazanç sağlamıştır. O, mistik pratiği sırf bir aşağı yukarılıktan kurtarmıştır. O da dalınca götüren başarılı temrinlerin toplamını «yol» olarak adlandırmaktadır, ama başka hiç bir yerde dalıncın yöntemi olan yol bu derecede temelli bir önem kazanmamıştır.

Doğu Asyalı, Buddha'nın yoluna sonsuz derecede çok şey borçludur. O, kendisine özgür rahip insan tipini ortaya çıkarmıştır. Bu meyanda erişilen düzeyin Budizmin her dalında bugüne kadar korunup korunmadığı sorusunu burada sormayalım. Keza bu cıki yöntemden, alışılmış ve hidayetten öğretilen bilişin ortaya çıkıp çıkmadığı da sorumuz dışıdır.

Burada Z e n Budizminden sözedilecektir. Zen'e ilişkin olarak onun ne sayesinde, ne zaman, nasıl oluştuğu da tartışılacak değildir. Bunun nedeni, —Budizme ait olarak— onun klâsik budizm dalıncı mistiğinden yöntem olarak daha başka bir yol izlemesidir.

Budizmin h i d a y e t e e r m e'nin, tüm duygu karışım-larından arınmış olarak, dünyadan kaçışa götüren bilgilerin yeniden soyut biçimde ortaya çıktığı murakabe çalışmasının kendileriyle başladığı gerçeklerin saf görülüşünden ibaret olduğu dikkate değer bir noktadır. Bu, şu halde, Buddha'nın hidayete ermeden önceki ve yola koyulduğunda doğrulanan (müeyyideleşen) en eski yaşamı-

Dalıncı : İstığrak, bir tür ruh-heden gevşemesi, trans halı.

dır. Buna göre bu sonuç murakabe yapan için bu konunun bir deyimle saplantı fikir haline gelmesiyle açıklanamaz mı?

Budist hayatın acı çekmek olduğu noktastan hareket eder. Bu en eski Buddha yaşamını başka türlü olsaydı, durum nasıl olacaktı? Yaşam sevinç verici ve dünya, mutlulandıran bir uyum olarak yaşansaydı, hidayete eriş de buna uygun bir hale gelmiyecek miydi? Elbette böyle güzel ve uyumlu bir dünyadan çözülmeye çalışmanın ne anlam taşıdığı kavranmaz olacaktı. Şu halde bu murakabe yolunda besbelli kişi kendisini aşamaz. Düşünmenin ve düşünmemenin ö t e y a n ı n a gelinemez, hoşnut oluğun ve olmayışın v.b. öte yanına ulaşamaz, sadece öte yan diye gösterilen sıfır noktasına gelinir, ama bu takdirde bir mistik ruhun Tanrıyla birleşmesi (unio mystica) nasıl mümkün olabilir? Maamafih olsa olsa, en çok şöyle denebilir: Dalınca giren kişi, kuşkusuz kendi gerçek mahiyetine ait olmayandan kurtulmaktadır ve böylece kendi varlığının en derin dibini sadece k e n d i n i bulmaktadır.

Buna göre —bu söz konusu olabilir— dalıncı ve konsantrasyon eksersizlerini önceden verilmiş bir konu olmaksızın yapabilmek mümkün olup, izlerken sabit nesnel bir şeye tutunulmayan bir yoldan gitmek imkânı mevcuttur— Şu halde yâni dünya görüşüne ilişkin koşullara sahip olmaksızın, öyle ki insanın kişisel varlığı ne acı, ne de hoşnutluk dolu diye görülmeden, o, geçici olsa da, ne nefret edilmeye, ne de sevilmiye değer diye geçerli olmaksızın bu yapılabilir. Bu dünya görüşü en doğrusu hidayetten ortaya çıkmalıdır! Hidayet diye bir şeyin olduğunu Buddha kendisi vaad olarak belirtmişti. Belki de ona hiç bir şey telkin edilmezse, bu büsbütün başka sonuç verir. Bunun mümkün olması gerektiği, Buddha'nın gittiği yoldan ortaya çıkıyor. Orada bir umursamazlık safhası vardır. Bu aşamada bilmekle bilmemek arasındaki sıfır noktasında bulunulur ve artık hiç bir şeye yönelinmez, ama Buddhistik dalıncıta kişi daha önceki safhalarla önceden engellenmiştir. Pekiyi bu olmaksızın başlangıçtan itibaren şöyle yapılsaydı, nasıl olurdu: Basit olarak temrinde bulunulsaydı, dalınca girmek ve tamamen boş hale gelmek için, programsız olarak hareket edilseydi ne olurdu? Bunu söz konusu ettirmek yülrekliliği gösterilseydi. (1)

Bu ZEN'in yoluydu. Hiçliğin bu biçimde ne kadar denendiği saptanamıyor. Fakat onun başarıya ulaştığı, Zen'in Çin'deki ve Japonya'daki varlığıyla kanıtlanmış olmaktadır. Onun parlak bir başarıya

ulaştığını Zen'in bugüne kadarki canlılığı kanıtlamaktadır. Bu noktadan bakıldığında sadece anlaşılmaz olan nokta şudur: Zen mensubu varlığından çözülmek için hangi nedene sahip olmalıdır, zira o bu varlığın karşısında dünya görüşü bakımından tamamen tarafsız bir tavır takınmaktadır. Bunun için tarihi bakımdan bir açıklamada bulunmak mümkündür. O, bir hidayet ve ona götüren bir yolun olduğunu biliyordu, ama sonradan edindiği deneylerin b ü y ü k k u r t u l u ş olduğunu o söyleyebiliyordu. N e d e n k u r t u l u ş ? H a n g i a n l a m d a ?

Bunun yanıtını bu kitabın bütünü vermektedir.

ZEN'İN KENDİNE ÖZGÜLÜĞÜ

(Avrupa Mistiğinden farklı olarak)

Zen'de, i n s a n, içinde kişi ruhunun Tanrıyla birleştiği « u n i o m y s t i c a »'nın kişiyi son derecede mutlulandıran ve yü-kümlü kılan meziyeti olarak görüldüğü avrupa mistiğindeki merkezi mevkiine malik değildir; o sadece o, tüm yaratıklar arasında bunun misyonunu taşır ve buna erişmekle dünyadaki varlığının mevkiin-den dışarıya çıkar. Bu dışarıya çıkışa, kendini yitirise ve kendini yeniden buluşa vecd, istiğrak denir. Onun bu esnada bulduğu şey kendi merkezidir, onun esasında başkasına satılamaz olan benliği-dir. Bu benlik u n i o'da yani ruhunun Tanrıyla birleşmesinde orta-dan kaldırılmıştır ve yine de korunmuştur. Tanrıda, Tanrılıkta ya da avrupa mistiğinde başka türlü adlandırılan ve onunla ve onun içinde bu mistik ruh birliğinin ortaya çıktığı ruh durumunda, benlik keskin keskindir, tersine kurtarılır, Tanrının lütfuna uğratılır ve bir sona ulaştırılır. İkiliğe katlanmayan, bu birleşmenin uğruna sadece geçici olarak onun uğruna, bu benlikten sıyrılmak şart koşu-lur, çünkü Tanrı sadece benlik olabilirliğini son ve en yüksek kur-ban olarak sunduğu ve artık hiç bir direnmede bulunmayan bir ruhun içine doğabilir, ve eğer bu doğuş sağlanmışsa, bu takdirde ruh Tanrı'nın yetkili kıldığı bizzat kendinden aldığı güçle var olmak ve tıpkı kendi içinden dönen teker gibi yaşamak için merkez ha-line gelir. Buna karşı Zen'de insanın dünyadaki varlığı bu sıfatla kendi dışında ve kendi merkezinin dışındadır. O ister bunun farkı-na varsın, isterse varmasın, kişi kendini ne ölçüde bir benlik olarak yükseltmek isterse ve sonsuz gerçeğe erişilmez olana bir yaklaştı-rışla olgunluğa erdirmeyi denerse, o artık, o derecede kendi merkezi olmıyan varlığının orta noktasından dışarıya çıkmıştır ve ondan o derecede uzaklaşmıştır.

Zen budist için insandan başka tüm canlılar, hayvanlar, ve bit-kiler, taş ve toprak, hava, ateş ve su, hepsi de varlıklarının mer-

kezinden bir hak iddiasında bulunmaksızın, onu terketmeden ve terkedemeden yaşarlar. Yolunu şaşırان ve şaşkın insan, kişisel varlığının suçsuzluğunu ve güvenini ele geçirmek isterse, esas itibarıyla amaçsız oldukları için bitkilerin ve hayvanların o denli inanarak yaşayıp gittikleri bu güveni elde etmek isterse, onun için kökten bir geri dönüşten başka çare kalmaz. Onun için sayısız korku ve felâket halinde sapık yol olarak gözüken yoldan geri gitmeye mecburdur, onu kendine ulaştırmayı vaadeden her şeyi kendinden sıyırmak zorundadır. Bir takım hülyâların peşinden koşarak, kanatları yeni teşekkül etmiş olarak yüreklilikle terkettiği gerçeğin yurduna dönebilmek için, bir yaşamın kandırıcı büyüünden kendi gücüyle vazgeçmek zorundadır. O küçük çocuklar gibi olmak zorunda değildir, tersine orman ve kaya gibi, ağaç çiçeği ve meyve yıldırım ve fırtına gibi olmak mecburiyetindedir.

Zen'de ruhun Tanrıyla birleştiği « o n i o » vatanına dönüş, kökensel olan, ama yitirilmiş bulunan bir ruh durumunun sağlanması anlamını taşır. Böylece insan tıpkı, hayvanlar, bitkiler ve tüm canlılar gibi merkezinin içinden yaşayabilmek için her şeyi nehyeden ve onun dışında olanı reddeden yoldan gitmek mecburiyetindedir.

Doğusyada bu vatana dönüş ve geriye dönüş rastlantıya bırakılmaz. O, hazırlanabilir ve ortaya çıkarılabilir. Bu, her şeyden önce Japonyadaki durumdur. Zen budizme bu yoldan, bu yöntemle gidilir.

Zen budizmin kısaca belirtilen bu varlık anlayışına karşı şöyle bir itirazda bulunulabilir: Doğusya insanı uzun tarihinin içinde gimdiki halde de doğadan o ölçüde örneğin bir avrupalı gibi umutsuzca uzaklaşmamıştır. Bu itiraz hiç kuşkusuz yerindedir ve sadece iki tip insanın günlük yaşamına bakınakla değil, tersine aynı zamanda daha açık ve seçik olarak doğusya sanatıyla da kanıtlanmaktadır; fakat hatta kesintisiz doğayla y a k ı n l ı ğ ı n, uzun bir süre, Zen'e yakınlık olarak bir anlam taşımadığı hususunda açıklığa kavuşulmuş olunmalıdır. Kavramsal olarak nasıl anlaşılırsa anlaşılın, doğa hiç bir zaman, Zen'in, içinden yaşamakla mahiyetini oluşturduğu o kapsamlı hakikat değildir. Doğusya insanının —her şeyden önce japon insanının— geleneğin ona yüklediği bağlantılardan kendini kurtaramadığı veya kurtarmadığı yaşamının ekonomik, politik ve teknik bakımdan modernleştirilmiş olmasına rağmen bunu başaramadığını ileri sürmek de, bir sebeplendirme olamaz. Bu itiraz bizi bağlamaz ve sorunun özüne götürmez, çünkü

Zen Budizm Japonyaya girdiğinde, yaşamın modernleştirilmesi diye bir şey söz konusu değildir. Daha o zamanları insanlar tam bir doğayla yakınlık içinde yaşarken ve soru sormadan kabul edilen gei-
neğin büyüğü içinde bulunurlarken, Zen budizm bu korunuk varlığı, merkezin dışında, düşüş ve sonunda suç olarak telâkki etmekten asla kendini alamamıştı.

Zen budizm için bir düşüş ve bunun sonucu olan suç kişinin bizzat kendi gücüyle alabildiğine yaşaması olanağının serbest kılınmasından ortaya çıkmaktadır. Kişi kendini duyar ve kendini bir ben olarak yaşar. Bu ben oluş hali, onu ben hastalığına ve ben olmıyana karşı tam bir sınırlandırılışa götürür ve böylece yüreğini katılaştırmasına müncer olur. O kendini duyar ve bunu merkezi yapar, bunu bilinçli olarak değilse de gizlice yapar. Bu gelişim daha çok keskinleşmek eğilimini gösterir. Fakat onun bunu son haddine kadar götürmesine gerek kalmaz. Zen budizm için çocuğun ilk bencil davranışları kaçınılmazdır ve bozucudur. Bunun için şöyle demek bir itiraz sayılmaz: Doğu asyalı şimdiye kadar avrupalı insan gibi doğanın dışına düşmemiştir ve o bugün de daima geleneksel bağlantıların içinde yaşamaktadır. Bu, onun her şeye rağmen kendi benliğiyle savaş halinde olduğu noktasını ortadan kaldırmaz ve bu nedenle kendi gücüyle, adeta yaşanır gibi olarak yaşamaktan ve bunun tersinden çok uzaktır denemez.

Fakat asıl tehlike kişinin doğal olarak bunu bilmemesinden ibarettir ve bu nokta kendisine söylendiğinde onu anıyamamasıdır. Onun ben'ine bağlı oluşuyla varlık gerçeğinin bozuluşu hali ortaya çıkar, bakışı bozulmuştur. Buna göre o bir karşılaştırma yapamaz. Ne olduğu ve ne olmak zorunda olduğu arasındaki ayrımı göremez. Çünkü ne olduğu ve ne olmak istediği önceden açıklanamaz; bu bir başka üslup değildir, günlük yaşamın bir diğer yönüdür, bu, onun gerçekleştirebileceği bir tasarı değildir, bir hayal değildir onun bilinciyle ve iradesiyle ciddiyetle ve sorumluluk bilinciyle ifa edebileceği bir şey değildir, tersine büsbütün başka bir şeydir, ondan tamamen kaçan bir şeydir, yalnızca temelinden hareket ederek sağhyacağı bir değişmeyle, bir geri dönüşle ulaşılabilir olan bir şeydir.

Bunun için Budizm vaazda bulunmaz. Bu gibi vaazlar sözlerden ibaret kahr. O, kendilerini sıkıntıda hissedenleri ve güvensizlik duyanları, gizli bir özlemin pengesinde olan kişileri bekler.

Aşağıdaki bölümlerde Japonyada bu yola yöneltlen kişilerin

mümaresesi ve değişmesi izah edilecektir, yani Zen-budist manastırlarında olan bitenler anlatılacaktır.

İlkin bir genel açıklamada bulunalım : Japon Zen budistlerini yıllarca süren mahrem bir ilişki içinde tanımak olanağına ve gansına sahip olan bir kimse, onları bu kimselerin ortaya attıkları muammayı bu tarzda çözmeyi ister başarsın, isterse başarmasın, günlük yaşamlarını en müphem belirtilerine kadar gözlemlemek ığvasından kendini alıkoyamaz; çünkü o büyük bir şaşkınlıkla büsbütün kendine özgü bir türden bir insanın söz konusu olduğunun farkına varacaktır. Onların yalnızca eylemlerinde ve eylemsizliklerinde, konuşuşlarında ve susuşlarında özel bir yıldızın etkisi altında kalışlarında değil, tersine amaçsız davranışlarında da, yani duruşlarında ve yürüyüşlerinde, çayı içiş biçimlerinde ya da izaç eden bir tatarcığı kovuşlarında özel bir davranış gösterdiklerine tanık olacaktır. Adeta ruhi besinlerini içinden aldıkları dünya onların varlıklarına bir başkasıyla karşılaştırılmaz tarzda damgasını vurmuştur. Onlarla duyulur bir ilişki içinde olmıyan ya da böyle bir ilişkiye yönelik bulunmıyan hiç bir şey onların içlerinde ve çevrelerinde cereyan etmez. Onların mevcudiyetlerinin payesini ve kaderini belirliyen görünmez merkeze olan ilişkileri söz konusudur.

Onları en derin içlerinde harekete geçiren ve geçirmiyen şey üzerine bizzat bir şey söylemediler ve itirafta bulunmak iç güdüsüne yenilmezler. İçine nüfuz edilemez bir gülümsemeyle sırf bir merakın ortaya attığı soruları büsbütün duymamazlıktan gelirler ve başkalarının araştırışından uzak kalırlar ve bizzat bunu yapmak için yola çıkan kimse onların gizine sadece yaklaşabilir.

ZEN BUDİST MANASTIRLARINDA EĞİTİM

Rahiplik mesleği için ayrılmış olan bir manastırın genç çömezleri, Doğu Asya özel koşullarına uygun olarak, içgüdülerine nâdiren tâbî olurlar. Ekseri hallerde onlar ana ve babalarının isteklerine uyarlar. Fakat bu gibi çömezler bu arzuyu o derecede kendilerine mal ederler ki, adeta bu onların kendi iç güdüleriymiş gibi etkinlik gösterir. Böyle yapmasaydılar bir tatmine ulaşamıyacaklardı. Çünkü bir rahibin mesleğinin yolu çok çekici değildir. Disiplinli, yoksunluk dolu bir yaşam onlar içindir; böyle bir yaşamın

fakirliğini onların iç zenginliği telâfi eder, o ölçüde ki, onlar bu iç zenginliğini hiç bir şeyle değiştirmek istemezler; fakat Zen budist manastırlarındaki murakabe hollerinde bu temrinlere başkaları da gelirler: Her hangi bir mesleğe hazırlanan veya bu meslekte bulunan her yaştan öğrenciler ve onların arasında her türden sanatçılar, özellikle kendilerinden hoşlanılan kimselerdir. Bunlar geçici bir kalış için sadece kendi istekleriyle, yalnızca Zen ruhuyla etkilenmiş olarak değil, bilâkis kendileri uğruna da ondan vazgeçemeyecekleri kanısıyla sıkı bir ilişki sağlayacağı için, oraya gelirler.

Bu yaşlıca öğrenciler yaşam deneyleri veya meslekleriyle her hangi bir biçimde biçimlendirmişlerdir, belki de değerlerini kanıtlamışlardır ve bu nokta seçilmeleri ve manastıra alınmaları için, üstad tarafından elverişli bulunmaları için, önemlidir. Onlar az veya çok kapsamlı bir yükümlülük ortamında bulunurlar. Yükümlülüklerin her hangi bir durumuyla kendilerini hizmete adamayı öğrenmişlerdir. Belki de önemsiz sayımlıyan anlak (müdrike) temrininde bulunmuşlardır. Bu ne kadar süprizli görünürse görünsün, öğrenmek zorunda oldukları şeyler: murakabe uğruna konsantrasyon, saatlerce ve haftalarca bir ve aynı keyfiyet üzerine temerküz olunmak yeteneğini gerektirir. Bu iradenin dayanıklılığını ve sebatını aynı zamanda saf bir müdrیکی şart koşar. Kesinlikle his insanları beklenilenin aksine güçlük çekerler belki de onlar nüfuz edemezler, fakat japon insanının yükümlülüklerini onlar kendilerinden anlaşılan bir şeymiş gibi eğilim duymaksızın yerine getirmeyi öğrenmiş olması, bir kolaylık sağlar. Benim saptıyabildiğim kadarıyla bu japon insanının «mecbur oluşun» ruhunu «katogorik emri» anladığı ve tasvip ettiği biricik yerdur. Böylece sosyal, ahlaki düzenlere dikkat etmeye ve ahlaki karaktere büyük değer verilir. Öğrenenlerin kesinlikle bunda takılıp kalmasına gerek olduğundan değil —Zen bu bakış açısını yener—tersine başlangıç safhası olarak gereklidir.

Ahlaki davranış burada bizzat amaç değildir, tersine başlangıç için kendisinden vazgeçilemez olan bir ruh durumunu sağlamak yönünde bir araçtır.

İradenin ve müdrikenin bu temrini basit, az bir beslenmeyle bütünlenir ve desteklenir. Aynı zamanda dinlenmek için yapılan pratik gövde çalışmalarıyla pekiştirilir. Buna ilâveten sert yatak üzerinde sadece gerekli ölçüde uyku ile yarar sağlanır. Son derecede sıkı bir disiplin egemendir. Dakikası dakikasına davranışta bulunuş

kılı kırk yararcasına dürüstlük, nefsanियeti geniş istenir. Çömezın hava şartlarına tâbi olmaksızın soğuşa ve şiddetli sıcağı katlanması istenir.

Bu açıdan Zen budizmin Samurái zihniyetine etkisi anlaşılır olur. Hatta Samurái ruhu bu sayede önemli ölçüde belirlenmiştir. Daha bugün yay ile ok atışta ve kılıç dövüşündeki ders sıkı bir disiplinle seçkinleşmiştir. Temrinler öncelikle en erken sabah saatlerinde yapılır. Temrinde bulunanlar ayıktır, mevsim farkı hiç bir rol oynamaz. En soğuk ve en sıcak saatler tercih edilir.

Genç çömezlerden bir başka tarzda yararlanılır. Bunlar her bakımdan işin başlangıcında olanlardır. Yazılmamış boş sahifelerdir. Üstad onları Zen yoluna yönetmeden önce tanımak zorundadır. Bu yüzden onların faaliyeti ilkin beklenilenden tamamen başkadır; odaları temizlerler, mutfak işini, tarla ve bahçe işlerini görürler, bunu yaparlarken öğretici üstad tarafından gizlice gözetlenirler. Sadece tempo, beceriklilik ve beğeni değil, tersine isteklilik, gayretkeşlik kılı kırk yararcasına bir dikkat, bencilsizlik, hizmete istekli oluş da önemlidir. Buna göre onlar aynı zamanda bir deneme süresini geçirirler. Bu esnada öğretmenin açık anlamlı bakışı onların üzerinde durur. Üstad onların kendisine karşı davranışına en az dikkat eder. Onların ona karşı saygıyla davranışı kendiliğinden anlaşılır bir noktadır; ama yeterli bir ipucu vermez. Onların arkadaşlarına karşı nasıl davrandıkları ve üzerinde konuştukları konular yeterli bir anlam taşımaz; çünkü manastırda da kendisine uyulacak olan üslup ve hava oluşur. Bir şey o böyleymiş gibi yapılır. Birinin bir eylemde bulunmaması ekseriya bu nedenle onun eylemde bulunmasından daha önemlidir. Buna karşı eğer aday gözlemlenmiyorsa, onun gereçlerle ve nesnelerle ilişkisi önemlidir. Bu bazı şeyleri açığa vurur. Üstadlar bunu bilirler. Onlar belki de bizim grafolojinin yazıdan anladığından daha fazlasını okuyabilirler. Üstad onlara karşı hoşgörüsüzdür, disiplinlidir, serttir, aman vermezdir. En gerçek anlamıyla öğrencinin hasmıdır. Fakat bu komplekslerden ve duygulardan bağımsız olan sertlikten gelen bir iyiliktir. Hatta Zen budizm tarihinden alınmış olan ve üstadın acımasız katılığına ortaya koyan örnekler vardır. Öğrenci, daha sonra ortaya çıkacağı üzere, bütün bunların acıaktan doğduğunu anlayamaz.

Fakat öğrenci hazırlığını iletmişse, kaydı ihtirazi ile «manevi» diye adlandırılabilir olan gerçek kuramsal eğitim başlar.

(Özel manevi disiplin görüş gücünün artırılması ve durultulmasıyla başlar). İlk şimdiki zamanda olanı, tüm duyuşsal zenginliği içinde kavrayabilmek özel hal ve koşulların altında da inciten ve öfkeliendiren gelişmelerle ve sürekli olarak sınıksız tutabilmesi istenir. Tekrar tekrar onun algı içeriklerine dalması istenir ve bu ezberleninceye kadar sürdürülür, istendiği anda onların her türlü duyuşsal zenginliğiyle kendilerini açığa vuracakları ölçüde anımsanması şart koşulur.

Eğer buna alışılırsa görüleni aynı zamanda içten kavramak, ona nüfuz etmek ve onu tıpkı bir sanatçının bir kaç çizgiyle öz varlığını yoğunlaştırarak görmesi ve çizmesi yeteneğine yükselmesi öğretilir. Şayet bu ustalık derecesinde alışkanlık haline getirilmişse, bu takdirde daha yüksek bir nokta hedef olarak alınır. Görülen, çiçekli kırlar, sürüler, insan kitleleri bakışla yakalanır ve bu, ormana rağmen daima ağaçları görmek biçiminde düzenlenir; fakat bundan sonra tek tek onların gerçeklik içeriğinin sulandırılışıyla bütünü kalıcı karakteri kavranır ve bu sonsuz bir özet halinde tekrarlanır. Sonunda saf varlığın idealleştirilen görüşü daha da yükseltilir: Dünyanın kendi, boş uzaylar ve bundan sonra sonsuz uzay tasarımları. Böylece görüş gücü genişletilir. Burada her şeyin bulanıklaşması mümkündür, ama her halükârda bu gibi temrinler etkisiz kalmaz.

Görüş gücünü temrin etmek sadece bu sıfatla manevi konsantrasyon yeteneğinin artırılmasını sağlamakla kalmaz, yaşam realitesi içinde hareket eden mistik deneye sahip kimse, daha sonra ortaya çıkacağı üzere, artırılmış görüş gücünü gereksinir. Ancak bundan sonra, bu noktaya erişilmişse, gerçek murakabe çalışması başlar.

SOLUK ALIŞ TEMRİNLERİ

Kaydı ihtirazi ile «manevi» diye adlandırılacak olan temellen-dirici öğretimde lotüs oturuşundaki soluk alış temrinleri söz konusudur. Japon için bu oturuş kolay öğrenilir bir şeydir; çünkü o ilk gençliğinden beri ipek minderlerin üstünde bağdaş kurarak oturur, ancak neden sonra okulda iskemle ve banklar üstünde oturmayı öğrenir. Avrupalı için bu tür oturuş ilkin çok zahmet vericidir ve

bu nedenle tehlikelidir; çünkü dikkati saptırılmamak zorundadır, o, bu yüzden yarı bağdaş oturuşuyla veya bir iskemlenin üstünde oturuşuyla yetinmek zorundadır. Fakat bir lotüs oturuşunu başaran bir kimse onun yetkin, huzur verici bir duygu uyandırdığını kabul etmek durumundadır. Bu nedenle rahat oturuşa çok şey bağlıdır; çünkü soluk alış tam gövdesel gevsemeye götürmelidir. Bu soluk alış yoğunlaşmakla, temerküze, teksifle elde edilir. Doğal bir ritim içinde soluk alınır ve soluk verilir, ama her soluk alış bilinçle yapılır, hatta başlangıçta sayılır, soluk veriş kuvvetle yapılır, çünkü o kişiyi kendinden çözücüdür. Soluk veriş ne ölçüde başarıya ulaşırsa, kişi dış etkilere karşı o derecede bağımsız hale gelir. Bu etkiler sonunda artık o kişi tarafından alınmaz hale gelir. Bununla aynı zamanda bir gevşeme ceryan eder, sonunda sadece soluk alış haline girer kişi. Kişi soluklandırılır. Soluk alış şimdi kendi haline terkedilmiş olarak, -Buna göre ona dikkat edilmeksizin ve farkına varılmaksızın- kendi ritmini bulmuştur. Soluk alış yeterli olan en az ölçüye iner. (Bu esnada muhakkak uykuya dalış, uyuklama hali ortaya çıkar. Buna karşı manastır eğitiminde bastonla vuruş, yani uzun bir deynekle uyandırmak için dokunma geçerlidir)

Fakat bu dışta olanın o derecede ortadan kaldırılışıyla, içte olanın sesini yükselttiği aşamadır. Bu dış tahriklerin bertaraf edilmesinden sonra öğretmenin tıkamak zorunda olduğu deney kaynağıdır. Ne ortaya çıkarsa çıksın, o çok utandırıcı olsa da, hiç bir şeye gasmamak gerekir. Her şey soğukkanlılıkla sineye çekilmelidir. Adeta sırf seyirciymiş gibi ilgisizce, kendisi için harekete geçilmeyecek olan bir olayın gözlemcisiymiş gibi davranılır. Bu olay kişinin canını sıkıncaya kadar göz önünden geçirilir. O sadece yarım kulakla dinlenir. Bunun sonucunda, soluk alan tam bir sessizliktir, yani yine sezilmeden oluşan bir sessizlik.

Dikkati yeniden uyandırılır uyandırılmaz bu sessizlik büsbütün ortadan kalkar ve tamamen yeni bir şeye yöneltilir. Böyle bir kullanımla içinde konsantrasyonun murakabe ile bağlandığı bir seri temrin başlar. Bu temrinler murakabe hollünde veya çok aydınlık olmıyan serin ve sessiz olması gereken özel bir odada en yüksek bir sessizlikte ceryan eder. Arasıra fasılayla kesilip bu teneffüslerde bahçede gezilir, ama yine de daima sorun üzerine derin derin düşünülür.

K O A N

Murakabenin konusu koan diye adlandırılan şeydir. O, en yüksek çabayı gerektirir. Kesinlikle rahat bir hayale dalışa müsaade etmez. Koanlar için bir kaç örnek verelim: Eğer senin ruhun iyi ve kötü ayrımı içinde değilse, doğmadan önceki ezeli yüzün nedir?

Eğer siz caddede gerçeği eline geçiren birine rastlarsanız, onun yanından ne konuşarak, ne de susarak geçmelisiniz. Şimdi söyleyin bakalım, ona karşı nasıl davranacaksınız? Rahip Shusan: Rahiplerin kalabalığına karşı deyneğini «shippei» (bunu eski çağların üstadları baston olarak kullanırlardı, daha sonra iç değerlerinin işareti olarak yanlarında taşımışlardır) gözlerinin önünde tuttu ve dedi ki: «Siz buna baston dersiniz o incitcidir, demezseniz bu ters bir şeydir, şimdi söyleyin bakalım, onu nasıl adlandıracaksınız?

Haku-In (en önemli Japon Zen üstadıdır. Esas itibariyle koan murakabesinin aslen onun bulduğu söylenir). Bir elini yukarıya kaldırır ve öğrencilerden bu bir elinin sesini duymasını isterdi. Bu nasıl olur? Bu son koanda murakabede bulunan kişinin nasıl yollar izlemesi gerektiğini ve neyin söz konusu olduğunu belirtmeye çalışacağım.

Öğrenci saatlerce, günlerce ve haftalarca murakabede bulunarak, soruyu didik didik eder. O en derin konsantrasyonla soruyu tüm yönleriyle ve olanaklarıyla ele alarak eni konu düşünür. Zorluk duymadan şu nokta onun için açık-seçik hale gelir: Bir ses yalnızca birbirine karşı harekete geçirilen ellerle ortaya çıkarıldığından, bunun yanıtı şu olmalıdır: Bir elinin sesini can kulağıyla da dinlese, hiç kimse işitemez. Fakat bunun çözümlenmesi o kadar basit olamaz. Daha tedbirli olarak şöyle denemez mi: İnsan ku'akları için duyulabilecek olan bir sesi bir tek el çıkarmaz mı? Fakat böyle söylemekle de bir ilerleme kaydedilmez. Besbelli vurgu, ses ve işitilebilirlik üzerinde değildir. Bu daha çok sorunu girift kılmak için bir yan faktördür gibi görünüyor. Sorunun özü besbelli şudur: İki farklı olarak tek elin önemi nedir? Bu, karşısız bir olanla, onun karşıtı olan ikilik arasındaki esaslı ayrımı kastediyor değil midir? Buna göre bir el bir prensibin simgesidir. Bu çözüm, bellidir ki böyle bir ayrımın budizmde sık sık sözü edilen kesin rolünden dolayı tavsiyeye değer bir çözümdür. Buna göre bu çözümlemeyle kesin bir sonuca ulaşılmıştır.

Binaenaleyh öğrenci üstada gider. Öğrencinin günde bir sefer sormak hakkı vardır. O çözümünü gururla ve kendinden geçerek üstada açıklar. Üstad onu dinler, başını hayır makamında sallar ve şaşırان öğrenciyi bir açıklamada bulunmadan, murakabe holüne geri gönderir, fakat şöyle de olabilir: Üstad öğrencinin bir söz söylemesine fırsat vermeden ve öğrenci kapıyı açtığında onu hemen geri gönderir. Kendisiyle yalnız kalan öğrenci soruya yeniden konsantre olur, fakat o kendini seçkin kılmak ve üstadın gözüne girmek ister. Dişlerini sıkarak, murakabesini sürdürür ve sorunun yanıtını zorla ele geçirmeye çalışır, ama bunun üzerine ne denli uğraşırsa uğraşsın, başka bir sonuca ulaşamaz. Acaba üstadı onu niçin geri gönderdi? Acaba sadece yanlış anlamaya meydan vererek, beceriksizce açıkladığı için mi? Buna göre cevabını formüle etmeyi iyice düşünür. Üstadına yeniden gider, o onu gene geri çevirir. Bu kez kesin bir hoşnutsuzlukla yapar bunu: fakat öğrenci neyi yanlış yaptığını anıyamaz. O şimdi dikkate değer bir ruh durumuna maruz kalmıştır. Madem ki o çözümlemeden bu derece uzaksa, acaba hedefine ulaşabilecek midir? Kendini toparlar, şimdi her şey, yaşamı söz konusudur. O artık tartan müdrike olarak değil, tersine ruhunun, aklının birleştirilmiş güçleriyle tutkulu bir enerjiyle kendini sorun üzerine teksif eder, öyleki bu sorun artık onu rahat bırakmaz. Dinlenme fasılası, yemek, günlük pratik çalışma esnasında onunla cebelleşir durur. Bu soru onu uykusunda da rahat bırakmaz. Onun artık onu düşünmesi için kendisini zorlamasına gerek yoktur. O kendini ne kadar dağıtmak istese, yine de soruya yönelir. Boşuna bir çaba olur bu. Bir türlü çözümü elde edemez. Yeteneğinden kuşkuya düşer, umutsuzluğa kapılır. Hiç bir noktada bir çare bulamaz. Bu tam anlamıyla umutsuz durumda sadece ustasının şu uyarısı onu kurtarır: konsantrasyonu o kadar fazlalaştır ki, ruh durumları seni izaç etmesin. Zorla ele geçirilmeyen şeyi olgun hale gelinceye ve kendi kendine ortaya çıkıncaya kadar sabırla ve güvenle beklemesini öğrenmelisin.

Şimdi öğrenci başka bir tutumla hareket eder. Onun bu sorunu parçalarına ayırmaya ve iyice düşünmeye gereksinimi yoktur. O, bunu bitkin hale gelinceye kadar yapmıştır. Artık ileri geri düşünmez, şuna buna yönelmez. Bir veya iki ele, ilkelere veya buna benzer şeylere kafa yormaz. Sorunun cevabını zorla ele geçirmek için çözümlemeye de zihnini yormaz; yine de işitilmemiş zihni bir gerilimle sorunla ilişki kurmuştur. O çözümlemeyi tıpkı susayan bir

insanın serinletici içkiyi özlemesi gibi özler, ama unutulmuş geyi anımsamaya çalışan bir kişi gibi davranır. Böylece unuttuğu geyi arayan birinin ruh durumundadır ve onun usuna gelmesi için tüm gücüyle ona yönelmiştir, çünkü yaşaması buna bağlıdır.

Bu ruh durumunun içinde çözümlemenin birden, hiç beklemeden usuna gelmesi olanaksaldır. Ya da bir telefon sesi, güçlü bir hışırtı direngen hallerde -daha önce bundan korkmuşsa- acı veren bir dokunuş gerilimi patlatır. Bu an ne denli coşku verici bir andır! Titreme, ter boşanması bunu gösterir; fakat o mutlu edicidir de. Birden boşuna aradığı şey usuna gelir. Şimdi o, ona değin karışık olan her şeyi açıkça görür. Ormanı tüm ağaçlarına karşın aynı zamanda görür. Adeta gözlerinden bir perde sıyrılmıştır. Necata erişmiş gibi bir duyguya kapılır. Bu olay şimşek gibi anidir ve kalıcıdır. Buna karşı bunun ne olduğunu anıyamaz.

S A T O R İ

O bu ruh durumunda üstadına gider. Artık gururlu ve esrik değildir: tersine şaşkıncı ve güvensizdir. Bizzat onun için ölçüyü aşan bir derecede açık olan şeyi söyleyemediğinden, üstadın karşısında susar veya acele sözlerle anlamsız şeyler kekeler ve bulduğunu bir çözüm olarak sunmaktan çekinir. Üstad, onun ruhunu derhal okur. Belki de öğrenci kapıyı açtığında şimdi gerçek bir yaşamın, gerçek bir deneyin karşısında olduğunu anlamıştır: bu SATORİ, HİDAYET'tir. Üstad öğrenciyi yatıştırır ve güçlendirir. Nasıl bir olay başından geçmiştir onun? Öğrenci yeni bir yorum, yeni bir düşünce bulmuş değildir, tersine adeta yeni-manevi-bir göz ona bahşedilmiş gibi artık çözümünü bulduğunun farkına varmıştır. O daha öncekinden farklı nesneleri görüyor değildir, ama bu nesneleri şimdi değişik görmektedir, onun bakışı başkalaşmıştır. Hatta olasılıkla kendi de değişmiştir. Bunun için görüşün ve kavrayışın alışılmış tarzlarından yola çıkan hiç bir düz patika bu yeni satoriye bağlı değişmiş görüşe ulaştırmaz, tersine yeni bir boyuta götüren bir sıçrama yapılır. Bu yüzden bu yeni görüş hiç bir şeyle karşılaştırılamaz ve sözcüğün tam anlamıyla betimlenemez. Fakat hiç olmazsa bu görüşün ima yollu karakterize edilmek çansı mevcut değil midir? Eğer değilse, bir boşluk kalacaktır ve bununla sınıksız ilişkili olan aşağıdaki açıklamalarımız daha anlaşılabilir hale gelecek-

tir, çünkü bu temellendirici iç sezistte ilk bakışta farkına varmadan Zen'in daha sonraki ve daha yüksek aşamaları kökleşmiştir. Böylece bu yolu kendi başına gitmiyen ve onu kulaktan duymak fırsatı bulan bir kimse için tatmin edilmez tarzda da olsa, bu yol dolaylı olarak anlatılmalıdır; fakat ay'ı gösteren parmak ay'ın kendi değildir sözlerini Zen ustahkları haklı olarak dile getirmişlerdir.

Suzuki (2) bu gereksinimi canlı olarak duymuştur. Bütün nesnelerin gerçek doğasına aydınlatıcı bakış, satori bir tür iç olgusudur. (3) Özel bir cismin algılanışı değil, tersine bir deyimle gerçek realiteyi bizzat duymak yeteneğidir. (4). O, en yüksek bir düzeyde algılamadır. (5). «Eğer biz nesnelerin gerçek realitesine ulaşmak istersek, bilinç budur ve bu değildir, daha uyanmamış gibi onları incelemek mecburiyetindeyiz. (6) Bu açıklamalar kuşkusuz doğrudur, ama bizzat satori kadar muammalıdır. Bu yüzden bu izahatın okuyucunun usavuruş ve imgelem gücünü harekete geçirmesi ve sonuç ne olursa olsun, onun bir tasarına ulaşması ve kaydedilmesi tehlikesi mevcuttur. Bu yüzden bir fikir, verebilmek için konuyu başka türlü anlatacağım: İlk yeni görüş için bana karakteristik görünen nokta onun alışılmış kişisel takdire göre görünüşde en önemsiz olandan en önemli olana kadar tüm nesneler içi aynı önemi taşımasıdır. Bu nesneler aynı zamanda salt (mutlak) bir vurgulanmaya kavuşmuş izlenimi verirler: Alışılmış gözlerin bakış alanında asla ortaya çıkmıyan bir ilişki için adeta caydamlaşmışlardır: Bu ilinti bir nesneden diğerine yönelik yatak bir seyir izlemez ve buna göre nesnelerin dünyası dahilinde değildir, tersine dikey bir yol çizer: Her bir nesnenenin arasından onun kökeninin bir yön bulduğu en son derinliklerine kadar uzayıp giden bir yoldur bu. Nesneler böylece kökenden, onların varlıklarından yola çıkılarak görülür ve aynı zamanda anlaşılır. Bu, onların içinde ortaya çıkar. Buna göre tümü aynı mertebededir. Her birisi kökeninin soyluk belgesini uhdesinde taşır. Şu halde onlar cismanî olarak, maddi olarak kendi içlerinde değildirler. Kendi kendilerini aşarlar, varlıklarının dibini gösterirler, ama bu gösteriş bu dibin sebeplendirdiği ve daima onun içinden geçerek sebeplendirdiği canlılar dünyası içinde olduğundan daha başka türlü kavranabilir, değildir.

Bunu tamamen şöyle açıklayabiliriz: Bu yeni görüş zihinle yansıtışın en cüz'î bir parçasını dahi içermeyen ve onun gizli yardımıyla ortaya çıkmaz. Bu sonuç bir koan'a sürekli murakabeli bir

dalışa dayanarak beklenilir, arzu edilir ve tahmin edilir değildir, öyleki sonunda tahmin edilenin görüldüğünün «sanılışı» değildir. Bu görüş en doğrusu dalınca geçeni bir baskınla şimşek kıızıyla sar-sar. O, o ölçüde elle tutulur bir açık-seçikliktedir ki, beraberinde en yüksek kesin kuşkusuzluğu getirir. Nesnelerin var **olmamak** (olmamak) yoluyla var oluşları ve bu nesnelerin varlıklarını onla-rın temeli ve kökeni olarak bu olmayışlarına borçlu olduklarını anlarız. İşte bu nokta doğrudan doğruya görülür ve anlaşılır.

Belki de, seve seve koan olarak kullanılan bir anekdot ne de-mek istediğimizi aydınlığa kavuşturacaktır. (7) Hyakujo bir gün üstadı Baso'ya, onu konuk olarak ağırlayarak evden çıkmış ve ya-ban kazlarının uçuşunu görmüştü. Baso sordu: «Bu nedir?» Efendi onlar yaban kazlarıdır, «Nereye uçuyorlar?» Efendi onlar uçup git-tiler. Birden Baso Hyakujoyu burnundan yakaladı ve sıktı. O aci-nın etkisiyle çığlık atarak oh! oh! dedi. «Onların uçup gittiklerini söylüyorsun dedi Baso, ama yine de onların tümü başlangıçlarından beri buradaydılar». Bunun üzerine Hyakujonun sırtını ter bastı, o satoriye ulaşmıştı. Bu iki iddia arasındaki ayrım o derece büyük-tür ki, birbiriyle bağdaşamazlar. «Uçup gittiler» Bu, sağlıklı insan usunun hemen hemen kendiliğinden anlaşılan saptayışıdır. Onlar ar-tık görülüyorlar. Her hangi bir yere uçup gittiler. Bunun için ar-tık burada değiller. Benim için burada değiller artık. Bunu saptamak için bir hidayete ermeye gerek yoktur.

Baso sorunu tamamen değişik görüyor. Herkesin doğuşuyla sahip olduğu doğal gözlerle algılayışı sadece şu anlamı taşır: Tüm canlılardan benim gözümün önüne geleni saptamak, bir şeyin gözö-nüne gelebilmesi için şart, onun var olmasıdır, yeniden doğuşla sa-hip olunan üçüncü gözle zahiri dünyanın işte bu mevcudiyeti var oluş sebebi görünür. Ve bunun için şöyle saptamalıdır: «onlar dai-ma burada olmuşlardı» (doğaldır ki uzayın bu yerinde değil, gün-kü uzay ve zaman bu görüşte hiç bir rol oynamazlar). Buna göre anlamsız, çarpıtılmış soğuk bir şaka gibi görünen şey gerçekte Basonun dile getirdiği tamamen basit bir olgudur. Bu Hyakujonun yaban kazlarının uçup gittikleri olgusunu canlı ve açık-seçik gördü-ğü gibi bir olgudur. Bu olgulardan hiç birisi diğerini çürütmez. On-lar büsbütün ayrı boyutlarda bulunurlar ve Hyakujo sürekli düşü-nerek ve teemmül ederek sorunun çözümünü asla bulamayacaktır. Neden sonra onun sorun üstüne düşünmesini ortadan kaldıran gid-detli acı anında öykünün belirttiği gibi satori sayesinde çözüme

ulaşmıştır. Baso'nun saptayışı ile her hangi bir şeye başlayabilmek, her hangi bir şeyi anlayabilmek duygusuna sahip olunduğu için ve bundan dolayı onu bağışlamak gerektiğini sanmak, Baso'nun görüş açısını kabul etmek durumunda olduğumuz sanılmamalıdır ve onun açıklanmasında anlamlı olan hatta belki de derin önem taşıyan bir ifade görmek gerekmez. Söz konusu olan bu değildir. Her şeyden önce önemli nokta Baso gibi görmektir. Yani dolaysız olarak bakışla ve başka türlü değil! Öyle kavramak gerektiridir. Baso kendince doğal olarak Hyakujonun saptayışını şöyle anlıyor: O bu kavrayış tarzına daha önce katılmıştır, onu normal saymıştır, ama o daha çoğunu anlıyor: Bu tarz ruhsuzdur ve hemen hemen ben'in dışında olan bir anlayıştır.

Aydınlatıcı bakışın temellendirici kazanç sağlasa da ağır sonuçlar doğuran bir kaybın tehlikesine maruz kaldığını sanmak bir yanlış anlamadır. O bu halde mevcut kişisel olanın elle tutulur zenginliğinden yoksundur. Bunun yerine onun anlamını yitirdiği söylenir. Nesneleri bu yüce kökeninden yola çıkarak görmek o denli önemli olsa da yine de onların tamamen basit olarak ne olduklarını kavramak da çok önemlidir. Sadece içlerinde bir parça bir şey ortaya çıkar diye değil, tersine hangi biçimde ve hangi şekilde onun tecelli ettiği de çok önemlidir, denir. Fakat bu itiraz tutarsızdır. O aydınlatıcı bakış için karakteristik nokta, onun görülene onun bakan'a ilişkisi içinde ne anlama geldiği mealinde sormamak olduğundan, o duyular dünyasını (zahiri âlemi) o kökenine göre ne ise, öyle olduğu gibi göstermektedir ve nesneleri bir benzetiyile «ne demek istendiği» tarzda kavramaktadır.

Onların biçimlendirilmiş ezeli kökleri nüfuz edilemez ve kavranılamaz olduğu ölçüde, biçimlendirilmiş durumlarıyla nesneler o ölçüde kendilerine çok nüfuz edilebilir olurlar; onlar yüce kökenlerinin ışığında durmak suretiyle bizzat ışıktanmış ve aydınlatılmış olurlar. Temellerinde ne derecede giz doluysalar, kendilerini o derecede açık-şekik sunarlar. Son sorular muvacehesinde ne ölçüde suskunsalar, o derecede az bir ölçüde kendilerini gizlerler. Bunun sonucunda onlara bakan kişi o nesnelerin onlara kendi niyetlerini karıştırmadan kendi yollarından gitmesini sağlar; şu halde bizatihi içlerine nüfuz edilemez ve kavranamaz olan ezeli kökenlerini onların görüntüleri olarak kabul etmekten tamamen uzak kalarak, her nesneyi doğal biçimiyle bizzat geçerli sayar. Bu şaşkırtan bir derecede bencil olmıyan görüşün (bakışın) kendine özgülüğü sayesinde

sağlanır. Bakan kişi canlı doğanın sınırlarını çok aşmış olarak nesnelerde ve onların kederleriyle ve tamamen maddi varlıkları içinde yitmiş görünenlerle en içten bir temas halinde bulunur ve hatta bu teması zaman zaman onlarla tamamen birleşmek derecesine bile yükseltebiliriz. (bu durumun bizzat o kimse tarafından sağlandığı yahut onun buna götürüldüğü sorunu yanıtızsız kalıyor.) Bundan sonra ona öyle gelir ki, nesne bu bakışta ona bakana değil, tersine bizzat kendine gelir ve sanki varlık (zahiri âlem), görünür dünya içinde kendi kendisini görüyormuş gibi realitenin tüm zenginliğini bu sayede elde eder ve bakışının olayını kucaklar ve taşır ve bundan sonra gören kimse nesnelerin objeler olarak onun karşısında durduğu bu öznel kutbu artık hissedemez, tersine varlığı kavranamaz asliyetinde kutup olarak hisseder ve kendini rastladığı her şeyle bir arada duyar, biçimlendirilmiş görünür dünyanın bir diğer kutbuymuş gibi karşısına çıkan her şeyle onlar kökenlerinden geldikleri gibi nasıllarsa öyle durumda birleşmiş hisseder. Çünkü her hangi bir nesne için geçerli olan şey, ben için de geçerlidir. Ben'de bakışta saydam olmuştur. O dibini teşkil eden son derinliklerine kadar saydamlaşmıştır. Bunun için şu koan'a bakınız: Sen iyi ve kötü karşıtı içinde olduğundan daha önce yaşarken senin yüzün neydi? Yani kişisel ben olarak dünyanın içinde bu belirli insan olarak çokluk ve karşıtlık alanında durmadan önceki yüzün neydi?

Bu koanın cevabı burada da manevi üçüncü gözle ezeli yüzü görmek, onu bulmaktır. Yani zihni yansıtışın yansımasıyla bulmak ve düşünmek değil. Bu takdirde kendi ben'ine ilişkisiyle yaşanan şey başka ben'e ve hiç bir zaman inesnelere aktarılamaz -aynı zamanda bir benzeşimle- tersine bütün bu biçimlendirilmiş şeyler, her birisi bizatihi kökenlerinden geldikleri gibi doğrudan doğruya öğrenilirler.

Belkide görüşün bu türü bizim çocukluk günlerinde zaman zaman kendiliğinden temrin etmiş olduğumuz bir davranışın tekrarı, yeniden canlandırılışı, yükseltişi ve tesbitidir. Öyle görünüyor ki o zamanları kendisiyle oynanan şey tamamen teşkil edilmemiş ve kabili teşmil olmıyan gerçek bizzat o olarak yaşanmıştı. O derecede yaşanmıştır ki, her aksiyon, her kabiliyet ondan yola çıkar gibi görünmüştür ve o nesne bizimle oynamıştı. Keyfiyet nasıl olursa olsun satoride ister geriye dönüş, isterse tamamen yeni olan bir şey asla vukua gelmemiş bir şey olsun, kuşkusuz işitilmemiş dere-

cede kudretli ve sırf ilişkisiz ve farklılaştırılmamış olanın tüm özel güçleri uyandıran ve kendi hizmetine alan bir yaşamın mevcuttur, bir bakış, yaşamın, kavrayış ve tek olanda kavranmış olmaktadır bu. Bu nedenle Zen üstadlarının ilkin en azından son derece yüksek sesle: deynek, kar, yaban kazları diye bağırımları, bu iddiaya karşı bu değnektir, bunlar yaban kazlarıdır! açıklamasını ve bunun karşıtları olan bu değnek değildir, bunlar yaban kazları değildir 'i de yanlış sayımları mantikidir. Yaban kazları uçup gittiler iddiası onlarca, onlar uçup gitmediler gibi açıklamalar kadar yanlıştır; çünkü böyle bir yargıda bulunup nesneleri hem kendilerine karşı hem de onları aralarında birbirlerine karşı sınırlandıran ve ilişkilerinden çözüp çıkaran ve onları tecrit eden kimse artık gören değil, bu hayalin dışında bulunan ve seyredileni kendisine muhatap olarak yaşayan bir seyirci olur. O kimse bu takdirde görülenle birleşmez, tersine dıştan nesneler tarafından çağırılır ve buna cevap verir ve yeniden onlardan sorar ve cevap bekler. Sorunun cevabı bu ileri geri çekişmeyle «objenin» tam realitesini kavradığı zehabına kapılır ve onları kökenlerine kadar tüketebileceğini zanneder ve ne derecede zavallı ikame etmelerle yetinmek zorunda olduğunu farketmez; onunla obje arasına aracı (medyum) olarak onun anlamla yüklediği bir ters hayal girer ve gören için görüşünün ne derecede anlamla dolu olduğunun farkına varmaz, bu anlamı anlıyabilmesi için onun kendini sadece açık tutması yeterli olacaktı, o bunu sezmez.

Her şeyi her şeyle bilinçli olarak ilişki haline sokan seyredicisi için her algılanabilen şeyin ardında ve içinde geçici ve gelecekteki bir şey açık bir teklik içinde bulunur. Buna karşı bakışı bundan haberdar olmaz. O ilişkisiz bir varoluştan ibarettir. Hemen hemen zamansız bir olayın zihinde yansıtılmamış bir «şimdisi» içinde bulunur. Ritim yabancı olarak kavranmaz, tersine kendisininmiş gibi algılanır, tükenmiyen sınırsız bir kendini değiştirmeyle nesnelerle canlı bir birlikte titreşim halinde algılanır.

Eğer bundan sonra Zen ustaları aydınlatan bakış üzerine açıklamaları reddederlerse, bunun nedeni onların reşit olmaları manevi isteklerinin ıskallığına dönmeyi çaba harcamaya değer bulmalarından ileri gelmez, onların böyle davranmaları onların taleptikleri şey sadece manevi kökenliği, elde etmek değil tersine aynı zamanda onu korumaktır da. Bu kökensellik ilkel değildir, öyle basit ve sade değildir, safdil görünse de. Tersine işitilmemiş güçteki

manevi bir disiplinin ürünüdür. Bu gerçekten, kendisi için hiç bir şeyin imkânsız olmadığı bir özgürlüğe götürür. Fakat bu mantığa aykırı davranış prensip itibariyle talep etmek ve tüm hayat alanlarına zorla genişletmek asla Zen'in ruhuna uymaz. Zen esas itibariyle bir «prensipe bağlılığı», «ilkesel» olan bir şeyi kabul etmez. Bu yüzden o içinde açıklamaların, yargılamaların, planlamaların amaca uygun davranışların bir rol oynadığı alanların var oluşuyla mutabık kaldığı gibi, daha ileri giderek o bu davranış tarzlarını varlık için gerekli olarak takdir etmek gibi bir tutum da gösterir. Böylece özne ve obje birliğinin, özne ve obje ayrılığının ortadan kalkmasının kişisel varlık için gerekliliğini kabul eder. O bu kabullü ancak bir sınıra kadar geçerli sayar, o sınırdan sonra onun tehlikeli ve felâket getirici olduğunu görerek, bunu geçerli saymaz.

DAHA BAŞKA KOAN MURAKABESİ

Üstad öğrenciye uygun bir zamanda başka koanlarda da verir. Amacı hidayeti parça parça tamamlamak değildir - çünkü hidayet bir anda ve bölünmez bütün olarak ortaya çıkar; zira her koanda bütün Zen içerilmiştir. - Tersine bunu onun alışılır bir şey haline gelmesi ve böylece kök salması için yapar, onu temrin ettirir. Fakat her iki yaşlanmış göz hâlâ faaliyet halindedir ve bir ömürlük bir temrine sahiptirler. Ve aynı zamanda koanların yardımıyla görünür evrenin geniş çevresini yoklamak mümkündür. Koanlar bu bakımdan sınıflara ayrılabilirler. Öğrenci şimdi murakabe edenin yenilmiş başarısızlıklarını tekrarlamıyacaktır. O başarısızlıklarıyla düşünmeyi tamamen kullanışsız olarak dışta bırakmayı öğrendiğinden beri zihinle bir çözümü artık denemez. Onun çözümü konsantre olmuş murakabeyle harekete daha geçmeden Koan'ın çözümünü bir anda bulması mümkündür. Bu çözüm onu harekete geçirir ve o aydınlatıcı bakışla «neyin sorulmuş olduğunu» görür. Bundan sonra öğrenci onun tarafından incelenmek, doğrulanmak veya reddedilmek için yeniden üstadına başvuracaktır. O kendini üstadın yargısına tâbi kılar. - Boyun eğerek ve itaatkâr, aynı zamanda yanlış anlaşılmış hatalı yargılarını sineye çekerek değil, tersine kaderin cilvesi sayarak istiyerek bunu yapar. Belki de böyle bir kendini kadere bırakış başlangıçtan itibaren ona maledilmiş değildir. Üstadın onun ruhunu görmek isteğine karşı terslikle

baş kaldırması hali ortaya çıkabilir, sonunda bir gün o bunda ne derecede haksız olduğunu görür. Bu o kendini üstadına gönüllü olarak sarsılmaz bir güvenle teslim etmesine kadar sürer.

ÜSTADI ÖĞRENCİSİNİN SATORİ'YE ULAŞTIĞINI NASIL ANLAR?

Böyle bir otoriteyi üstad nasıl eline geçirir? O bunu ne arar ne de talep eder. Tersine onu istese de istemese de sağlar. Onun yanında susan veya beceriksizce kekeliyen öğrenciyi ruhunun tâ dibine kadar görmesi nasıl mümkün olur? Onun satoriye erişip erişmediğini nasıl bilir ve görür. Bu nokta satorinin kendi açıklanması güç bir şeydir. Şu nokta bir kez daha vurgulanmalıdır: Aydınlatılmış görüş o niteliktedir ki, öğrenci koan'da içkin olan soruya sözlerle cevap veremez, onları kavramlara dönüştüremez, ama hatıta kabul edilse bile, bu görüşü dolaylı olarak tanımlayabileceğini, karine yoluyla karakterize edebileceğini (bu belkide neden sonra yılların geçmesiyle ve bir çok deneylerden geçilerek mümkün olabilir) bunun üstad üzerine hiç bir etkisi olmaz. Çünkü öğrenci başka yerden duyduğunu söylemiş olabilir, böylece onun bazı yaşantılarına ulaştığı sanısını uyandırabilir. O çok canlı hayal gücü ile neyin söz konusu olduğunu az sayıdaki donelere dayanarak bir araya getirebilir. Ve anladığını sandığından konuya sözleriyle katılabildiği için kendisini satoriye yaşamış biri gibi gösterebilir.

Burada da mevcut olan bu gibi açık gözlerin üstünde durdukları zemini çekip almak için üstad çok açık-seçik bir tutum takınır. Ağız kalabalığı yerine satoriye eriştiğini canlı olarak görmek ister ve satori'nin üstadı nitekim aldanmayan bakışıyla görür. Bunu öğrenci olarak kendi vücudunda edindiği tecrübesiyle sağlar, daha sonra o öğretmen olarak uzun yılların deneyleri ve sonra üstadlığı onu buna yetenekli kılarlar. Fakat üstad ne görür? Ben bu soruyu, bir ressamın öğrencilerinin çalışmalarını inceliyerek onlardan hangisinin sanatçı olarak doğduğunu ve hangisinin sanatçı doğmadığını hemen keşfetmesine işaret ederek, geçiştireceğim. O bunu hemen görür. Bunu nasıldördüğünü ressam olmıyan bir kimseye açıklamak mümkün değildir. Diğer bir kimsenin bu yeteneği görüp denetlemesi onun için açıklanamaz bir olaydır. Zen ustası da sırf sanılan değil, gerçek olan bir satori'nin mevcut olduğunu görür.

Kendiliğinden anlaşılacağı üzere bunu bir şeyden görür. Bunu nasıl yaptığını açıklayamama rağmen, şurada burada doğrulanan bazı belirtici işaretlerde bulunacağım.

Satorinin mümkün kıldığı, ama bunun tersi Satori tarafından pekiştirilen ve derin iç değişikliğini sağlayan manevi çözülüş bedeni çözülüşte yansır. Karakteristik olarak o bütün varlığın göze çarpan bir atikliğinde değil, coşkuda ve ruh haline uygun bir kıvraklıkta ve tamamen başka yerden gelen belirtilerde değil - Çünkü hidayete eren sevinçlidir. Bunun için asla göze çarpmaz - tersine onun denetimine en az tâbi hareketlerin en az görünür olan belirtisinde. Bu belirtiler «yapılamaz». Başka bir deyimle Zen budizmin alanında görülebilecek ve taklit edilebilecek tipik davranışlar yoktur. Sofuluk hali, tevekkül teheyyüç v.s. gibi. Bunun tek istisnası vardır. Murakabeye ilişkin dalgın durumunu muhakkaki kısa bir süre için taklit etmek mümkündür., ama sürekli olarak bunu yapmak olanaksızdır, çünkü boş işleme foyasını kendiliğinden açığa vurur. Bu hal satoriye götürmez. Gözlerin ifadesinin bunu ne denli açığa vurduğunu anımsatmıyacağım. Bu hal hayatın diğer alanlarında da öyledir ve bütün dünyada da gözlerden ruhu okumak sanatı iyice bilinir. Fakat öğrencinin kendisine sunulan çay fincanını ağzına götürmesinin tarz ve biçiminden onun satoriye gerçekten yaşadığını, bu sanatı sadece bir Zen ustası bilir.

Ben bir örnekle yetineceğim. Belkide avrupalı için en kolay nüfuz edilebilir bir örnektir bu: Her halükârda hidayete erenin nesneleri sadece başka türlü kavramakla kalmayıp, o bunu bilse de bilmesede, onları eliyle başka türlü tuttuğu da sabittir, ama o onları nasıl tutar? Üstadın huzurunda şaşkın ve savruk olarak değil, onların biçimine hayran kalarak, onların değerini değerlendirerek değil, bir fincanı bir fincan olarak da değil, asıl onun içinde bir şeyin olduğunu bilerek onlara düşünceli olduğundan dikkat etmiyerek de değil, tam tersine tıpkı bir çömlekçinin çömleğini yoklaması, onun nasıl ortaya çıktığını hissetmesi gibi - çünkü bu çömlek bir üstadın biçimlendiren elini dile getirir. Onu adeta, onun ellerini çektiğinde onlar çömlekte bir iz bırakmış gibi olurlar ve o çayı diğerlerinden farklı olarak içer. O çayı içen veya çay olduğunu unutarak dalgın ve tamamen kendini yitirmiş olarak içer. İçen kimse içtiği şeyle birleşmiştir. Karşılaştırılması olanaksız bir durumdur bu! Üstad bunu öğrencinin aydınlanan gözü ile algılar. Fakat satori bu halde sadece doğu asyalı olarak tüm koşulları birlik-

te getirdiği bir yeteneğin olgunluğa ulaştırılmasıdır. Kimildanışın, elle yoklayışın en ince nüanslarını kavrayan bir yetenektir bu. Bu şaşırtıcı gözlem keskinliği belkide Çin'in resimli yazısı sayesinde geliştirilmiştir. Her rastladığı şeye sofu bir inanışla dalmak eğiliminden doğmuştur. Japonun örnek doğa sevgisinden doğmuştur. Onun gözlemlediği her şey onun içine girer, o, onu kendi içine alır. Burada Japonun davranışı için örnekler verebiliriz. Kiraz çiçeğinde, çiçek sergilerinde, çiçek düzenlemede ve tek tek ağaçların zevkine varış tarzında bunu görebiliriz onda. Hayvanların ve insanların gözlemlenmesinde o daha duyarlı bir tavır takınır. Hatta bir Japon imparatoru bir turna kuşunun bir merdivenin basamağını tırmanırken ilk basamağa hangi ayağını önce attığını sormaktan kendini alamaz. Bu esnada en göze çarpmıyan hareketlere o önem verir. Gayrı ihtiyarı bir gerçeğin ve amansız bir ruh durumunun yansımasını görür onlarda.

JAPON SAHNE OYUNU SANATI ÜZERİNE AÇIKLAMALAR

İçinde bu ifade hareketine ilişkin ruhun kesin bir rol oynadığı bir sanata, tiyatro sanatının bu söylediklerimizi doğruladığı için işaret edeceğiz. Tiyatro oyuncusu yüksek ve ekseriya içi boş bir tutkuyla etkinlik göstermez. Abartılmış jestlerle etkide bulunmaz; tersine dengelendirilmiş bir oyunla «suskun» ve içe dönük bir sanatla etkisini gösterir, bu oyun tutkuda kendini unutmaz, tersine son ayrıntılarına kadar biçimlendirilmiştir. Seyirci sadece imâ eden, kendi içinde alıkonulmuş hareketleri görmez, duygulara, ruh hallerine bağlantılarıyla bu hareketleri yorumlar, ve ayrıntıdaki deyimleme gücüyle sahne oyuncusunun büyüklüğünü saptar; kısa sözler, başın eğilişi, elin hareketi belki de sadece bir parmağın kimildatılışı bütün bir tümcenin yapabileceğinden daha natıktır, daha natık olmaya yeterlidir. Çünkü Japon sahne oyunu (No ve Kabuki) konuşmaya yönelmez, tersine - onun budistik kökü burada görülmektedir - bu suskuya dayandırılmıştır; öyleki onun içinde olan sırf imâ edilebilir, anlatılamaz. Öyle parçalar vardır ki onlarda tiyatro oyuncusu bir söz sarfetmeden seyircileri ifadenin ekonomik oyunu ile büyüler ve haklı olarak buna, donmuş dans, danssız dans denilmiştir. Bir parça bu yüzden okunmaya elverişli değildir. Avrupa oyunlarının okunuşta tüm güzelliğini, parlaklığını ve derinliğini aç-

ğa vurmasının aksine Japon oyunu ilkesel olarak söze ait olmiyan şeyi içine katarak teknil dil gücüyle ifade edilmiyeni oyuncusunun dehâsıyla dile getirir.

Bu esnada yüz tamamen hareketsiz, ifadesiz, gözler donmuştur. Bu bizi şaşırtmamalıdır. Bir yanda eskiden beri (No oyununda) maske kullanılır. Diğer yandan oyuncular alışılmışın dışında çok ölçüde kukla oyununun etkisine borçludurlar ve kuklaların deyimleme gücü onların son derecede tasarruf edilmiş jestlerinde, mimiklerindedir. Bu, burada şimdi duyulmamış bir ölçüde sanat olmuştur, öyleki adeta bir yetkinliğe ulaştırılmıştır, görünüyor. Mimiklerin geleceği özenle korunmuş olup Japon bunu gençliğinden beri (tâ çocukluğundan beri) yavaş yavaş öğrenmiştir. Büyük oyuncuların pandomimasının orada kılı kırk yararçasına doğru olarak izah edilışinin ön plâna alındığı bir kaç yüz yılı kapsayan eski bir tiyatro kroniği vardır. Bundan tiyatro eleştirisinin anlamı ve ödevi görölmüştür. Buna göre belirli bir rolü alan her sahne oyuncusu büyük seleflerinin oyununu sahne be sahne öğrenebilir ve hemen hemen bu oyunun zamansız biçimini mümarese edebilir, çünkü bu nokta önemli görölr. Tokyo'da ilk büyük sahne oyuncusunu babası aydınlatmıştır. O demiştir ki: orijinal olma! Orijinalite orta çapta bir sahne oyuncusunun işidir. Orijinal kolaylıkla göze çarpar. İyi bir sahne oyuncusu göze çarpmamaya çaba harcar, onunla erişilen şey böylece ebediyet açısından bir tiyatrodur.. Bizzat en gösterişsiz hareket her şeyden önce No danslarında onun anlamıdır. Cüz'i ayrımlar, nüanslandırmalar ekollerin farklarını meydana getirirler. Bu, biz avrupalılarda aşağı yukarı düşünölmiyen bir durumdur. Bu ancak anlamla yüklü jestlerin son olgunluğa ulaştırılmasıyla mümkündür ve bu yüzden hiç bir sapış ağır basmaz. Bunların tamamen biçimlendirilmiş olmasına rağmen taklit etkisini göstermemesi ve orta çapta sahne sanatçılarının yararlanabilecekleri rutin (alışkanlık) haline dönüşmemeleri Japonyada doğa, yaşam ve sanatın eklenmeden birbirine içine geçmesi ve sanatın ve yaşamın doğanın yanında ve üzerinde bir görünüş alanı teşkil etmemesidir, tersine onların yetkinliğe ulaşması anlamını taşımasıdır. Bu tekniğe tam anlamıyla egemen olan ve bu sayede gerçekten özgür olan sanatçı sayesinde mümkün olur. (Yay ile ok atış sanatı üzerine ve çiçek düzenleme sanatına dair buna benzer şeyler söylenebilir) Sahne oyuncusunun san'atı avrupalı için başlangıçta tamamen kendine nüfuz edilemez bir sanat olarak kalır. Bunun nedeni

Avrupalıların Japon dilini iyice bilememesi değildir. (Bunu öğren-bilmek için bir yaşam kısa kalır) Tersine onun doğu asyalının bu yatkınlığını geliştirmemiş olmasıdır.

Bir avrupa tiyatro eserinin en ağır diyalogunun üstesinden zahmetsizce gelebilen avrupalı Japon sahne eserinin en basit olayı karşısında aciz kalır, ve kültürünün Logos'a (söze) dayandığını yadsıyamaz. Buna karşı Doğu asya kültürü görüşe ve iç sezge dayanır. Satorinin ve onun derinliklerinin göz önüne serilmesi uğru-na abartıldığının kuşkusunu uyandırmaması için iki büyük sahne sanatı ustası üzerine söylenen ünlü anekdotu anımsatayım: Biri diğerinin büyüklüğünü ve üstünlüğünü içinde hiç bir sözün söylen-medığı bir sahnedeki anlamla yüklü davranıştan çıkarmaktadır. Bütün bunlara Zen ustası doğu asyalı oluşu kaderinden ortaya çıkan kendiliğinden anlaşılan şart olarak maliktir. Satori ile üçün-cü bir göz eklenince onun görüş yeteneğinin geliştirilmesinin han-gi hedefe ulaşacağı belirgin olur.

ÜSTAD ÖĞRENCİNİN YÜREĞİNİN İÇİNİ GÖRÜR

Eğer benim Zen ustam bu söylediklerimi okumuş olsaydı, bel-kide şöyle diyecekti «Neden bu denli basit bir şey üzerine dolaylı konuşuyorsun?» Neden bir sürü söz sarfediyorsun? Bir diğerini anlamak, onun ruhunun en gizli köşelerine kadar onu tanıyabilmek bir Plexustan diğerine giden ilişki sayesinde mümkündür (Plexus, karın zarının hemen altında duran sinir örgüsüdür ki, buna güneş örgüsü (plexus solaris) adı verilir. Kim çok mümaresede bulunmuş-sa, çevresine büyüyen halkalar halinde aynı zamanda yayılan bir güç alanına bir başkasını teşmil etmek, sokmak yeteneğini kazanır. Sadece insanlar hayvanlar ve bitkiler değil, tersine nesneler de bu alanla ilişkili kınırlar. Bundan hiç kimse, hiç bir şey kendini uzak tutamaz ve bir kez bu ilişki içine sokulan bir kimse, tarzını ve adı-nı istesin veya istemesin açıklamak zorunda kalacaktır. Buna göre üstadı öğrencisinin içini, onun dış davranışından, ama daha çok onun sorular sorulunca nasıl ifadede bulunmaya çalışmasından gö-rür. O zaman, onun malik olmadığı bir şeyi varmış gibi göstermek olanağı yoktur. Zira satoride esas içeriği olarak kavranmayan ve ifade edilmeyen hiç bir şey gizli kalmaz. Hemen kaparak söylene-bilen hiç bir gerçeği satori içermez, tersine görüşün ve kavrayışın

yeni bir tarzını içerir. Bir kimse satoriye ya ermiştir ya da ermemiştir. O satoriye yoktan var edemez ve yıllar yılı doğu asya üstadlarını görmüş olan bir kimse, öğrencinin nerede olduğunu anlamak ve her şeyden önce onun gerçek satori yaşamının ve hayal payının ne kadar olduklarını saptıyabilmek için öğrencisinin yüreğinin içine bakmasına karşı çıkamaz.

ÖĞRENCİNİN SATORİ SAYESİNDE DEĞİŞMESİ

Satori ile ihtilâl yapıcı karakterde bir iç değişmesi sağlanır. Hidayete eren kişi ilkin bunu söylemez. Sadece öğretmeni bunun farkına varır, ve o bundan söz etmez. Onu olgunlaştırır ve yetkinleştirir, ama giderek bunu öğrenci diğerleriyle ilişkisinde sezer. Başka biri olduğunu anlar, iki kişi buluşunca daha önceki gibi birbiriyle anlaşılamazlar. Ve o başkalarının bağdaşım hakkını kendileri için taşıdıklarını inkâr edemez. Fakat bu hal onu güvensiz kılmaz. Kazanılan görüş çok inandırıcıdır. O sadece diğerlerine karşı çekingene hale gelmiştir. Kendini giderek düşlerine bırakırcasına hayallerine bırakır. Yalnızlığı arar ve sever. İlkin ona kayıpmış gibi görünen herkesten uzak kalmak mecburiyeti -çünkü o gençtir ve kaderinin bir araya getirdiği hemcinsleriyle seve seve bir arada olmak ister- onun için kazanç olur.: Çünkü o yalnızlığı uzak ve sessiz yerlerde aramaz ve bulmaz. Tersine çevresinde yaratır, çevresine yayar, nerede bulunursa bulunsun orada yaratır, çünkü o sessizliği sevmektedir, ve bu sessizliğin içinde yavaş yavaş olgunluğa erişir. Bu yalnızlık başlayan iç olayının gelişimi için son derece önemlidir. Başkalarıyla bunun üzerine konuşmak ve tohumları konuşarak yok etmek tehlikesi ortadan kalkar, ama o kendini bencil bir hoşlanışa da bırakmaz. O sadece kendisiyle açıklığa kavuşmak ister. Onda aydınlatılan bakışı aydınlatan bakışa tâbi tutmak, maruz kılmak isteği doğar. Bu durum tamamen kendiliğinden türleşme sayesinde ortaya çıkan güçlendirilmiş görüşe yol açar. Bu ancak nesnelerin aydınlatılan görüşünün bu görüşün esasını teşkil eden hayalde tesbit edilişiyle mümkün olur. Bu yolda amaçlı olarak gidilmez. En doğrusu kendiliğinden gidilen bir yoldur bu. O sanata giden bir yoldur ve bundan sanatın bir yolu ortaya çıkar.

SANATLARDEKİ ZEN

Fakat şimdi Suzuki'nin ortaya koyduğu gibi Zenin en kalıcı etkisini göstererek en etkin bir biçimde tüm Japon sanatlarını etkilediğinden söz etmiyeceğiz. Burada tek tek sanatlarda aydınlatışların yöntemine bir kült hareketinden ortaya çıkan olaya anlam kazandırmasına gerekli konsantrasyona nihayet içinde sanatçının ustalığı elde ettiği iç eserine işaret edebiliriz. Bütün bunlar bir başka yerde yay ile ok atış sanatında Zen adlı eserde kılıç ustalığının «büyük öğretisinden» yararlanılarak izah edilmiştir.

Buna göre orada Zen'in bütün olarak tek tek sanatlara nihai etkisi söz konusuydu. Fakat burada başka bir şey söz konusudur: yani satorinin nihai etkisi, onu içinde kendini hayalle resmettiği ve gördüğü tarz ve hareket yani Zen resim sanatındaki etkisi.

Çünkü kesin olarak bir Zen resim sanatı vardır. Bunun anlamı öz varlığın aydınlatılan görüşünün bu hayalin içeriği olduğu eserler.

ZEN RESİM SANATI

Onun için karakteristik olan nedir? İlkın u z a y ı ele alalım. Zen resimciliğinde rol oynayan uzay her halü kârda boyutlarıyla içinde nesnelerin durduğu ve onun nesneleri kuşattığı ve birbirinden ayırdığı homojen akışkan (medyum) olan avrupa uzayı değildir. Reel nesnelerle ortadan silinen soldan sağa, yukarıdan aşağıya, önden arkaya, göze ait ilişkilerle sulandırılmış ölü boşluk değildir. Bu avrupa uzayı cisimlerin sadece yüzeyine dokunur, onları bir kabuk gibi kuşatır ve boş olduğu her yerde anlamsız ve iddiasız kalır. Buna karşı Zen ressamlarının uzayı ebediyen hareketsiz, yine de hareketliymiş gibi etkin yaşayan aynı zamanda soluk alan biçimsiz, boş yine de bütün tekmil biçimlendirilişin kökeni, adsız yine de ad taşıyan her şeyin nedenidir. Onun uğruna nesneler saf mutlak bir vurguya kavuşurlar. Hepsi aynı önemi taşır ve anlamları da aynıdır. Onların içinde ortaya çıkan toplu yaşamın ifadesidirler. Bu yüzden bu gibi tablolarla tasarruf edişin, boş bırakılışın derin anlamı da vardır. Belirtilemeyen, söylenemiyen şey, susmuş olan onların anlaşılması için söylenen, dile getirilen şeyden daha önemli ve daha talakâthdır. Tiyatro oyun sanatında olduğu gibi

burada da tekml görünür dünyayı canlandıran ona nüfuz eden, onun içinden dans edenin danssız dansı ortaya çıkar. Buna göre uzay homojen olan sonsuz uzaklıkta özdeş olan boş akışkan (medium) değildir, tersine bizzat varlığın sonsuz olanaklarıyla kavranılmaz zenginliğidir. Zen ressamı bir horror vacui (boşluktan ürkmek) tanımaz, tersine onun için boş olan, en yüksek saygıya değer. Aşırı zenginliğinden onda hiç bir şekle bürünmiyen ve kendini göstermek için tükenmez bir dolaşım içinde özelleştirmek zorunda kalan ezeli canlı olanı uzay sayar. Buna göre uzay nesnelerin derisini okşamaz, tersine onların çekirdeği, dihi, en derin özü ve varlığını kuşatır. Bu gibi tablolardan boş olanın büyüğü yansır. Bakış kendine çekerek, sofuluğu gerektirerek ve tekml tablo seyri boş olan şeyin seyri ile başlar.

Avrupa resim sanatında seyredicisi tablonun dışındadır. O gördüğünü, ondan uzakta, bakışından uzakta gelişen bir karşısındaki olarak yaşar ve uzaysal olanı ufka kadar açar. Buna göre sırf bakışın yaratıcı oluşu gibi bir sanı ortaya çıkar. Bakışın bu tarzda mutlaka bir başkasıdır. Önemli ölçüde yabancı olandır, ve bu sayede onun orada olmadığı, tersine tablodan dışarıya çıkarıldığı bilincine varır. Buna karşı Çin ve Japon resminde dıştan bir başkasının içine bakılmaz, tersine o çizimlenen olur ve her ayrıntı içten dışa doğru görünür, öyle ki seyredicisi onun içinde var olmak ve yaşamak zorundadır. Böylece sadece perspektif geçersiz olmakla kalmaz ve buna göre gözden silinmez, tersine seyredişinin ve seyredeninin düzeni ortadan kalkar. Uzay her yerde şimdi artık merkez olmadan merkezde duran seyircinin çevresine kapanır, o şimdi onun içindedir. Nesnelerin yürek vuruşu ile birleşmiştir. Ve bunun aynı zamanda anlamı şudur: Onu çeviren ve kuşatan onunla öyle bir eş değerdedir ki, bu ona şunu duyurur: O onun için ve onun uğruna orada değildir. O başkası değildir, tersine aynı zamanda ebediyen değişen bir birim olarak bizzat kendisidir. Onunla o kadar çok kaynaşmıştır ki, varlık kendine özgü bir anlam taşımaz, tersine onun içinde gözden silinir ve bu bakışta hem kendisine rastlar, hem de rastlamaz; yani görünür evrende süzülerek uçup giden bir siliniş olur.

Fakat ezeli nedenden salıverilen biçimlendirilmiş olan şeyler tablodaki konusal fon-bu nedenle boşluktan yola çıkılarak bir yargıya bağlanmalıdır: Dağlar ve ormanlar, kayalar ve sular, çiçekler, hayvanlar ve insanlar şimdi ve burada olanın somut durumuna

daldırılmış olarak varlıklarında açığa kaşuvturulurlar ve buna rağmen yine de sırf bir «burada»nın ve «şimdi»nin içine batırılmış değildir. Bu yüzden belirli olanın belirsiz olana, biçimlendirilmiş olanın biçimsiz olana «geri» der gibi görünen ve böylece kökeni ve çıktığı kaynağı imâ yoluyla görünür kılan uçarak süzülenin ve gözden silinenin karakteri ortaya çıkar. İşlerinde en basit çağır otundan ve ressam gözüne görülebilen en büyük görünüye kadar her şeyin öz niteliğinin çizgilerinin saptandığı ve yoğunlaştırılmış bir özet halinde doğaya canlılığın karakterini bahşedeni yakalayan çini ressamlığında öğretici mahiyette kitapçıklar vardır. Burada söz konusu olan kesinlikle taklit edilmesi gereken klişeler değildir. Her ne kadar böyle bir taklide iterse de, bunlar en doğrusu tabloların yazılmasıyla çizimlendirilmesi arasındaki sıkı yakınlığı gösteren üslûp ve fırça temrinleridirler. Bunlara egemen olan ve onların üzerinde duran özgür hale gelen ve en ince nüansların deyimlendirilmesi ve algısı için olgun hale gelen kimse gerçekte hidayete erenin üçüncü gözünün gördüğü ve yorumladığı şeyi dile getirecek durumdadır.

Zen resimciliği büyük bir geleneğe bağlıdır. O, Budizmle temas geçmeden önceki çin görünüşü resim sanat'ına dayanır. Orada Zen resimciliği için karakteristik çizgiler çoktan daha önceden biçimlendirilmiştir. En azından imâ yollu belirtilmiştir. Bunun kaynağı belkide Taoizm'in derin ve sessiz bir etkisidir. Budizm Hindistan'dan Çine ilk kez girdiğinde ve hemen hemen bir ihtilâl yaratarak etkide bulunduğu, o yavaş yavaş amma derin bir değişmeye Tao vasıtasıyla maruz kalmıştır. Nasıl ki Çin tarihin akışı içinde ona nüfus eden yabancı kavimleri kendisine katmışsa ve onunla kaynaşmışsa, o böylece manen de ilkin yabancı olan her şeyi onları daha güzel ve daha zengin olarak kendi içinden dışarıya salıvermek için mal etmiştir. Zen gerçekte çin dehâsının esrarengiz yaratıcı gücünün belkide en güzel ve giz dolu bir çiçeğidir. Ve Zen ressamlarının çinin budizm öncesi resmine Tao ruhuyla başvuruşları kişiyi şaşırtmamalıdır, çünkü Laotse'nin Tao'sunda Zen için hemen hemen temellendirici olan bir çok motifler mevcuttur. Tao'da önceden hissedilen şey, Zen'de tecelli etmiştir.

Görünü (manzara) resmi için geçerli olan nokta, bir kaç çizgiyle bir bambu gövdesinin dalları ve yapraklarıyla veya çiçeklenen bir dalın veya buna benzer şeylerin bir büyücü becerikliliğiyle çizildiği işitilmemiş canlı tablolardan alınmış ufak ve en ufak görü-

nü ve doğa kesitleri için de geçerli olmasıdır. Bunlar da sadece boş, biçimlendirilmemiş uzaydan yola çıkılarak görünmüştür ve böyle anlaşılmalıdır. Burada da boş yüzey ve resim oranı ölçü olur. Hatta kendine özgü uzay duygusu kanımca daha inandırıcı olarak dile gelir. Öz varlığın güzel sessizliğin saptadığı ve kesintisiz görüşte kalabilmek için buna yönelindiği görüşü çok yanlıştır. Bu resim yazısının gerçekte okumasını anlıyan kimse görünür bir sessizlikle oluşla oluşsuzluk, akışla geriye kayış, görünmeyle yitiş arasındaki kesin gerilimi duyar, olmuş olanın, oluşun oluşsuzluğun akışı içinde nasıl titreşimde bulunduğunu kaçıcı, ama salt olarak hisseder. Üzerlerinde çok az bir şeyin gösterildiği bu gibi basit ve sade tablolar Zen ile doludurlar. Ve Zen'i o kadar yüksek sesle açığa vururlar ki, seyircisi onun son derece egemenliği altında kaldığını hisseder. Saatlerce süren çay ayininde asılı tablonun ve bir çiçeğin değişmesinin bir fasıladan sonra atmosferi nasıl belirlediğini ve konuklarına derin konsantrasyona dalmış durumlarıyla hiç kimsenin sözlerle ifade edemediği en derin gizleri nasıl açığa vurduğunu ve işitilmemiş iç kazançla çay odasını terkeden bir kimse bu gibi tablolardan hangi kudretin çevreye yayıldığını bilir.

ŞİİRDE SATORI

Satori'nin şiirde de ifadesini aradığı burada sırası gelmişken belirtilsin, Kısa şiir bunun için özellikle elverişli ve yatkındır. Çünkü o, renk ve kâğıt üzerine resmi çizilen çini mürekkebi tablosu gibi sadece uzaya orantıya değer veren dışta görünür düzenin tarzında değil, tersine içte olarak da en iç biçimine göre kendine özgü olanı ve önemliyi dile getirmiyen tersine satırları arasında imâ eden bir şiirdir. Örneğin Baso'nun ünlü kısa şiiri mümkün mer-tebede aşlına bağlı kalınarak, fakat ürpertici bir sesle çınlayan çevirisinde:

Yaşlı göl!
kurbağa sığıyor!
Su hışırtısı!

Hepsi budur. Yine de bunda evren içkin değil midir? Hareketsiz sessizlik içinde birden hareket gürültüyle tekrar gözden silinmek için çevreye yayılan yaşam var burada. Başlangıç ve son olan sessizlik karşısında bu gürültü nedir ki?... Tekmil görünür evrene varlık ve

söruk bahşeden onu danssız dansla olduran ve oldurtmayan, zaman zaman kendini gösteren şeyi sözlerle açıklamayı belirtmeleri için ressam ve şairden, sahne oyuncusundan ve ok atıcısından sorsan şöyle derlerdi: O, bu tekmil gidişte ve duruşta, eylemde ve eylemsizlikte gizli olan «ES»'tir (kozmik güç). O orada olmamak suretiyle vardır. Belkide bu biraz şaşırtıcı ve bu veya şu biçime malik olmayıp tüm biçimlendirilmişin içinde gizli özünü sürdüren şeyin ona yakın olan adlandırılışıdır.

SATORI YAŞANIMINA DAYANARAK USA VURUŞ

Kendilerini ressam ve şair olarak deyimlendirmiyenler için - onlar ne kadar sonradan değersiz buldukları denemeler yapmış olsalar da - kurtarıcı yol olarak - zihinle yansıtış yani usa vuruş geriye kalıyor. Bunun hangi yöne gidebileceği ve nereye görüreceği Rjokwais von Toan'ın (8) aşağıdaki açıklamaları gözler önüne sermektedir.

İLK AŞAMA

Üçüncü gece vaktinde ya da ilk gece vaktinde ay aydınlatmadan önce birbirine rastlaşanların birbirini tanımamaları şaşırtmamalıdır, ama geçmiş günün bir izi kalır.

İKİNCİ AŞAMA

Sabah geciken bir yaşlı kadın ezeli aynanın karşısına geçer. Onlar tam bir durulukla yansır. O zaman artık hiç bir gerçeklik yoktur. Tekrar usunu yitirmek için ve gölgeleri tanımak için bundan vazgeç!

Rjôkwai von Toan (9. Yüzyıl), bu sözleriyle şunu söylemek istiyor: Aydınlatıcı bakış o niteliktedir ki, kişisel ayrımlar farksız eşitliğin gecesinde tekmil varlığın ana rahmi olarak biçimlendirilmemiş ezeli nedenin gecesinde silinirler, çünkü ayrımsız eşitlik olarak o muammalı, ama yadsınamaz olarak yaşanan «ES» olarak

yorumlanır. Ayrımlar tam ortadan kalkmadan silinirler, yani yok edilmeden hiçliğe geri dönüştürülmüş olmadan giderler. Onlar sadece düşüncede nehyedilirler. Böylece ayrımsız eşit olan düşünülür kılınır. Ayrımsız aynı olanın içine düştüğü ayrımları tekrar ortaya çıkaran sabaha ulaşamıyan kimse, gerçeğin karşısında bir aynanın karşısındaymış gibi durur, O biçimsiz hiçliğin, «ES»'in düşüncesinden kendisini kurtaramaz. O, bizzat yaşanmış olarak (çünkü gerçeğin zamansız gerecinin içine girmiştir) hiçliğin karşısında, buna göre hâlâ bir başkasının karşısında biriymiş gibi kalır. Onların arasında geri yansımış olan ve reel olan hiç bir şey geriye kalmaz, ama orada daima iki şey vardır. Bir yanda hiçliği düşünen zihin ve diğer yanda düşünülmüş gerçek olarak hiçlik.

Buna göre tüm ayrımları söndüren hiçliğe en yüksek gerçek olarak eriştiğini sanan kimse ve günün nesnelerinde eşitliği, olmuş olanda soylu kökeni ve biçimlendirilmiş olanda biçimsiz ezeli nedene görmekten kendilerini alamıyan sanatçılara karşı üstün olduğunu sanan kimse, bir kelime ile aydınlatılmış görüşü yeterli bir ölçüde yakalamaya elverişli kişi soyut düşünceden yoksun kişi, Rjôkwai'ye göre, aklını kaçırmak ve akılsız olmak üzeredir. O hissetmez ki, ona nüfuz ettiği zehabına kapıldığı hiçlik sadece gerçeğin gölgesidir, bizzat gerçek değildir. Çünkü bu hiçlik hâlâ farklılaşma halindedir: o, buna ve bu'ya karşıtlık içindedir. Birin çokluk karşısında karşıtı oluşu gibi zihni çabayla kazanılmıştır ve bu yüzden boş bir hiçlik, bir beyin hülyâsıdır. Usa vuruş, saf düşünüş buna götürür.

Üstad her ne kadar Koan ile alış-veriş düşüncüyü silip süpürmüşse de, bu gibi denemelere karşı çıkmaz. Böyle bir zihinle yansıtış bir geçiş noktasıdır. Onu yasak etmekle o ortadan kaldırılmaz. Üstad sanatçıyı hayallerinde, düşünürü düşüncelerinde başbaşa bırakır. Çünkü yol daha ileriye gider ve bu ileriye gidişte düzeltiye ulaşır.

ZEN MENSUPLARININ MANASTIR DIŞINDA HAYAT PRATIĞİNDEKİ DAVRANIŞLARI

Öğrencinin satori ile yaşadığı ihtilâl uyandırıcı manevi değişiklik ne kadar temellendirici olursa olsun, bütün insan ilkin bu değişikliğe teşmil edilmiş değildir. O manen özgürdür ama, henüz kap-

samlı anlamda özgür olmaktan uzaktır. Ancak böyle bir özgürlük onun gerçekten - sadece ondan - yaşamasını sağlar, çünkü bu gerçek - bu sonuncuyu böyle adlandıırırsak - henüz görünürde değildir. O sadece o yönde hareket eder. O tekml nesnelerle ve bizzat onunla olan ilişkiyi anlar, ama henüz o gördüğünden daha başkasıdır. O temeli ile, yani temelinin temelsizliğiyle henüz birleşmemiştir.

Satori'ye ulaşan herkes acıyla bunun bilincine varır, sessiz murakabe odalarını dünyevî bir mesleğe geri dönmek için veya böyle bir mesleği edinmeye çaba harcamak için murakabe odalarını terkettiğinde acı ile bunun bilincine varır. Elbette manastırda bazı sürtüşmeler de vardır. Çaba harcıyan mizaçların kıskançlığı, farklı seviye, farklı aşamalar bu hale yol açarlar, ama mürşidin mevcudiyeti dengeyi yeniden sağlar. Böylece esasında uyum tolerans egemen olur. Fakat manastırın dışında bir kimseyi pençesine geçiren ve gayelerin alanında hareket edilir. Şimdiye kadar dışta bırakılan müdrike yeniden geçerli olur ve araç gibi kullanılır.

Kendi alanında amaçsız olmasına rağmen sanatçı da bu doku-
nuştan masun kalmaz. Sanatçı olmıyanlar buna daha az maruz ka-
lırlar. Hatta acemi rahip de (rahip adayı da) onu netkisine tutu-
lur. O evlenir ve böylece - Doğu Asyada bu, özellikle ortaya çıkan
durumdur - kendisi için ağır bir ağırlık gibi büyük olan çok çeşitli
bağlantılara girer. Böylece manastırın güvenliğindeki amaçsız
mevcudiyeti yok olur. Günlük yaşamla inzivadaki yaşayış arasın-
daki uçurum ortaya çıkar. Her ne kadar içinde hareket etmek zo-
runda oldukları çevrelerden dışarı çıkmasalar da, resmi bir rol
oynasalar da onlar kendilerine hoş gelmiyen özel hal ve şartlarla
karşılaşırlar. Zor kullanan reformara yönelmezler. Dünyada eski
ve yeni olan için bir yer olduğu kanısı ile sabırla beklerler. Zamanı
gelince eskinin öldüğü ve yerinin hazır olup ortaya çıkmadığı, tersi-
ne onun eskinin hazırlanışından geliştiği kanısındadırlar. Bu yüz-
den eleştirisiz, aynı zamanda diğergamlık nesneleri kendilerine de-
ğil, kendilerini nesnelere uydurmak, nasıl yapmak değil, ne yapmak
noktasına daha dikkat etmek her durumu ilkin oldurtmak ve on-
dan iyi yanı kazanmak hizmetine yönelirler.

Fakat onlar sessizlikte kendilerinin yetkinleşmesi üzerine çalı-
şırlar. Başkalarına karşı hoşgörüsüzdürler., ama kendilerine karşı
öyle değildirler. Bu ufak olanda ve göze çarpmıyanda başlar. Onu

önemli sayarlar; iyice bilirler ki bundan sonra büyük ve güç olana egemen olacaklardır.

Manastır eğitimi etkisini gösterir ve buna uygun olarak davranışları ortaya çıkarır. Başkalarından yakınmazlar. İnsanlardan ve şartlardan yakınmazlar. Onları değiştirmek değil, kendilerini değiştirmek isterler. Yani karşı güçlerini geliştirirler.

Duyarlı bir vicdan gelişir onlarda. Kendilerine karşı duyulmamış bir dürüstlük temrin ederler. Bu kendilerini aşırı değerlendirmeye ve kendilerini bizzat haklı oldukları düşüncesine götürmez. Başkalarından daha çok neye malik olduklarını bilirler ve bunu bizzat kendilerine borçlu olmadıklarını da bilirler. Kadere müteşekkirdirler ve önlerinde duran yoldan dolayı boyun eğicidirler, öyleki bunun sözünü etmezler ve kelimelerle Zen mensubu olduklarını belirtmezler. Çatışma olursa üstada giderler. Üstelik mevcut olanaklarına göre görüşlerini genişletmek ve derinleştirmek için tekrar tekrar murakabe temrinlerinde bulunurlar ve gündelik murakabe de bulunmak kendiliğinden anlaşılır bir şeydir. (Murakabe temrinleri yaşamlarının hiç bir safhasında bırakılmaz. Onları sadece eğitim süreci içinde bir rol oynamaları ve sonradan bir yana bırakılmaları hali mevcut değildir.) Üstad ta daima şunu tekrarlar: «Birleşmeyi sağlamak için değil, tersine onu pekiştirmek için «Böylece murakabe hemen hemen **merkezi** bir önem kazanır. Elde edilen randıman gelecekteki sonuçlar için sadece bir ön temrin olur ve kimse yolun sonunda olduğunu söyleyemez. Hidayete ermiş olan da bunu iddia edemez.

ZEN RAHIPLERİ

Fakat bununla ilişkili olan rahipler en zor, en güç yaşamı seçerler. Onlar önlerinde bulunan uzun ve güç yolu bilirler, daha çok ilerlemek isterler. Yani sona kadar gitmek isterler. Tüm güçleri bu noktada yoğunlaşmıştır. Fakat şimdi yaşam amaçlarının erişilmesine ilişkin bir endişe duyacakları yerde başkalarının ruh sağlığı ile ilgilenirler. Eğer onlar bir kez ilerleme kaydetmişlerse, bunu değerlendirmek isterler. Fakat bu şimdi mümkün müdür? Onlar işin daha başındadırlar.

Başkalarını kurtarmak adağı kendilerine anımsatılınca, bu onlara güç bir yüküm gibi görünür. Şimdi «evi», korkunç yalnızlıkla-

rını terkedecekler günlük yaşama karışacaklar ve özveride (feragat) bulundukları bir yaşamın hayuhuyuna gireceklerdir.

Ve bu onlara güç gelir ve duraksamalarının nankörlük olarak yorumlanacağını düşünmezler. Şimdi onlar satori'den sonra yaşama girerler gibi sessiz ve izaç etmeksizin yaşamın kendilerini içersine soktuğu çevrelerde etkinlik göstermiyecekler tersine yabancı olanların arasına karışmak mecburiyetinde kalacaklar ve görüşmekten herkesin seve seve kaçındığı insanlara karşı davranışta bulunacaklardır.

Onlar bundan sonra acı deneylerden geçerler. Nazikane bir umursamazlıkla kabaca reddedilise, hakir görülüşe ve gözden düşmeye kadar, hatta nefretle de karşılaşır. Kıskançlıktan doğan bir kindir bu. Tamamen kendiliğinden hangi yetkiye dayanarak kötü durumda olanları rahatsız ve tedirgin ettikleri sorunu ortaya çıkar. Elbette onlardan çok ilerdedirler. Değişmiş olanlardır. Bunu onlardan sezmek mümkündür, ama nasırlı yüreklerinle çok daha ayrı bir yerde bu olduklarını olmuşlardır. (İlerleme kaydetmişlerdir). Bu nokta diğerlerince kötüye alınır.

Fakat ne vereceklerdir? Mutluluk getiren görüşlerini mi bildireceklerdir? Tablodaki ressam gibi. İnsanın hırs ve tamah altında asla özgür olamayacaklarını mı vaaz edeceklerdir, ama vaazda bulunmak konuşmak demektir. Böyle bir davranış Zen'in üslûbuna girmez. Her biçimdeki yardım yanında (fakat işe nasıl başlayacaklardır? Komşuların ve dostların yardımında bulunması gibi davranmak zorundadırlar). Onların işi Hırsın egemenliği, sebep ve sonuç yasası, dünya yasasının kırılabildiğini göstermektir. Bunlar başkaları sadece bunun farkındaysalar bundan tamamen bizzat masum olduklarını gösterebilirler. Ve onların alçak gönüllükleri içe dökünür olduğundan buna karşı kimse kendisini kapayamaz. On'ar için bunun anlamı şudur: Kendilerinin örnek oldukları şeyde onları buna yöneltmek, yani kendi üzerinde kesintisiz çalışmak bakımından neden yükümlü olduklarını sözlerle ifade edemezler. Tolerans, sabır, şefaet ve acıma vaaz edemezler ve bu şartları kusursuz ve harfiyen yerine getirmeden bunu başkalarından isteyemezler, çünkü söylediklerine göre değil, tersine ne yaptıkları ve ne olduklarına göre ölçülürler. Belâğat Zen'de geçerli bir şey değildir. Birinin ne kadar yatıştırıcı konuşması değil, bizzat kendisinin nasıl kalkındırdığı ölçü olur.

Buna göre onlar en sıkı nefis kontrolünü temrin ederler. Hiç bir bahane ileri sürülemez. «Benim atım kaçtı» (sabrım tükendi). Eski Adem! Ve başkaları onun için onun hırs ve tamaha maruz bulunduğunu ona söyleyinceye kadar beklemez. O böyle bir hatâyâ düşer düşmez, kendisine yönelik bir çağrı almadan gönüllü olarak uzak münzevi bir yerde herkesin gözünün içine bakacak duruma gelinceye kadar, her şeyden önce bizzat kendisini inceleyerek tekrar tekrar temrinde bulunmak için resmî işini bırakır. Hatta Zen yolunda daha ileriye götürülebilecek olan temrinlerin ihmali halinde temelli arıtnayı zorunlu görür. Kesintisiz çalışarak duyulmamış disiplinli bir yaşayıştan geçer. Bunu yaparken zaman kaybı söz konusu olmaz. Üstadı onu destekler ve artık sonuca ulaştığını anlar- sa, temrinleri keser. Sırf bir tahmin geçerli değildir. Sanki eti ve kanı olmıyan bir insanmış gibi bir tür dokunulmaz ve sarsılmaz hale gelir. Adeta insanları harekete geçiren ve oraya buraya sürük- liyen şeyler onun dışından akıp gider.

Dış başarısı geçikmez. Artık takdir görür. Başarısı hayranlık uyandırır. Ve söylendiği gibi ciddi bir biçimde istendiği takdirde herkes için erişilebilir görünür. Bu meydanda olağanüstü bir şey ortaya çıkmaz. Şimdi artık feci bir biçimde manastır havası ve giz- lenen pratikler, kokusunu saçmaz. Daha çok herkesin yapabileceği temrinlerle en yüksek randımanlara ulaşan bir atlet izlenimini bırakır. Onun resmî işi artık kesinlikle dokunulmaz değildir. Temas daha kolay olur. Başkaları şunu hissederler: O, bizler gibi birisi- dir. Bunun sonucu en kaba felâketleri geçştiren bir dünyevî eği- timci payesine ulaşmasıdır. Fakat o, bununla misyonunu açığa vurmaz mı? Bunun için satori'ye gereksinimi yok mudur?

Şimdiye kadarki yola gereksinmez mi? O, bunun için Zen ra- hibi değil midir? Buna göre o, şurada burada anlayış bulacağını umut ettiği yerde, tüm uyarılarının ve yardımlarının yanında ru- hun selâmetine götürecek olan yolu gösterecektir. Hırs ve temahın üzerinde durmanın anlamı nedir? Fedakârlığın anlamı nedir. Belki bu takdirde onu dinleyeceklerdir. Fakat ekseriya daha çoğuna yet- miyecektir, ama şimdi o durumunun ne kadar kötü olduğunu bil- mektedir.

Ekseriya insanlarda hırslar o derecede et ve kemiğe bürün- müştür ki ve o kadar geniş yer tutarlar ki, durum ve umutsuz gö- rünür., fakat daha kötüsü şudur: sadece hırsların egemenliği var

olmakla kalmayıp, tersine kötü niyette vardır: Gaddarlık, desise, kalleslik v.b. Doğal iç güdü insanı kendileriyle en kolay ilişki kurabilecek kişilerdir. Onlara nüfuz etmek çok kolaydır, ama kötü niyetliler başka türdür. İyi kötü karşıtını bilenler ve bilinçli olarak iyiyi reddedenler, hatta buna karşı kin duyanlar.. Bu üzücü bir şey değil midir? O teknil nesnelerin kökensel Budha doğası taşıdığını duymamış mıdır? Evet o, onları her yerde görmüştür. Ağaçlarda, taşlarda, dağlarda, sulara, çiçeklerde ve çalılarda bu Budha doğası insanın içinde de yok mudur? Şimi insanlarda karşılaştığı her yerde aydınlatılmış bakışı başarısızlığa uğrar. Bitkiler ve hayvanlar dünyasında olmıyan şeyi görür: İnsanın uçurum derinliğindeki yalancılığıdır. Hayvan göz boyamaz, rol oynamaz, hiç bir maske taşımaz. Her insanın budha doğası nerede kaldı? İnsanda durum nasıldır? Onun kökensel doğası bozulmamış mıdır? Bu türden tecrübeler kuşkuya ve umutsuzluğa götürür ve genç rahip yeniden tıstasına gider. Açıklayıcı konuşmalar yapar ve böyle konuşmaların şimdi artık sırasıdır. Çünkü karşılaşılan güçlüklerde söz konusu olan noktalar akılla kavranabilen şeylerdir. Uzun bir süre alan bir talimat başlar. Bu tartışmalar, konuşmalar, yol gösterişler biçiminde olmaz, daha çok değişik yöntemlerle öğrencinin niteliğine göre, öğrencinin onun yardımıyla bizzat neyin söz konusu olduğunu bulabileceği seçilmiş koanlarla desteklenerek yürütülür. Her halü kârda bu yol gösterişler içerik olarak rahip yaşam ve meslek sürüdüğüünün tailmatını konu edinir ve öğrenciyi harekete geçiren şey dile gelir. Başkalarını kurtarmak hususunda işin başlangıcında olanın zorlama, aksaklık, aşağı yukarı gammazlık gibi hissedeceği güçlükler tartışılır. Bu müptedi için iç etki henüz kendiliğinden anlaşılır bir şey değildir. Bu başkalarına yardım etmek duygusu. Hastaya gönderilen yarı eğitilmiş bir tabip gibi kendini gördüğü durumun çarpıklığı ortadadır.

Bir yol bulamıyacağı ve şimdilik daha başkası olamıyacağı bilincine varır rahip. Acımasız dünyanın durumu bunun sonucu değildir. Suç bizzat kendisindedir, eksik olan dengesindedir. Dünyanın onu gördüğü gibi ruhen o niteliği taşır. Başarısızlık, melankolik ruh durumu bunu kanıtlar, ona. Onun düzene kavuşması daha uzak olan yolu için şarttır. Böylece başarısızlığı şifa vericidir, Onun ödevi kutsal yüreği korumaktır. Kendini korumasının şartını nesnelerle, olaylarla ve insanlarla alış-verişinde diğerini kurtarma şartı olduğu uzun bir sınama süresinin sonucudur. Bu yolda tehlikeler ve ayar-

tışlar vardır. İlkin bu tamamen anlaşılır ve kaçınılmazdır. En yüksek gerçeğin yolunu seçtiği için o şimdi gördüğü ve anladığı gibi gerçeklikten besinini almaya yönelmesi kaçınılmazdır. O prensiplere göre yaşar. Onlara uygun var olmaya, düşünmeye ve etkinlikte bulunmaya dikkat eder. O iyi ve soylu olan için seçmede bulunmuştur. Kötü ve soysuz olana karşı seçmede bulunmuştur. Ve bu sorumluluk dolu kararıyla kendi üzerine de karar verildiğinin farkında değildir. Yaşamını hasrettiği ve hizmet ettiği iyi ile kökünün kurutmak istediği kötü ve kutsal dışı arasında bir ayrım gözetmekle bir karşıtın öbür yanında bulunmaktadır. «Sh'indjimey» (9) de şöyle denmektedir:

«Hakikat güç değildir
ve iki şık arasında seçmeye izin vermez»

Zen ustalarının açıkladıkları gibi bu «seçen ara» birini seçenin diğerini reddetmek mecburiyetinde kalışında kendini gösterir. Böylece daima tek yanlı olan görüş ortaya çıkar. İyiyi seçen kim senin kararına rağmen, onun karşıtı onun üzerine de egemen olur. O, iyiyi ideleri, değerleri sınıksız tutmakla hırslara maruz kalan karşıtı gibi esir hale gelir. O da bağlanmış, idelerin hırsı içinde tutuklu olduğu için yaşam hırsını reddeden kişi temelinden ilerlemiş değildir. O her iki yanında kuşattığı gerilimini, bağdaşmazlığını kavradığı için hırsların doğal insanından daha ilerdedir, ama henüz yeterli bir ilerleme kaydetmemiştir. Henüz bunun üzerine yükselmemiştir. Onları yenmiş olan bir tutkudan beslenerek henüz karşıtların ü z e r i n e çıkmamıştır. Böyle olduğu için o redde uğrar. Bu reddedilişte kötü niyet gören rahip daha çok hak iddiasında bulunur. Bizzat kendisini yüce görür, ve kötü niyetler için yergilerle doludur. Hoggörüsüzdür. O takdir, hatta saygınlık görmek isteginden kurtulamamıştır. Onun içinde de itiraf edemediği bir kudret duygusu egemendir ve onun ruh yönetimi kutsal gayretkeşlik ve ahlâki üstünlük biçiminde bir belirtidir. Kuşkusuz o bu yönetime en yüksek anlamda lâyıktır. Fakat elverişli olmadığı şey bir seviye farkına dayanır. Bu dahi bir kudrettir, ama karşılaştırılmaz ölçüde başka türdendir. Ayartılanlar Budha'ya en yüksek hakikate küfredelerse, kutsal gayretkeşlik haklı olamaz: Rahip buh akikatın avukatı değildir. O, Budha veya Zen üzerine konuşmaktan çekinecektir.

Peki, şimdi kötü niyetlilerin durumu nasıldır? Zihinle yanlış

yola götürülmüş olarak kendilerini her şeyin ona teşmil edileceği merkez olarak görürler. Bu bencillik, inatçılık onların içlerinde tamamen kararmış olan Budha doğasının nedenidir. Aydınlatılmış bakış burada artık yetersizdir. Bu doğrudur. Bencillik kökensel görünmektedir. Rahip burada Budha'ya ve üstadlara inanmaktan başka bir seçimde bulunamaz. Onlara göre mücrimde dahi Budha doğası gizlidir. Uzun bir süre buna inanmak zorundadır. Bizzat görünceye ve bilinceye kadar ve böylece Budha'dan ve üstaplardan bağımsız oluncaya kadar. Böyle bir bilışe en yüksek derecedeki bir satoriye aynı zamanda erişmek için yeniden temrinler gereklidir. Nasıl ki daha önce satori'nin sağlanması için soluk alış ve konsantrasyon temrinleri gerekli idiye, sadece kutsal olarak değil, tersine ruhen ve bedenlen de onu pençesine alan ve temrinde bulunanın tüm manevi varlığına raci olan temrinlere gerek vardır. O bu türlü temrinlerle hâlâ içinde tutsak olduğu teknil karşıtlığının üzerine yükselir. İlkın zaman zaman nükslere maruz kalsa da o buna ulaşır. Kendi eseri olmıyan, tersine başından geçen ve kesinleşen bir değışmenin şartıdır bu. Mutsuz deneyleriyle rahip buna o derecede hazır ve eğilimlidir. Söz konusu olan şey köklü anlamda ben'den kurtulmaktır, öyleki «ben» benliği, ne vokabüler olarak ve ne de ona öyle görünür olarak ortaya çıkar, tersine bilinmiyen bir büyüklük olur. Şimdiye kadar teknil gündelik yaşamların ve meslekî deneylerin bilinçli ilişki noktası olan «ben benliği» ortadan silinmelidir.

Bunun anlamı ben'in yerini bulanık bir «biz»in nöbet değıştirircesine alması ve onun yerini tutması değildir. Çünkü grup yaşamımları da her ne kadar o kişidişı olmayıp tersine grubun temposunda ve üslubunda buna karşı reaksiyon gösterirse de, daima bir ben olarak tek kişiyi etkiler. Sözüün doğrusu ben'in yerini «ES» almalıdır.

Birincisi için şu şartlar yeterlidir: Ben'siz gayrı şahsinin anlamında bencilsiz olmak; elbette bu karaktersiz olmak değildir. Daha önceliklerin sürdürülüğü olarak temrinler tam bir itidalle ileriye götürülmelidir. Geçerli olan şey, vukua gelen her şeye, ekseriya başımdan geçen her şeye adeta o beni en derinimden ilgilendirmeyen bir şeymiş gibi bakmalıyım. Bu demektir ki, örneğin, benim için vukua gelen mutlu bir olaydan başkasının başımdan geçmişcesine sevinmektir ve başkasının maruz kaldığı acıyı adeta bizzat benim başımdan geçmişcesine duymaktır. Hatta, bana acı bile ge-

tirse, (örneğin başkası bana tercih edilse) yabancı sevinçten içtenlikle sevinç duymaktır ve başkasına acı veren bana sevinç de verirse, yabancı acıdan acı duymaklığımdır.

Kendiliğinden anlaşılacağı üzere Budha'nın bir müridi kin duymamalıdır ve artık kin duyamaz. Keza artık kelimenin günlük anlamıyla sevmemelidir ve nihayet böyle sevemez artık o. Buna rağmen o duygusuz ve kayıtsız olmaz. Karşı sevgiye güvenmeden ona rastlıyan herkesi kendi zengin sevmek yeteneğine katar. O yansız sever. Tamamen diğergamdır. Aynı zamanda sevmek için sever ve kendisine kişisel zevk sağladığı kendi güdüsünü tatmin etmek için bunu yapmaz, tersine o bunu armağan eden sevgiden dolayı böyle yapmak zorundadır. Buna göre buna sevgi denebilirse o sevginin ve nefretin ötesindedir ve artık nefrete dönüşmez. O yeniden içinde çöken ve alevlenen bir ateş değildir, tersine sessiz bir kor ateş gibidir. Mütecanis olarak kendi içinden beslenir. Hiç bir hayal kırıklığı uyandırmayan, aynı zamanda dıştan bir yüreklendiriş beklemeden, içine iyiliğin, acının, şükredişin de karıştığı bir şey istemiyen, kendisini empoze etmiyen, hak iddiasında bulunmayan, peşinden gitmiyen, tedirgin etmiyen ve vermek için almıyan böyle bir sevgi, onda bir kudreti ele geçirmeğe yönelmediği için gasırtıcı bir güçtür. O ılımlı ve uysaldır ve sürekli olarak karşı konulmazdır. Hatta, ölü nesneler de ona kendilerini açarlar. Başka zaman ürkek ve korkak olan hayvanlar da ona güven duyarlar.

Buradan bakıldığında Japon'un şaşırtıcı doğa sevgisinin Zen'le ilişkili görünmesi anlaşılır olur. Nefrete dönüşmeyi bilmiyen nesnelere çevrik sevginin en saf ve arı biçimidir bu. Bu doğa sevgisine ilişkin bir çok örnekler vermek mümkündür. Japon'un çiçeğe karşı davranışı düşünölsün. Burada karşı sevgisiz bir sevginin en saf hali mevcuttur: Ben çiçeği, o benim için açtığından değil, tersine bana bir ilişkisi olmadan açtığı için severim ve ben onun varlığından o benim kendi malımmış gibi sevinç duyarım. Eğer bu ekolden geçilmişse hemen hemen her Japon kadınının ikebanayı (çiçek düzenleme sanatı) öğrenmesi ve hatta daha önceleri Samurai'nin bir ayrıcalığı olan bu sanata erkeklerin iltifat etmesi ne kadar değerlidir ve çelişkilerin üstüne çıkılması durumuna ulaşılmasına bu biçimde çalışılmışsa, bu takdirde Sen ile verimli bir karşılaşmaya ilişkin ön şartlar yerine getirilmiştir. Sen'i bizatihi kavramaya ve onun bana insancıl olarak sempatik veya antipatik görünmesinden bağımsız olarak bir bakışla iç sezgisel olarak tıpkı tecrübeli bir

tabibin hastasına yönelişi gibi bir yetenektir bu. Bundan sonra kişinin kendi ideal varlığında özünün görüldüğü ve onda gizli ve sapık olan her şeyde birlikte özünün ortaya çıktığı temel elde edilir. Fakat şimdi artık o yerilmiş, hakir görülmüş değildir, tersine o bu anda neyse o olarak kabul edilir ve rahibin güç alanı ne derece çok gelişmişse, bu «Sen» onu o derecede az aldatabilir ve adeta ona karşı aldatılmış görünür gibi davranır. Rahibin güç alanı içinde Sen'in gayri ihtiyari gevşediği ve geliştiği bir ortam oluşur. Onun kendisini verdiği ve onun tarafından yöneltmek için teslim ettiği önceden hissedilen bir merkez olur.

Fakat rahip Sen'le temasıyla bizzat kendini kazanmaz, tersine kendi içindeki «ES»i pekiştirir. Bizzat kendinden bir parça başka olan güçlenir kendini taşıdığını hisseder.

Diğerlerine yardımı, sırf varoluştan oluşur. Bu yardım kesinlikle manevi olan, kendine özgü yaratıcı olan ve içinde cismani ve ruhsal olanın birlik halinde kaynaştığı bir eylemsizlikten ve davranıştan ibarettir.

O kendi örneğiyle başkasını etkiliyecektir ve iyi bir komşu gibi ona yardım edecektir. Dindarane ifadelerle bunu yapmayacaktır. O, başkası duraklayıncaya kadar ve öğüt talep edinceye kadar bekliyecektir. Bu takdirde ödevini sadık ve itinayla bencilliğe kapılınadan yerine getirmesi için ona talimat verecektir. O, Zen'in sözünü etmiyecektir ve zemin hazırlanıncaya kadar bu diğerini yola getirmeyi bekliyecektir. Bundan sonra o her şeyin teşmil edildiği kendini bir merkez olarak görmek gibi ana yanılgısını belirtecektir. Kendi iradesini ısrar etmesi ve böylece dünya yasasını tersine döndürmesi hatâsına işaret edecektir. Nesnelere kendini intibak ettirmek hatâsında bulunacak, kendisini nesnelere uydurmak gerektiğini belirtecektir. O, onu ufaktan başlayarak bizzat içinden geçtiği temrinlere yöneltecektir. Onu bencil iradesinden ve hırslarından kurtulması için özenle doğru yola sevkedecektir.

DAHA YÜKSEK AŞAMALAR

Kutsal yürekte yaşamak yoluyla Zen mensubu yeni bir temel kazanmıştır. Daha önce kendisine mal ettiği şey pekiştirilmiştir ve böylece onda bir iç değişmesi ortaya çıkmıştır. Buradan bakıldı-

ğında yeni murakabe temrinlerine yol açılmıştır ve şimdi bu temrinler daha kolay ve çabuk yapılabilecektir. Böylece bir tislûp değiştirilmesine cesaret edilebilir: Belirli bir konu olmaksızın, yani Koan'sız buna yönelinebilir. Çünkü o zihnin konu olmadan uyanık kalmak noktasına varınıştır. Hatta tam uyanık kalması mümkün olur. O artık soruları bir soruya değil, tersine söylenemez bir soruya da yönelmiştir. Sözcüklerle artık sorulamıyan son soruya yönelmiştir. Şimdi söz konusu olan bakış bakımından bir aydınlanış değil, tersine bir birleşme bakımından bir aydınlanıştır. Yâni sadece zihni değil, onun içindeki her şey, vücûdu, beş duyusu ve zihni. Güç alanında bir rol oynayan tüm melekeleri. Dalınca geçen kimse yaşamı duymasına bağlı olan bir bekliyen, kulak veren gibi tam uyanıktır, ama bu bilinçli bir kulak veriş değildir. (Böyle olsaydı belirli bir şeye takılıp kalacaktı); o, kulak verdiğini bilmeden dinler. Her şeyden önce boş hale gelmiştir, boşluk bilincine de sahip değildir. Ancak uzun murakabeler temrin eden kişinin içine düşebileceği bir ruh durumudur bu. Dıştan bakılırsa, dalınca geçen kimse ölü gibidir, içten bakılırsa en yüksek özgürlüğün (boşluğun) ve en yüksek canlılığın ruh durumu içindedir. Gerilmiş, toparlanmış, ama artık kendisini biçimlendirerek deşarj edecek bir durum değil, biçimsiz olarak biçimsizliğin güç alanına teşmil edilebilecek bir zihni durumdur bu. Bundan sonra tamamen dalıncı durumunda bulunan kimse kendini aydınlık saçan derin bir karanlık içindeymiş gibi hisseder. Işık hayalleri görür. Bunların ne anlama geldiğini nereden ortaya çıktıklarını bilmiyorum, fakat bunlar tekrar gözden kaybolan ara hayallerdir. Besbelli önemsizdirler. Çünkü onlar etki yapmazlar, zira dalınca geçen kimse kendini dövmüş ve yorgun hisseder.

Fakat bundan sonra nasıl olduğu bilinmeden - acaba bir düşmüdür? - aşağıdaki durum ortaya çıkar. Tıpkı bir girdap tarafından yutulmuşçasına sonsuz derinliklere sürüklenir, ama birden dışarıya fırlatılır ve kendine getirilir. Bu sarsıntılı bir uyanıştır. Giderek vuka gelmez, belki bir ter boşanmasıyla sonuçlanır.

Fakat uyandıktan sonra artık bitkinlik duymaz ve sanki uykudan sonra gözlerini uyuşturan kimsenin uykulu hali de değildir, tersine adeta güçlenmiştir., yeniden doğmuş gibidir.

Buna göre kendine ve dünyaya geri verilmiştir o. Tekrardan sonra bu durum ortaya çıkar ve bu satori şimdi bir «bilis» gibidir.

Aradığım şey benim içimde ve bütün bu nesnelerdedir. Hakikat bu dünyadır, buradaki bu nesnedir, oradaki «bu» nesnedir; aynı zamanda o nesneler değildir. Ben bu'yum, yine de «bu» değilim. (değili m). Ya da buradaki bu nesne o'dur ve o değildir. O varlıktır ve hiçliktir, hiçlik ve varlıktır. Her ikisi de doğrudur ve yanlıştır. Düşünüldür ve konuşulur konuşulmaz her şey doğrudur ve yanlıştır.

Şu halde ben varım ve ben yokum. Bu benim varlığımdır ve varlıksızlığımdır. İyi kötüdür, kötü olan iyidir, yine de iyi değildir. Kutsal olan kutsal olmıyandır. Kutsal olmıyan kutsal olandır. Ve yine o değildir. Ya da kutsal olan ve kutsal olmıyan hakikatsızlığın tam hakikatıdır.

Zihinle yansıtış tuzığa düşürür, kendini düğümler ve aldatır. Daha önceki bir aşamada adeta karşıtlar ve karşıtın üstünde oluşlar iki ayrı şeymiş ve alanmış gibiydiler, şimdi şu öğrenildi. Karşıtüstü olan karşıtsalüstü olan gibi cüz'i bir şeydir. İkisinden hiç biri tek başına var değildir. Her biri diğeri sayesinde vardır. Nereye yönelinirse yönelinsin, bu ne pantheizm ne de antheizm değildir. Dünyaya kapatılmış olan ya da dünyasız olan bir Tanrı toktur. Buna göre zihinle yansıtışla var ediş, fakat bunun için var oluş vardır. Ve şimdi her şey bir oyun kadar basittir ve kendiliğinden anlaşılır. Ve şimdi görkemli özgürlüğe tam anlamıyla sahiptir. Bu özgürlük sevinçle, acıyla sevgiyle, nefretle etkilenmeyiş değildir, tersine her ikisini de en derin biçimde duyabilmektir., ama onda kendini yitirmemek ve bağımsız kalmaktır. ve onda erimek değildir. İşte revakiyuncuların (stoiklerin) sıfır noktasına ulaşmasından farklıdır bu durum. Hem onun üstünde ve içinde, hem de bu halin tersidir. Bu noktaya ulaşan kişi ne acıyla arıtılır ne de nefretle yok edilir. Ne sevinçle kalkındırılır ne de sevgiyle bir armağana kavuşur. O kendi kendine armağan edilmiştir., armağan edilmemekle armağan edilmiştir. Davranışının ağırlığı sırf iyiliktir. Bu iyilik harcandıkça büyüyen biricik şeydir. İç sevinç, güven taşımış olmak durumundadır. Başa gelen her şey bu biçimde gelir. Bu noktaya ulaşan kişi iddialı ve iddiasız, istekli ve isteksiz yaşar. O alışılmış kişi gibidir. Yine de herşeyde alışılmışın dışındadır, çünkü o her şeyin içinde başkasıdır. O içgüdüsel olarak doğru davranışlıdır. Gösterişsiz, alçak gönüllüdür. Kompleksizdir. Günü gününe yaşayabilir. Her gün tamamen tatmin edilmiş olarak yaşar. Gelecek günleri kaderin karanlığında uyutarak. Köpekler ve çocuklar onu se-

verler. İlk hristiyanlıkta buna benzer ruh durumları mevcut değil midir? Böylece o kişi dışılığı sayesinde kişiseldir. Ölüm korkusunu bilmez, çünkü ekseriya kendini yok etmiştir. Ve -sublatus elavatus und conservatus anlamında, yok edilmiş, yükseltilmiş ve korunmuş (güç alanı olarak) kişisel ölümsüzlük düşüncesi artık onun için bir sorun değildir.

Fakat henüz yol sona ermiş değildir. Temrinler sürüdürülür. O daima yarı yoldadır ve bütün bunları aştıktan sonra yeni deneylerin ortaya çıkışı mümkün olacaktır. Bir kimseye diğerlerinden daha çok güç izafe edilen istisnalardan olduğunu kabul edelim. Onun özenle daha çok temrinde bulunduğunu şart koşalım ve gayretkeşliğiyle bundan sapmadığını kabul edelim. O, böylece başlangıçtaki belirsizlikten sonra daha önceki hallerden niteliksel olarak daha başka türlü ortaya çıkan yaşamının yeni bir tarzına ulaşır. Hiçlik içindeki varlığın ve varlık içindeki varolmayışın yeni bir tarzına erişir. İstihraç edilemeyen bir olayın yeni bir tarzı söz konusudur. Bu kendi dahli olmaksızın vukua gelir. Onun katkılı etkisi sadece hazır oluşunda ve akıcılığındadır.

Bu muammalı olay sadece üslûbuna ritmine göre sözcüklerle dolaylı olarak anlatılabilir. Böylece onun özü yakalanmış olmaz, çünkü bütün benzetiler ve karşılaştırmalar ayrı olanlardan gelirler ve bir mutasavvıf çok susmak durumunda olduğu için çok şey söylemek durumundadır.

İlkin dalıncın tekniği şimdi o derece olgunluğa ulaştırılmıştır ki, özel hal ve şartlarda tam dalıncın konsantrasyonu sağlaması için bir kaç dakika yeterli olur. Gözlemciler bu esnada saptamışlardır ki, ne soluk alış, ne de soluk veriş vurgulanmıştır, tersine her iki halde dengelendirilmiş ve kefele aynı hizaya getirilmiştir. İşte bu gerçek manevî soluk alıştır.

Hiçlikten dışarıya çekilişin ve sürüklenişin (bu gerçek esrikliğin) şiddeti azalır, içersine gömülmüş olan hiçliğin derinliğinde bulunuş hali daha uzun sürer. Bu meyanda hiçlik artık ışıktan kaçan bir karanlık olarak değil, duyulan bir suskunluk olur. Bu halin dile getirilişi tamamen imkânsızdır. O tekmiil söylenebilirliğin, imâ edilebilirliğin çok dışındadır. Ona uygun gelen biricik tarz, kesin-tisiz nusustur.

Bundan sonra giderek bir kendine geliş hali ortaya çıkar. Gü-

nün ışığına ve katlanılır bir sorun olarak var oluşun çeşitliliğine alışılmak mecburiyetinin gösterdiği ilk aşamadaki gibi bir yükseliş değildir bu. Başlangıçta ikinci aşamadaki rahatsız edici uykudan uyanan kişiye benzemez. Bu kimse, yâni uyandırılan, unuttuğu şeyi boşuna hatırlamak ister gibi değildir. Üstadların dedikleri gibi o onu yolda bırakmıştır ve her yerde arar durumda değildir. Dünyanın nesneleridir onun aradığı. Tersine o derin inşirah verici uykudan sonra gözlerini açan ve karşısına çıkan çevreyi, bu çevre adeta başka bir şey olmayacakmışçasına eksiksiz yeniden bulan kimse gibi onu kendiliğinden anlaşılır sayan uyanmış bir kimseye benzer.

Buna göre bu hal kesin durumdur. Böylece sadece üslûptan ve yaşamının ritminden söz edilir. Öz üzerine bir şey söylenmiş değildir. Sarsıntısız ve iç sarsıntısız kişi kendine gelir. Bir deyimle varlığın içine kayılır. Adeta buradan oraya, oradan buraya hiç bir sıçramanın yapılması gerekmezmiş gibidir.

Yaşamının bu beklenmiyen üslûbu o kişiyi tedirgin eder; Sebebi, kişinin kendinde aranır. Konsentrasyonun noksan yapıldığı sanılır (çünkü dalgıç çok çabuk ortaya çıkar). Bundan dolayı tam bir özenle temrinler sürdürülür. Bunun üzerine kafa yormanın yararı olmadığı bilinir. Bu arada bir çok şeylere alışılmak zorunda kalınmıştır. Neden bunlara alışılmasın. Fakat daha önceki saatlerde kişinin kendini sapıştan koruyarak hazırladığı konsantrasyon başka bir sonuca götürmez. Yaşamının bu yorumlanamaz tarzında kalınır.

Üstattan bir şey sorulmaz. O, öğretiminin dizginini elinden bırakmıştır. Olsa olsa gülümsüyerek şunu belirtecektir: Tarzsızlığın tarzı! Buna göre kişi tamamen kendine bırakılmıştır. Her atılacak adım yardımsız ve öğütsüz bunu prensip olarak reddeder, çünkü öğrencinin kesin dönemeçte olduğunu bilmektedir. O buluşunu sürdürürse, en yüksek şey avucuna düşer. Eğer bunun aksi olursa, sadece bir teknisyen olarak kalır. (kısmî bir hidayete erişmiş olarak kalır). Acaba buna göre bütün tekniği aşarak dehâ yolunu aşar mı? Eğer yeniden yakalayan ve tutan kendinden uzaklaşmış olmasa, sınırsız, yalnız ve tekbaşına olduğunu duyar kişi.

Şu halde o kimse isteksiz ve amaçsız olarak yolunda gitmeyi sürdürmelidir. Fakat bu tedirginlikten o yolundan saptırılır. Rastlantıya değil, tersine daha önce söylenildiği gibi, zorla, Günlük var-

lığının ortasında, yâni ayrılık durumundan vazgeçilerek kendinde yaşadığı onu tedirgin eden son derecede acayip bir deney sayesinde belki de mistik yaşamının acayip sarsıntısıyla ansızın gerçekleşmez, tersine, giderek yolunu bulur ve yanlış anlamaya yol açmıyacak bir kesinliktedir.

* O kendinde şu deneyi yaşar. Başkalarının varlığına karışmaya karşı tam bir ürkeklik içindedir, tıpkı onun şimdiye kadar olağan sayması gibi. O ona sadece kaba ve yakışsız gözükmez, tersine amaçtan sapmak olarak görünür. Onun içinde buna karşı içgüdüsel bir nefret vardır ve o öyle eğitilmiştir ki, hatta bu gibi ufak kıpırdanışlara dikkat eder ve onlara karşı bir girişimde bulunmaz. Kendi görevini dikkate alarak, uyaran bir ifritin sesini dinler ve iç engellenişini duyar.

Bunun sebebi nedir? Acaba daha önceki çabasından dolayı yorulmuş mudur? Kuşkusuz şu nokta sabittir. Kişi ne kadar çok deneyden geçmişse, bayağılık ve düşkünlükten o derece daha az acı çekilir. Tıpkı iyi ve yüce olanın insanlar arasında artık esrîlikle sevinç uyandırmaması gibi. Bütün bunlar kötü hava ve doğa felâketleri gibi sineye çekilir; ama bu, niçin kişiyi yardım etmekten alıkoysun?

Bu yeni dönüşü, genişletilmiş yaşam deneyinin ortaya çıkardığı kuşkuya hamletmek de olanaksızdır. Her türlü yardım etmek isteği sadece geçici bir değer taşır. Orada burada sadece düzeltide (rötuş) bulunulur. Dingin çağlarda bununla bir şey yapıldığı görünümü doğar. Buna karşı bunalımlarda kişinin eski kişi kaldığı görülür. Evet hatta şimdiye kadar gizli kalmış uçurumlar - bu sezilsin!) açılır. Buna göre her çalışma boşunadır.

Buna ilâveten şu endişeli soru ortaya çıkar: Neden iyileştirmeye duyuları değiştirmekle yetinmelidir? Bunun için daha başka merciler (eğitim, ana baba evi, okul, meslek v.b.) bu amaçla ön görülmemiş midir? Neden orada işe karışılmalıdır? Dünyevî kuruluşların üzerinde yargıç rolü mü oynamalıdır?

Şu halde rahip için salt bir ödev olabilir. Şuna ve buna karışmamak, tersine sadece bir Olanı izlemek için kökten değişmeyi sağlamak.

Fakat işte burada engeller ortaya çıkar. Şimdiye kadar mümkün olan biçimiyle değil, ikna edişle değil, taciz edici uyarımla,

korkutmakla, tedirgin edişle, şimdiye kadar diğerlerini yakalayan bir üslûpla değil, adeta bir işmiş gibi ve kurtarılan ruhların önemi varmış gibi başkalarının ruhlarını anlamıya çıkmak itkisi artık yoktur.

Şu halde yardım etmek: Benim başkasına başvurmayışım, tersine onların kendiliğinden benim yardımımı arayınca kadar beklemek yoluyla yardım etmek; onların içlerinde özgürlük ve maneviyatla dolu bir yaşama özleminin ufak bir kıvılcımı yanınca ve onların hencilliğini, ışıyla boğuncaya kadar beklemek gerekir. Bu onlara benimkini değil, tersine Zen'in her türlü misyonu neden reddettiğini anlatır.

Bu yeni olan ve biraz önce açıklanan deney eğer yanlış anlamaya meydan vermiyen ve her şeyden önce bu deneyin yapısını saydamlaştıran bir başka, ama elbette o derece empoze etmiyen bir deneyle elele gitmezse sürekli olarak anlaşılabilir kalacak ve tedirgin edecektir.

Çevreye ait olan ayrımsız canlılara karşı olan bu davranışta, karakteristik nokta şudur: Tüm yargılama kategorilerinden vazgeçiş. Bu, gerçekten kendiliğinden anlaşılan bir şeydir. Tam bir itidalle sevindirici olan ve olmiyan bir şeyi sineye çekebilmek çok büyük temrinleri gerektiren daima temellendirici bir yetenek sayılmıdır. (ki bu meydana sevindirici olan önceki gibi sevindirici kâr), ama o iyi veya kötü bir hava gibi kabul edilir.

Bununla şimdi, son derece kişi dışı (gayrı şahsi), esasa değin bir davranış sebeplendirilmiş ve sağlanmıştır. Basit, bir şeyi olduğu gibi kabul edici bir görüşle her olup biten olayın öz karakterini keşfetmek ve onu dile getirmek yeteneğine daha önce sırası gelmişken işaret edilmişti ve onun sanata ilişkin önemi vurgulanmıştı. Fakat böyle bir davranış uzun süreden beri bu budist mistisizminin dışında, ondan önce vardı. Bu sebepten münhasıran Zen'e özgü değildir. Bu orada tekmiil yargılamanın itidalle (soğukkanlılıkla reddi) aynı zamanda ideleştiren soyutlaması son derece kendine özgü bir davranışa götüren ön aşamalar olup kesin bir önem taşır. Şöyle söylemek olumsuzdur: O, öznel, nesnel olanın kişisel, gayrı şahsi olanın ötesinde bulunur. Algılayan kimse buna göre nesnelere karşı ne öznel, ne de nesnel olarak davranışta bulunur. Evet o esas itibariyle, hatta ona karşı bir davranışta bile bulunamaz. Daha çok algılamada ona öyle gelir ki, o nesnele karşı

değil, nesneler ona karşı bizzat algılıyarak davranışta bulunmakta ve tek başlarına var olmak için ve varlık zenginliğinin azamisine erişmek için aynı zamanda onun beş duyusundan yararlanmaktadır.

Böylece -dolaysız algılamada- manevi varlığın kendine özgü bir boyutu sağlanmışır. O artık anlamda ezeli olandır, bu alanda her şey biçimler, şekiller onlara maliktir, ama her türlü kuramsal vurgulamanın ötesindedir. Fakat bunu burada daha çok kurcalamak mümkün değildir. İçinde bütün canlı olanın ondan yaşamı için ne biçim bir sonucun ortaya çıkışı bakımında bizzat kendisinin kavrar görüldüğü bu dolaysız algılamanın anlamı çok daha önemlidir.

Böyle bir şeyi yaşayabilen ve yaşanabilen kimse daha çok, kendinden çok nesneleri tanıtlandırır. O kesinlikle kendini azmettirmeye mecbur kalmadan her şeyi kendi çıkarına göre hesaphıyan ve gören insanın davranışı sadece uygulanabilir değildir. O, onun içinde artık özgür değildir, tersine şayet o, bunun üzerine kafa yorarsa, kendini bir zorlamanın altında duyar. Nesnelerin hakkını vermeye yönelik bu tavır örneğin çiçek düzenleme prensibinde ortaya çıkar: Kendi ihtiyarına göre biçimlendirmez, tersine çiçeklerin kendine özgü niteliğine göre onları düzenler. Her şeyin tam öz varlığına adeta bunun için bir hakkı varmışçasına ulaşması sağlanır. Bunun için yetenekli olan kişi Zen mensubudur. Ve o bunu deneyinin gücüyle yapar. Bunun sayesinde o her canlı karşısında saygılıdır. O ne ise ve nasılsa onu öyle saygın bulur. Bütün canlılar bunun içindedir. O kendi iradesinin ona empoze edilmeyişiyle onun karşısına çıkar: fakat onun kendi iradesinin etkisinde de kalmaz. (Eğer o esas itibariyle kendi iradesine malikse) adeta canlı olan dünya onun esasını teşkil eden ve onun tarafından taşman şeyin bir belirtisiymiş gibi bu saygıyı onun karşısında duyar. Mevcut olan her şey tek olan tarafından, Tanrı tarafından, hiçlik ve evren tarafından kuşatılmışır. Bu açıdan o pantheizm formülünü bu anlarında kendine mal edebilir.

Bütün bunlar çok açık ve seçik görünüyor, ama yine de bir çok şey buna aykırıymış izlenimini veriyor. Her şeyden önce insan dünyasına ilişkisi içinde (esas itibariyle sadece ona ilişkisiyle) eğer bu böyle kötü bir durum göstermezse, Zen'e ihtiyaç mı kalırdı? Bu disiplinli çalışma bizatihi varlığın yüreğiyle birleşmeyi sağlaması gerekli mi olurdu? Bu noktada zihinle yansıtış takılıp kalıyor. Zihin karanlığı aydınlatamiyor. Fakat keza gözden kaçmıyan

bir nokta şudur: Mistik deney akışı içinde daima şu yapıya bürünüyor: Canlı dünyanın yerini dalgıçta hiçlik alıyor ve kezaşık dolaysız olarak hiçliğin yerini canlı dünya alıyor. Bir gün, bir parça şeyden hiçliğin doğduğu ve hiçlikten bir parça şeyin ortaya çıktığı bu deneyin oluşumunda hidayet kendini gösterinceye kadar sürüyor. Hiçlik doğrudan doğruya evrendir. O dolaysız olarak canlı dünyanın varlığıdır ve o, o değildir, o dolaysız olarak hiçliktir. Ve o, o değildir. O budur burada, ve o değildir ve bu nesne bizzat oradadır ve yine o değildir. Kısacası her tek olan şey hiçliğin ifadesidir ve o değildir. Buna göre bu hakikattir. O kadar basit mi!? O kadar basit, öyleki buna karşı pantheist yorum-yanlış olmasına rağmen-muğlak görünüyor.

Şu halde bu türden basit bir şeye rastlamak için bir yaşam boyu çaba sarfedilmiştir! Evet, ama şimdi buna ilâveten şu gelir: Bu hakikat gerçekte apaşıktır. Onun salt kesinliğinden hiç kuşumuz yoktur. Biz onu hatta görmeyişin görmesinde, bilmeyişin bilmişinde görürüz.

Kim ki bu deneye, içinde hiçliğin kendi kendini andınılattığı bu aydınlatışa katılmışsa, kuramsal merakın ortaya attığı soruların anlamını artık anlamaz. Hiçlik canlı dünyanın neden varlığıdır? Hiçlikten bir parça şey nasıl var olur? Bir parça şeyden hiçlik nasıl var olur? Evet bunu pratikle biliriz. Buna göre bu türden teknil usa vurmaların reddinde ısrar eder. Bu deney ne derecede girrit değilse, o derecede daha iyidir. Burada da aynı şey geçerli olur. Onu olduğu gibi bırakmak gerekir. Kendine özgü bir şeyin ona katılmasını gerektiğini sanmak soğru olur.

Zen mensubu her şey için ve her bir şey için sınırsız derecede açıktır. Evet o hiç bir bakımdan doğmatik olarak bağılı değildir. Bilim için de aynı şey geçerlidir. Zen esas itibariyle usu reddetmez, ama usun mistik alanda bir rol oynadığını kabul etmez.

Fakat, hatta en basit şartlarda da son derecede zengin manen yüklü bir hayat yaşar. O başka türlü davranmaz, o artık kendi hayatını yaşamaz, tersine en son olanakları içinde bir yaşamdır. O bizzat yine de olmamak yoluyla taşınmaz, tersine mevcut olan her şeyi kendisi taşınmak suretiyle taşır. Her an onun için ebediyet değerine maliktir. O tamamen şimdiki hale, onun içinde yaşar. Dünnün ve yarının içinde yaşamaz, yine de o insancıl varlığın zamansal ve geçici olanın çerçevesi olduğundan yine onun içinde yaşar.

ZEN BUDİST PRATİĞİ

EÖLÜM : II

ZEN ÖĞRENCİSİNİN İÇİNDEN GEÇTİĞİ EĞİTİM

Öğrenci Zen-Budisme alınırken en basit günlük sorunlara dik-
kati çekilir ve kendinden istenenler tamamiyle giderek yıllarca sü-
ren temrinlerle artırılır. Dahınc bu sıfatla başlangıçta ele alınır ve
hemen yaptırılmaz. Buna götüren yol murakabe ile hazırlanmalı ve
daha önce zihni bir engele maruz bırakılmamalıdır.

Sadece bir şart vardır: Koan şartı (Koan'lar düşünülerek bu-
lunmuş değildir, tersine edinilen deneylerin ifadesidir; ama bunlar
paradoksal olarak saydam değildirler, öyleki deney bu koan'lardan
çekip çıkarılamaz.) Koan ile yapılan temrinlerde o zamana kadar
geçerli olan her şey üzerine kuşku duyulduğundan (hatta Budha'-
nın yaşayıp yaşamadığı üzerine) öğrencinin tedirginliği artar ve
belirli bir hoşnutsuzlukla ortaya çıkar. Çünkü temrinde kuşkuya
düşen «ben» ortada kalmaz. Her şey adeta silinmiştir, ve gevreden
çözülüşün parantezine alınmıştır. Yalnızca bir şey kalmıştır: Yâni
koan. Sadece bir şey ceryan eder: Düşünmek. Fakat temrinde bu-
lunan için gittikçe tutumunun semeresiz çabası apaçık olur. Bu
tarzda çözüm sağlanamaz. Zahmetle kafa yoruş ve anlamsız derin
derin düşünüş ya yavaş yavaş ya da tamamiyle birden bırakılır ve
bu bırakış Koan'ın ussal görüş alanında tek başına kalmasına ka-
dar sürdürülür. Buna göre sadece koan mevcuttur, fakat artık
soran bir ben yoktur. Bu zihin durumu doğru bir soluk alışla
desteklenir.

Bu arada üstad ona özgü şaşırtıcı bir ruh bilgisiyle temrin ede-
nin davranışını inceler. Öğrenci ona körü körüne güvenir, ister
takdir edilsin, isterse bu uzun süren güç yolda bulduğu çözüm üs-

tad tarafından reddedilmiş olsun. Koan'ın temrinleriyle ortaya çıkan değişme öğrenciye tamamen yeni bir dünya tasavvuru sağlar. Bu ifadesini yaşam pratiğinde bulur ve kendini onun jestlerinde günlük yaşamının davranışlarında sanat belirtilerinde v.b. bulur. Bu yenilenişte alkonan «düşünme»de tekrar akıcı hale gelir: Hesap verilir, öğrenci şimdi bazı noktalarda açıklığa kavuşmak ister. Böylece o zâhiri dünyanın karakteri ve realitesi üzerine sonluluk ve fânîlik üzerine değişmiyen ve ebedi olan üzerine, taşıyan ve taşınan üzerine yorumlama deneyleri yapar.

Üstad bütün bu ayrıntılara girmez. O hatta ussal kibir izlenimini yüklenir ve murakabe pratiğinin düşünmeyi saf dışı bıraktığını kabul eder. Elbette düşünme esas itibariyle reddedilmez, ama kurgusal abartmadan kavriyan ve bu döneme uydurulmuş olan bir başka çare vardır: Bu çare Zen budistik sevincin esas itibariyle köklerini oluşturan sabırla kendini bırakıştır. Bu sâlikî aniden sarmaz, tersine sürekli en doğrusu acı veren temrinlerle öğrenilmelidir. O, artık sormıyacak ve kuşkulandırmıyacak bir noktaya ulaşmalıdır. Tersine kendini güvenle dolu olarak bir andan birine ona taşıyacak bir yere varmalıdır.

Satori'yi yaşamak için, sâlik kendini bırakmayı özellikle öğrenmek zorundadır. Eğer o satori'yi yaşamışsa, yaşamda yeni baştan değerini kabul ettirmesi yeniden söz konusudur. Bundan sonra yeni hedefler canlanır. Yeni yaşamım ve ruh yönetiminde belirli bir bilinçlilik elde edilir. Örneğin eğer semerili yaşama dair ciddi bir soru sorulmuşsa, gizemsel esrikliğin sadece kişisel bir benlik necatına götüreceği ortaya çıkar. İşte bunun için sâlik yeni baştan pratik çalışmaya yöneltir. Ve elle tutulur realiteyle uğraşmaya sevk edilir. Böylece temrinde bulunan kişi bütün bir şeyin üzerine düşünüşten zorla dışarıya çıkarılır; çünkü şimdi her şeyden önce nesnelerle ve insanlarla ilişkisinde başarılı olması onları kendine özgülülüğün takdiri söz konusudur. Çok basit, o, onları oldukları gibi bırakarak buna ulaşır. Bu arada o, kendini her şeye açık tutmanın ve karşısına çıkan olayları sabırla ve boyun eğerek karşılamalıdır.

Sâlik kendinde daha ne kadar dengesizliğin mevcut olduğunu, ne kadar bencil inancının ve bencil duygunun tekrar araya karıştığını ve ön plâna çıktığını aynı zamanda görür. O, giderek bitkilerden ve hayvanlardan farklı olarak -bencilliğiyle- Budha doğasının

yıkıntıları altında kaldığını da keşfeder. Üstadın davranışı sonunda taciz etmiyen bir ruh bakımına intikal eder. Onun karşısında sadece bizatihi sürekli çalışma gereklidir. Bu meyanda ikna ediş diye bir şey yoktur. Onun canlı örneği kezalık pekiştirilmiş ve geliştirilmiş tarzıyla öğrenciyi etkiler. Üstad ikna eden olarak onun yakınındadır ve sessiz denetimiyle temrinde bulunan her kimıldanışını ve eğitimini denetir. Her zaman bencil duyguya, bencil iradeye kendini geçerli kılma ihtiyacına veya şahıslara tapma tehlikesine maruzdur. Aynı zamanda kendine özgü bir tutkunlukla her şeyden uzak inzivaya kaçmak durumu ortaya çıkabilir. İşte bu yüzden dünyada yere basmış bir tutunuş önemlidir. Elbette diğer yandan iç ilerleyiş geciktirilmemelidir, çünkü o içinden tüm gücün aktığı kaynaktır. Bundan sonra d ü n y a d a n ve kendinden çözümlüş d ü n y a d a k i faaliyetiyle dalgın temrinleri güçlerini artırırılar., ve nesnelerin saf yüreğine sevgiyle bakış haline dönüşürler.

Çok ilerlemiş olan Zen mensubu için dalgın konusuz ceryan edebilir. O temrin edeni çok uzaklara götürür. Hatta hiçliğe doku-nulur. O boşluğun birliğinin içine ve büyük suskunluğun içine girer.

Ama yine de bundan sonra onu kuşatan her şey ebediyen olduğu gibi kalmıştır: Çiçek açar, dalga kıyıya doğru sürüklenir ve gözler bu duruluştan sonra her şeyi yeni bir ışığın içinde görür. Gökke yeryüzü bir olmuştur. Yürek varoluşla varolmamak, zamanla sonrasızlığın uyumunda çarpar.

Eski anlamdaki «tüm bilim» unutulmuştur. Bilmemezlikle yeni bir yaşam doğmuştur. Kökenine, vatanına dönmüş olarak nereye giderse gitsin, sade ve birlikte severek, armağanlandırılmış olarak mutlu bir kişi gibi artık basitleşmiş yoldan gider.

TEMİRİNİN YOLU

Zen-Budist neyin eğitileceğini, neyin unutulacağını ve neyin güçlendirileceğini iyi bilir. O, bunları ağaçları budayan bahçıvan gibi iyi bilir. Başlangıçta Zen rahibi kendi malik olduğu ve bizzat o olduğu bilimin o kapsamını öğrenciden beklemez, tersine saliki bu bilimi adım adım işlemeye götürür. O, bakımsız ruhları derhal en yüksek şeyin istenemez olduğunu bilir. Böylece - Bir başarısızlığa ilişkin ince bir anlayışla - işe alttan başlanır: Önemsiz pratik

temrinlerle, itaatle ve hizmetle daha önce her türlü sabrı, boyun eğişi, sebatı ve benlik dizişlinini gerektiren ufak el sıkmalarıyla temrinlere başlanır.

Kendi disiplinine ilişkin en ufak temrinler de olgunluğa götüren temrinlerin ıskalasında çok gereklidir. Eğer bunlar başlangıçta yoksa sonucu ulaşamaz. Sonunda her şeyin Zen'in içinden aktığı bir davranış vardır. Bu daha önce kestirilemez bir şeydir, ona herkes erişemezse de, erişmeyi yine de dener, Bu çalışmanın tek başına bizzat nereye götüreceği söz konusu kimsenin davranışı için belirgindir. Bunun için bir ufak örnek verelim:

Bir gün bize Japonyada uzun yıldır dostumuz olan tanınmış ünlü bir japon profesörü ziyarete geldi. Biz ona yeni satın aldığımız ve güzel çelik tutacaklarla süslü olan bir komodini gösterdik. O, bu komodin için şöyle dedi: Eğer benden daha önce sormuş olsaydınız, bu mobilyanın daha iyi bir biçimini size salık verebilirdim. «Böylece bu konuşma sona ermişti, çünkü avrupalının düşünce teselsülü için bu cevap yerinde görünüyordu., fakat bizim dostumuz ben'i vurgulayan bu kibirden dolayı daha sonra kendini iyice suçladı. Ertesi günü o başında silindir şapkasıyla ve yeni giysilerini giyinik olarak kendisini bu yüksekte atıcı konuşma tarzından dolayı özür dilemek için bize geldi. Bu sözler ilkin bir anlam taşımıyordu. Fakat bundan sonra o, kibir duygusu içinde cevap verdiğini ve bunun kendisini rahatsız ettiğini bildirdi. Bu ne kadar sade dürüstçe, içtenlikle bir davranıştı ve bizi etkilemişti. Bu gibi duygular istisnai değildir.

TAMAMEN ALTtan BAŞLIYAN TEMRİNLER

Şu halde temrinler tamamen alttan başlar. İlkin çok ilkeldirler. Zen üstadları tüm küçük ve göze çarpmaz olandan sarf-ı nazar edilmesi iddiasına önem vermezler. Eğer büyükte ve kesin olanda dizginleri elde sımsıkı tutmak için gerekli özen gösterilirse, ufakla ilgilenmek gerektiği kanısında değildirler. Bu yanlış bir sonuç doğurur. Ufak olanda disiplinsiz olan kişi çoğunlukla kesin durumlarda başarısızlığa uğrar. Tek halde neyin ufak ve önemsiz, ya da önemli sayılacağına bir yargıya bağlanması için güvenilir bir ölçüt olmadığı bir yana bırakılsa da, bu böyledir.

Hoşnutsuzluktan ortaya atılmış bir tek kötü söz en kötü sonucu doğurabilir ve artık geri alınamaz. Bu halden sonradan pişmanlık duymak hiç bir yarar sağlamaz. O söz söylenmiştir ve etkisini sürdürür. Hatta sadece düşünülmüş ve son anda alıkonulabilenmiş bir kötü dilek sıfatıyla genellikle sanıldığından daha güçlüdür ve felâket getiricidir. Böylece asabi sabırsızlığın, hoşnutsuzluğun ve öfkenin ortaya çıkışında onu enerjik olarak bastırınakla değil, onu unutacak bir biçimde bir tavır takınıyla ona karşı çıkılmalıdır.

Buna göre ruh özenli bir antremana tâbi tutulur. Bunu yaparken başlangıçtan itibaren ve kademe kademe kesintisiz nefis denetimi çok gereklidir. Bu manevi bir davranışa götürmez ve asla hiç bir zaman değerli ruhsal kıvılcıkların bastırılmasına yol açmaz.

Gerekirse, öğretmen gıddetle müdahale eder. İşte bu sertlik ve acımasızlık Zen-Budizmi'ne Samurái'nin çevresine girmesini sağlamıştır. Bushido-Şövalyelik yolu-ancak bu koşul altında mümkün olmuştur. Ünlü, faaliyet gösteren sanatçılar da kendilerini bu sıkı disipline tâbi tutmuşlardır.

ŞEYARET (SEVİNÇ HALİ)

Japon bilinçli olarak onu öğrenmeden ve temrin etmeden sevinçlilik durumuna maliktir. Erginlerin örnek davranışı, eğitim, gelenek ve günlük yaşayışın havası onun karşılaştırılmaz ve hayranlık uyandıran tarzda çocuksu ruhunu belirgin hale getirir. Bu sevinçlilik hali yüzeysel iddianın inandırmak istediğinin aksine manevi körlüğün ve ruhî tembelliğin bir belirtisi değildir. O, onun yardımıyla varlığı mutluluğu her hangi bir biçimde ele geçirecek ölçüde egemenlik altına alan bir ruhî manevi güçtür. Kader bu insanları afallatmak ya da onları yok edecek ölçüde darbesine maruz bırakmak için çok sert yumruklara başvurmak zorundadır.

Zen-Budistın cevvaliyeti buna karşı başka türdendir. Yıllarca süren bilinçle işlenmiş temrinlerin paha biçilmez meyvesi sırf bir tutum olmaktan çok uzaktır. O, ana çizgileriyle kazanılmış ama sonradan olgunluk halinde armağanlandırılmış olan bir ruh durumu haline gelmiştir.

Zen-Budist şen gatrıdır, çünkü o kayıtsız gartsız öğretici üstadın yönetimine kendini bırakabilmektedir. Çünkü onun için gart

koşulan yolu adım adım kat'etmesi ona kolay gelir, sadece yarın ile endişelenmeden bugünü yaşaması mümkün olur. O, hidayete ve yeniden doğuşa kendi güçleriyle ulaşamayacağını onu zorla eline geçiremeyeceğini ve acımasız bir biçimde başarısızlığa uğramaması için duygunun, müdrikenin ve iradenin yardımından vazgeçmek mecburiyetinde olduğu hedefine kâni olmuştur.

Sâlikin daha önceki kesintisiz temrinlerle yükseldiği iç-sevinci, sadece hidayete ulaşana yeniden doğuşu içinde arımağan edilen, ne öğrenebilen, ne de yitirilebilen o iç-sevincinin (şetaret) sadece gölgesidir. Bu teknil eyleminde ve eylemsizliğinde nasıl olup bittiğini anlamaksızın tüm yollara sürüklendiğini duyan kimsenin iç-sevincidir. O artık bizzat kendi içinde yaşamaz-çünkü daha önceki tüm kendine özgü ve kişisel, benliksel olan şey yok olmuştur ve yeni bir biçimde ve yeniden canlı hale gelmiştir. Tersine her şeyi kuşatan gerçeklikle beslenir ya da Zen-Budistlerin dedikleri gibi: «Buddha doğasında» yaşar. Bu hidayette keşfedilen ve kısa bir süre sonra etkinlik gösterecek olan benliğin bencil olmıyan kökü adsız ve biçimsiz dildir.

HİDAYET, YENİDEN DOĞUŞ - BUDDHA DOĞASI

Hidayet insana apansızın baskın yapan ve bir Manevi doğa felâketi gibi etkisini gösterir. Bunu oybirliğiyle tüm hidayete erenler bilirler. Şimdiye kadar yaşamlarını dayandırdıkları benlik bilinceleri, usları, erdemleri ve vicdanları, kanaatları, ölçüleri ve değer biçmeleri bir anda artık iş yapamaz olmuştur. Onlar tecrübe kazınarak değil, çürütölmek üzere kaydı ihtirazi ile askıda tutulmazlar, tersine adeta daha önce yoklarmış gibi iyice söndürölürler. Hidayetin bu değıştiren gücü o kadar çekicidir ki, hidayete ulaşının yaşamı yeni bir boyuta ulaşmış görünür ve önceden hissedilemez yeni olanaklara açılmış izlenimini bırakır.

Ve bu yeniden doğuşla kendi varlığının temelinde ne olduğunun bilincine aynı zamanda varır. Zen-Budistlerin adlandırdıkları gibi «Buddha doğasının» bilincine varır. Eğer bu doğayı «daha iyi» ya da gerçek «ben» olarak, hatta «üstün-ben» olarak nitelendirmeye çalışırsak, bu açık-seçik yaşanılan bir keyfiyete aykırıdır. Bu ezeli olanda «ben» ya da «benlik» türünden artık hiç bir şey yok-

tur. Bu ezeli doğa -daha doğrusu- benliksiz ve benlikli diptir, benliğin adsız ve biçimsiz köküdür.

Buddha doğasının niteliği sorununu Zen mensubu belki de şu biçimde yanıtlayacaktır: O devinimsizdir, şayet kavramsal açıklamadan kaçınmamaya değer verirse, onu böyle adlandıracaktır., fakat onu kavramlarla saptamaya ve ruhun devinimsiz dibi ile iç devinimi arasındaki diyalektik ilişkinin güçlüklerine işaret etmiye çalışılırsa, bu durumda o kesin bir jestle bütün sözleri silecek ve Buddha doğası denince ne devinim, ne de devinimsizlik anlaşılmadığını belirtecektir. Onun ne bu ne de öteki, her ikisi birden ve yine hiç birisi olmadığını açıklayacaktır. Onun ne olduğunun sadece yaşanabileceğini, duyulabileceğini, ama kavranamayacağını ve düşünceyle dışarıya alnamayacağını söyleyecektir.

SEVİNCE KATILİŞ VE ACIYA ORTAK OLUŞ

Zen-Budist büsbütün diğergam davranır. Ve bu sayede onun bu yaşama güvenlilik, süreklilik gelir. O adeta sevinen ve acı çeken o değilmiş gibi sevinir, acı çeker. Örneğin soluk alırken ona şöyle gelir: Sanki bu soluk alış ona ve onun muvafakatine bağlıymış gibi soluk almaz, tersine soluk aldırılır. Bu esnada en çok bilinçli bir bakışla ona bakar. Zevk ilkin sadece benim zevkim olarak ve benim hoşnutsuzluğum, «benim» hoşnutsuzluğum olarak onda mevcuttur. Eğer sevinç sadece beni mutlu ediyorsa o benim sevincimdir, eğer acı bana acı veriyorsa o benim acımdır. İşte bu benle ilişkisinden dolayı duygular hidayete eren için kuşku uyandırıcıdır. Bu gibi duygular ben ilişkisi içinde oldukları ve takılı kaldıkları sürece onun bağlılığının temeli ile hiç bir ilintisi olmıyan yüzeysel belirtiler olarak kalırlar. Eğer o, onların kişisel mevcudiyetinin ifadesi olarak değil de, zevkin ve acının ifadesi olarak anlamının anlatılamaz derecedeki açık-seçik tarzından duyacak yetenekteyse, bu duygular ona dokunurlar, onu varlığının en son derinliklerinde hareket ettirirler. O bundan sonra dünyada geçerli olmıyan son derecede kişisel ve fecaat dolu bir olayın tarzında sevinen ve acı çeken iki kişi olmadığını onlar, tersine onun içinde bulunan ve onun içinden geçerek sevinen ve acı çeken şeyin, canlılar dünyasının kapsamlı bir varlığı olduğunu anlar.

Bu varlık duygusunun sanki zihinle yansıtışın yorumuymuş gibi

düşünmenin bir yorumunun sonucu olarak ortaya çıktığını ve buna göre düşünmeyle yansıtışın onun kökü olduğuna inanmakla bununla demek istenen şey yanlış anlamaya yol açar. Bunun sözü olamaz. Burada hiç bir şey yorumlanmaz, usa vurulmaz, düzeltilmez, tersine sadece basit bir biçimde duyulur ve hidayete erenin duymaya, kavramaya ve görmeye yatkın olduğu tarzda, basit bir tarzda hissedilir ve kavranır. Burada müdrike ile hiç bir şey yapılamaz. Ne kadar öğretici olurlarsa olsunlar, burada teemmüllerin aşılama-ya-çağı sınır bulunmaktadır, fakat sözsüz duygu eğer o düzeysel bir duygulanış olmayıp, tersine yüreğinin derinliğinden doğmuşsa, tüm sınırları aşacak, en suskun varlıkların içine de girer ve on'ların gizli varlıklarından coşku yaratır, öyleki insan ona açılan şeyle birden şaşkına uğramış olarak usunun görmediği ve ben bilincinin farkına varmak istemediği tüm canlıların sınırsız akrabalığını görür.

AZ KONUŞAN

Zen-Budist duygusuz olmasa da, onu az duygulu saymaktan kendimizi alamayız. Onun en derinde devinimsiz kalmasından değildir elbette bu. Nasıl ki, denizin yüzeyi derinliğinin dinginliğini açığa vurursa, bu devinimsizlik dıştan da az duyulur, bunun sebebi Zen-Budistin duygularını göstermemesinde ve onları severek sözlerle deyimlendirmekten kaçınmasındadır.

Bu söz sarfedişten korkaklığın ardında çeşitli motifler gizlidir. İlk birinci olarak beslenen, ama sonra iç güdü haline gelen abartışın dürüstlüğüne karşı duyulan nefret. Zen-Budist duygularının açığa vurulmasına bağlı olan tehlikeyi eğitimi sayesinde bilmektedir. Yani duyulandan daha çoğu ifade edilir. Bundan dolayı söylendiğinden daha azı demek istenir. Diğer yandan kendini sıkıyan duygulardan onları açığa vurmakla ondan kurtulmanın kolay olduğunu çok iyi bilmektedir. Ağır bir acı yaşıyana, onun kaderine son derece içten katıldığını söylediğinde ve onun bu acıyı paylaşan sözlerle acısının anlaşıldığını ve güçlendiğini duyduğunu anladığında, kolayca, sırf bu açıklamayla onun ve duygularının hakkını verdiği zehabına kapılır. O gözden yitirilir. Kısa süre sonra çok uzaktan onu düşünüyormuşçasına ve tekrar o kişi kendi sorunlarına kayıtsız yönelir. Bunun sonucunda duyuşun gerçek anlamı yok edilir ve günden güne kişi yüzeyselleşir, fakat sonunda -burada kesin motif ortaya çı-

kıyor- Zen-Budist birlikte sevinmeyi ve birlikte acımayı sadece insanlarla ve insan varlığıyla ilintili her şeyle sınırlandırmaktan çok uzaktır. O, orada yaşayan ve etkinlikte bulunan her şeyi bu duygularla kuşatır. Buna göre hayvanları ve bitkileri de ve onların arasında en göze batmıyanları da bunun dışında tutmaz. Onlara karşı söz âciz kalır, ve hatta bu yaratıkların arasında insan sesinin ses tonu için duygusuz olmyan ya da buyruklara sadece itaat eden ya da şaşırtıcı ince duygusuyla efendilerinin sesini duyan o asla cevap vermez.

TÜM CANLI EVRENLE BAĞLANTI KURUŞ

Sözün insandan insana köprü kurması durumu içinde söylediğin bağlamadığı canlı bir konu meydana getirmediği, bunun aksine uçurumlar açtığı yaşam alanları ihmal edilmemelidir. İnsan aşamasının erişmediği seyin varlıkta geçici olduğu ve bunun için önemli sayılmaması gerektiğinin yanlıgısına düşülmemelidir. Buna göre adlandırılmıyan duygular güçlerinden hiç bir şey yitirmezler. Daha çok içtenlik ve güç kazanırlar. Eğer onları duyan, onları dille ifadesinin boyutuna ne derecede az aktarırsa, o kadar çok önemlilik kazanır.

Zen-Budist yaşamını tek mil varlık biçimlerini, buna göre insan varlığının alanlarını içeren ve doğrudan doğruyu sayesinde kelimenin, konuşmanın ve karşılıklı konuşmanın yolundan vazgeçen ve vazgeçmek mecburiyetinde bulunan bir temellenen deney olarak yaşar. Zen-Budist'in içtenlikli duyguların her birisinin müdrikenin sınıksız tuttuğu sınırları açtığı noktasının bir güzel inanç olarak değil, ona göre yalnız bir deney olgusu telâkki etmesi anlaşılır olur, fakat daha önemlisi ve hemen hemen ve daha kesin olan nokta, birlikte sevinç duyuş ve acıyışın Zen-Budist için onu seçkin kılan ruhî manevi seviyesini belirliyen, ama yine de daha önce asla yokmuş gibi etkisiz kalan ve tekrar yiten, bağlamıyan özel duygular olmadığıdır. En doğrusu, açık-seçik deneylerin yeniden doğruladıkları gibi, bu duygular varoluşlarıyla dünyanın yüzünü değiştirirler. Zen-Budist bu nedenle duygulara malik olmakla ve onlara ihtimam göstermekle yetinir. O, bu duygularını bizzat kendi zevki için içine kapatmaz, tersine büsbütün umursamadan amaçsız

olarak davranışında onları sonuna kadar harekete geçirir. O, yabancı bir insanın varlıktan hoşlanmasını ve hoşnutsuz olmasının yanında onlarla ilgilenmeden geçmezlik edemez ve kendi kendisine ait olmıyan onun duygularının gücüyle onları doğrulamaktan ve en son olanaklarına kadar güçlendirmekten kendini alamaz.

O, çevresiyle olan bu bencil olmıyan karşılaşmanın ortamında bizzat kendisiyle olan ilişkisini de doğru bir tarzda anlar ve beslerse, varoluşunun ona mutluluk getireceğinin bilincine varır. O, öğrenir ki mutlu olmak hakedilmiş bir kader değil, tersine öğrenilebilen ve adım adım güçlendirilebilen bir sanattır. Bu nedenle varlığın doğru yönetimi için bizzat o n u n gerçekten ne olduğunun açıklığa kavuşması gereklidir. Buna göre o her yerde çevresinde mevcut her şeyle değil, tersine aynı zamanda kendi kendisiyle bencilsiz olarak karşılaşması gerektiğini öğrenir. Sadece o olmıyan canlı dünyanın mahiyetini bizzat o olan canlı dünyanın mahiyetini bozmadan görmek zorundadır.

O, bunu anlamak yoluyla canlılar dünyasının «varlığını» ve böylece içinden tek mil canlıları ve buna göre bizzat onun çıktığı kapsayıcı hakikati sorar.

Onun cevap alması için hangi yollardan gideceği burada daha çok tartışılmaz; sadece şu söylenebilir: Böyle bir cevap esas itibariyle o sorana sorulursa, sebeplendirilmiş olsa da, onun yorumunun çabalarının özenle yönetildiği ve sürekli kılındığı takdirde hakikatin bilinmesine ve kesin bilise götürmeyeceği açık-seçik bir deneyle bağlantılıdır.

Hakikati kavramak demek az veya çok şu demektir: Kişinin kendi düşüncesinin ötesinde hakikat tarafından yakalanmış olmasıdır. Bu kısaca bağlayıcı deney olgusu için Zen-Budist «aydınlanma» (satori-hidayet) kavramını bulmuştur, ve onunla ansızın başına uğrayışın temellendirici olayını demek istemektir. Kökeninde açıklanamaz ve içeriğinde bir şeyden çıkarılamayan bir şey olarak o çekici bir biçimde etkiler ve intikal etmiş hiç bir alışkanlık, hiç bir zekice teemmül onun yanında ağır basmaz. Hisseden ve duyan ben izah edilemez ama, aynı zamanda karşı konulamaz bir tarzda onun içinde toplanan ve ışıklı hale gelen varlığının o ruh durumları için saydamlaşmıştır.

Bu saydamlığa götüren iç değişmesinin gerçeklik alanı önceden kestirilmeyecek kadar geniştir. Değişen kişi için daha önceki ve

sapık ben-bilinci silinmiş olduğundan beri diğer insanlarla temasının yaşam birliğinin dışında kendi içinden yola çıkarak insanî ilişkilerinin kapsamının sanki bizzat ona onun iyi niyetine, onun seçimine tabiymiş gibi aranması gerektiği yanlışlığına istek düşmez. O en doğrusu dünyadaki tüm insanlarla, hatta bunun dışında tüm canlı varlıklarla kökeninde ve kendi dahil olmaksızın esaslı bir tarzda bağlantılı olduğunu ve böylece her aranan ve acı çekilerek yaşanan ilişkinin sadece bu ezeli ilişkinin açılımı olduğu satori sayesinde bilincine varır.

ZEN RAHIPLİK ANLAYIŞI

Satori sâlike bahşedildiğinde onun çevresiyle ve bizzat kendisiyle karşılaşmasında nasıl nihaî bir etkinliğe ulaştığı belirtilmişti, fakat yardımcı olarak diğer insanlara karşı nasıl davranış gösterir? Bu davranışın acımaya ve birlikte sevinişe katılmasıyla kendini gösterdiğini söylemiştik. Gerçek **bencil olmıyan** sevinç kişinin kendinden anıyamıyacağı bir sanattır. Fakat acının sanatı daha güçtür. Kim ki bir çok acının içinden geçmiştir, o doğru yoldan sapmak tehlikesine duçar olur., çünkü acı çekmenin anlamı gizlidir ve sadece onu yenebilene o aşikâr olur.

Doğru tarzda acıyı yenmesi için Zen mensubu acı çekene yardımcı olur. Bir acı çekenle ilgilenen ve onun acısının üstesinden gelebileceği gibi haklı bir korku duyan Zen mensubu, özellikle Zen rahibi, onu tekrar ziyaret edecektir, ama bu kez onu dalgınlığa sürükliyen endişeleri ondan almak amacıyla değil, tersine onu içten ele almak için. O, bunu onun kendini acıya bırakmak ve kendini tüm ölçüsüyle ve onun tüm genişliğiyle geçerliliği içinde bilincine ulaştırmak yoluna götürerek yapar. Acı çekene ağır bir acıyı ne ona inatla kendisini kapatmakla, ne de ona umutsuzlukla kendisini teslim etmekle yenilemeyeceğini anlatır.

O, onu unutup kendini avutmaktan ve **z a m a n ı n** her şeyi şifaya kavuşturacağını sormaktan doğan yanlış görüş karşısında uyarır. Acı çeken kaderine «evet» demekle ve kendine yüklenen şeyi ne için kendine neden o kadar acı verildiğini sormaksızın soğukkanlılıkla taşımaktan başka türlü şifaya kavuşmayacağını belirtir. Bunu yapabilen kimse, -o bunu düşündürecek- acı ile büyür

ve bunun onun kendi acısı olduğunu giderek daha çok unutmayı öğrenmekle ondan kurtulur.

O, ona şunu açıklayacaktır: Bu çözümlüğün içinde şifa hazırlanır. Bir kimseye nerede karşısına çıkarsa çıksın, ne derecede diğer-gam olarak katılmasa da, ne derecede çok acı çekilirse, yabancı acı için o ölçüde duyan hale gelmekle bu şifâ tamamlanır. Buna göre bu acıma ekseriya temrin edilen sentimental acımadan büsbütün farklı türdendir. Bu sentimental merhamet kolayca uyandırılan ve hemen uçup giden, temelinde çok az diğer-gamlık olduğu için etkisiz kalan yabancı acıya yüzeysel dokunuştur. Buna karşı gerçek merhamet insanlar arasında en derin ve en içten bağlantıyı teşkil eder. Onun sözcüğe bağlı olmadığı ve insanlarla bütün canlı mevcudat arasında esas itibariyle bir bağlantı olduğu bellidir. Rahip acımanın gerçek anlamını buna göre doğru yoldan gidene belli ettiğini belirtir. Bu doğru yol acıma san'atında içkindir.

Bu türden işaretleri Zen rahibi onu dolaysız söylemeden ya da vaazda bulunmadan, acı çekene bildirecektir. Eğer acı çeken kimse sağlık durumunun bu belirgin kalınışıyla uyandırılırsa ve anlamını duyar hale gelirse, varlıktan kaçışın ve acıya hayır demenin bir kurtuluş olacağını sezecektir.

Eğer kendini kendine bırakan kişi kaderiyle birleşmenin deneyini yapar ve kaderine onun kendi kanununa göre gelişmesi ve tatmin bulması için evet demeye hazır olduğunu belli ederse, bu takdirde rahip onunla ilgilenmeyi sürdürecektir. Onun sorularını elbette bir imâdan daha çoğunu vermeden cevaplandıracaktır.

Hangi kılığa bürünürse bürünsün, konuşmadan çok daha önemlisi şudur: O giderek suskunlaşacak ve uzun bir süre kendi içine gömülmüş olarak tamamen suskun duracaktır. Dikkate değer bir nokta, bu susmanın başkası tarafından yatıştırmak yerine heyecanlandıran bir boşluk olarak hissedilmemesidir. Şimdi onun için adeta bu susuş, sayısız sözcüklerin yapabileceğinden daha çok içeriklidir. Ona öyle gelir ki, içinden taze güçlerin kendine doğru aktığı bir güç alanına sokulmuştur. Ona öyle gelir ki, içinden dışa giden hiç bir yolun görünmediği karanlık bir orman aydınlanmıştır. Söz konusu kişi garip bir güvene kavuşmuştur. Ziyaretçi çoktan çıkıp gitmiş de olsa bu güveni o, hâlâ duyar ve olabilir ki bu mutlandıran saatlerde zavallı varlığın mutlandırıcı yaşama götürdüğü yola sapmak kararını alır.

DÜNYADA, YAŞAMDA VE GÜNDELİK YAŞAMDA ZEN MENSUBU

Zen-Budist dışarıdan belirlenen, hatta insanların katlanabilecekleri, sırtınmesiz bir yaşama ulaşmaları için dışarıdan düzenlenmesi gereken davranış biçimleri olduğunu bilir. O, bunun dışında iradesinin içten bir belirlenişi olduğunu ve bunun ahlâken seçkin diye adlandırılmak olduğunu anlar. İster teknik, isterse ahlâki sebeplerle olsun, kişinin kendini tâbi kıldığı bir talep olarak yardım-sever acımayı yorumlamaktan kesinlikle kaçınır ve buna karşı direnir. Kim ki, o sanki bir buyrukmuş gibi acımaya karşı tavır takınırsa ve kim ki her şeyden önce bir karşı görüşü seçerse, onun üzerine elbette son derecede olumsuz bir anlamda hüküm verilir. Acıma, en doğrusu Zen'le ortaya çıkarılan ruhî manevi bir zihin durumunun g a y r ı i h t i y a r i ifadesiyle gerçek özünü doyurur. Eğer o amaçsız ve tamamen kendiliğinden soluk alış gibi ceryan ederse, gerçekleri canlı bir şifalandırıcı olur. Kim kendini a c ı y a n olarak bilirse, köklü bir anlamda o henüz acıyan ya da artık merhametli değildir. Böylece hiç bir gerçek merhametli kimse eylemini liyâkatli olarak mütalâa etmek durumuna düşmez. Bu da ona hatâli görünür. Tıpkı bir kimsenin soluk aldığı için kendini seçkin görmesi gibi. Tıpkı soluk alan bir kimsenin kendisi için «soluk alan ben'im» demesi gibi. Çünkü o soluk aldırılır. Buna göre, gerçekten merhametli kişinin tüm acı çekenlerle birlikte sanki bu acı ona izafe edilmiş bir şeymiş gibi birlikte merhamet ediyorum demesine benzer bir durumdur.

Gerçekte durum şöyledir: Acı çekene nerede rastlarsa rastlasın, ister tasvip etsin, ya da etmesin acı, çekenin başından geçen bir olaydır ve o derin temelinden umursamaz olan yabancı acıdan acı duyar.

Zen budist yolunda giderken kendini bencil benliğinden çözmeye, kendini «ben» olarak yaşatmak ve korumak gibi feci içgüden uzak kalmaya sürekli olarak çaba harcamasına rağmen, o yine de dünyaya sırt çevirmiş değildir, ne de dünyadan kaçma durumundadır. İşin doğrusu ne biçim nitelikte olursa olsun, dünyaya iki bacağıyla basar ve içinde onu ne kadar gizlese de, onun içinden geçerek varlığını olgunluğa ulaştırması için dünyayı kaderi olarak sineye çeker. O, böyle davranırsa bunu önceden bir kararla ya da yabancı bir öğretiy uğruna yapmaz, tersine açık-seçik Zen deneyile-

rine dayanarak bu davranışa yönelir. Bu deneyler ona o kez için mevcut olanın, var oluşun bizzat öz varlığını ve böylece onun belirtisi olduğunu apaçık kılar. Bu ezeli ilişki bağımsız olur ve geçitli değişimlerden geçer ve bundan sonra da insan varlığı gibi bir canlı varoluştan çok uzaklaşsa da ve kökeninde varoluşu inkâr eder gibi görünse de, yine saydam olarak kalır.

Realiteye karşı takınılan bu tavır muvacehesinde Zen budist işini özenle ve tam zamanında görür. Başladığı bir şeyi sona erdiren ve bu sırada şaşılacak bir enerji ve sebat gösterir. Ele aldığı şeyin hakından gelinmelidir ve o saate göre hareket etmez.

Yine de iş ona yaşamın kesin içeriği olarak görünmez. Her gün boş zamanının tamamıyla bizzat kendisi için geriye kalmasını ister. Kendini gürültüyle dağıtmak için değil, tersine sessizlikte ok ve yayı eline alarak veya çiçek düzenliyerek, resim çizerek, budistik tarzda murakabeye dalarak, kendini toplamak için bunu yapar. Bu işleri çalışma gücünü korumak, çalışma zevkini artırmak için yapmaz. Bu en doğrusu Zen Budistin gitmek zorunda olduğu yolun onu bizzat kendisine götürecektir, onu kendi üzerine çıkaracak olan yolun bir kısmıdır.

O, meslekî ilerlemede başarı kazandığında ve yaptıkları takdir edildiğinde hoşnut olmasına rağmen, dış başarıları, olduğu insan olarak ölçülebilen kıstaslar saymaktan çok uzaktır, çünkü san'atı için geçerli bir şey her hangi bir biçimde faaliyet gösteren bir kimse için de geçerli olur. Görünmiyen iç eser onun insanî payesini sağlar: Bir dilenci içten bakıldığında bir kiral olabilir. Bir kiral, bunun tersi, içi boş bir kimse olabilir. Hiç bir Zen Budist görülemez ki, bir insanı dış başarıyla bir yargıya bağlamada göze çarpan başarılarıyla yanıtlamış olsun. Kendilerini becerikli gösterebilen ve gözden kaçacak diye bunu endişeyle denetim altında bulunduran kibirli insanlar, Zen için yitmiş kimselerdir, ve hiç bir Zen üstadı onları şifaya kavuşturamaz, yeter ki bu kimseler güçlü bir kaderle gururlarından çözülsünler!..

Gündelik eserin sağlanması için Zen mensubunun günlük çabası ve günlük temrini vardır. Böylece o her gün, her saat daima yarı yoldadır. O, ruhunun yalınlığıyla ve yüreğinin zenginliğiyle ebediyen yaşar. Yine de zamanın içinde yaşamla, kaderle ve ölümlle birleşmiş olarak zamansız yaşamını sürdürür.

AVRUPALI GÖZÜYLE ZEN

BÖLÜM : III

UFAK OLANDA SABIR VE NEFSİ YENİŞ

İlkin disiplin altına alınması gereken şeyler küçük şeylerdir. İşe bunlarla başlanılmalıdır. Tâli olanda düzen kurulmalıdır ki, kişinin gücü büyüsün ve büyük olanın üstesinden gelinebilsin.

Zen'de, olsa olsa güzellik kusuru diye adlandırılabilir olan belirtilerin azaltılması ve egemenlik altına alınması için o denli çok zamanın harcanışı avrupalı için hemen hemen kavranılamazdır ve şaşırtıcıdır. Doğu Asyada her halükârda bu davranış güçlü kişiliğin ifadesi ve karakter belirtisi telâkki edilmez ve ciddiye alınmayacak bir raydan çıkış kabul edilmez. Böyle yapan kimse buna göre avrupalı gibi ruh durumuna uygun kabul edilmez ya da en iyi halde kendine özür dileyerek sabrım tükenmiş denmez, tersine Doğu Asyalı kapıya döner, kapıyı açar ve onu yavaşça kapar ve kapıya hitaben «özür dilerim» der. Bu andan itibaren kapıları nasıl kapıya-cağına gayrı ihtiyari dikkat eder, ya da diyelim ki o kimse postadan bir paket almış olsun. Merakla sabırsızca ipini ve kâğıdı çıkarıp atar, çok geç merakın ve sabırsızlığın ne kadar göze battığı usuna gelir. Bundan sonra ipi ve kâğıdı özenle çözer, onun içeriğini almak için kabını katlayıp bir yana koyar ve bundan sonra paketin içeriğine yönelir, o önemli bir mektup beklemektedir ve bu mektup gelmiştir. O zaman o mektubu yırtarak açmak itkisine ve onu gözden geçirmek iç güdüsüne kapılır. Eğer o böyle hareket ederse, beklediği mektubu geldiğinde onu bir yana koymak ve telâşını yenerek mektubu, onun geldiğini unutuncaya kadar başka bir şeyle uğraşmak cezasını kendine verir. Daha sonra mektubu eline alır, açar, ağır ağır sanki zarfı değerlendiriyormuş gibi yapar bunu.

Avrupalı şöyle düşünecektir: «Onların zamanları var». Hayır! Onların zamanları yoktur, onlar kendilerine zaman ayırırlar. Avrupalı der ki: «Onların endişeleri vardır. Hayır! Onlar endişesiz olmak isterler. Avrupalı şöyle soracak: «Bunun kazancı nedir?» Bunun kazancı ufak olanda ve önemsizde sabırlı olanların ve kendilerini yenenlerin tüm büyük olanda ve kesin olanda bir gün öyle olmalıdır.

Avrupalı, gerçekte, küçültücü bir dakiklığın esiri olmıyan yönemiyle ne kadar çok ilerlediğini görmek için sadece kendisini ve kendisine benzer olanı gözlemlemeye ihtiyaç gösterir.

ZEN'DE GÜCE VE PROPAGANDAYA YÖNELİK HIÇ BİR İTKİ YOKTUR

Sonunda ulaşılabacak olan gizemsel deney ne derece giz dolu, düşünceyle kavranmaz, açıklanamaz olsa da, ona giden yol böyle değildir. Belki her ne kadar kaderin kendisine izafe ettiği kısma göre parça parça da olsa, iyi niyetli herkes için izlenebilen bir yol haline getirilebilir. Buna göre Zen'de güven uyandıran bir nesnellik egemendir. Yolun şematik ve konusal olarak tek tek adımlara bölünmesi gerektiği sebebinden, bu adımların öğretilmesinin ve kişiye mal edilmesinin makineleştirilmesi şaşkınlık uyandırmamalıdır. Aşağı yukarı çok ruhsuz izlenimi veren bir antrenman söz konusudur. Her şeyin kayıtsız şartsız bir güvenle başarılı olması gerekir. Doğu Asyalıya, onun için değil avrupalı için bu meydana öğretmenlerin eğitiminde öğrencilerin kişisel niteliğini dikkate almaz görünmeleri ilkin acıyla göze çarpan bir durumdur. Bunlar gelişmenin özel biçimlerine ve bu gelişmenin kişisel olarak farklılaşmış nihai etkisine cevaz vermezler. Onu sustururlar, hakir kılarlar, her şeyi aynı şeymiş gibi eğitime tabi tutarlar.

Fakat şöyle söylersek, -bunu anlamak için- bir ilerleme kaydetmeyiz: Uzak Doğu gayri şahisidir. Burun aksine üstatlar çok iyi bilirler ki, derine uzanan köklü kişisel ayrımlar vardır insanlar arasında. Onlar yine bilirler ki, -işte bunda avrupalılardan ayrılırlar- mistik alanın hangi kısmında bu farklar gözükürse gözüksün, onlar sadece katlanmak değil, tersine haklı görülmelidirler. Her halde gizemsel deneyin hedefine götüren yolda değil, çünkü söz

konusu olan ve kişisel olanı nehyetmek (yoksamak), zararsız güçsüz hale getirmek, sınırlarını kaldırmak ve tam bir «boş oluş durumunu» sağlamak için en kişisel olandan arıtmak gereklidir. Buna ilâveten bir kimsenin doğası ile birlikte ortaya çıkan bu özel niteliği kişisel payeye ve değere sahip olduğu noktasıda sözcüğün tam anlamıyla cevaplandırılmamış bulunur. Bana öyle geliyor ki, üstatlar bunu tamamiyle haklı olarak yadsırlar. Bizim kendi'lerinden gurur duyduğumuz tekmil köşeli sert uçlar belki de hemen hemen kişisel olmayandır. Öğretmenler muhtemelen bu görünürdeki ruhsuz antremanı şaşırtıcı psikolojik deneyleriyle başarıya götürürler; çünkü onlar aynı yolu katetmişlerdir., üstelik bir çok yüzyıllarla yığılmış olan bir deney hazinesi de emirlerindedir. Büyük üstatlar bu bakımdan sadece şaşırtıcı değil tersine hemen hemen inanılmayacak sorular sorarlar. Yeteneğine ruhunun en gizli köşelerine kadar girilemeyeceği kuşkusuna kapılan öğrenci çok kısa bir süre sonra -bilinçli ya da insiyaki olarak- buna karşı boşuna direndiğini anlar. Elbette Doğu Asya öğrencisi ender olarak bu duruma duçar olur. Öğretmenin tapınırcasına sayılması bir deyimle onun kanındadır. Bu hal eski Doğu Asya geleneğinin bir parçasıdır, çünkü üstat ona öğreniminde en iyi yanı olarak en iyi şeyini verir. Bu manevi bakımdan onun en iyi olan yanıdır. Bu en azından çözülen ve kökensel taşıyıcıyı unutturan düşünceden oluşmaz, tersine sadece tecrübeli kimsenin ve buna göre kendi gücüyle değil, tecrübesinden sahip olduğu manevi güç zenginliğinden oluşur.

Eğer öğrenci kendi deneylerine ulaşabilirse, bunu o münhasıran üstadına borçludur. Öğretmen için öğrencisinin kaderi o kendi kaderiymiş gibi önemli ve değerlidir. Üstadın yönetim sanatına olan körü körüne inançtan o, karşılık olarak güzel sözlerle kendisini temize çıkarmaz, tersine kutsal yükümünün hizmetinde Kendisini feda eder. Onun öğrencileri için bol zamanı vardır, ve özellikle bu nokta vurgulanmalıdır.

Bu sebeple öğrenci üstadının karşısına tam bir güvenle geçer. Üstada gençlik iştiağıyla inanır. Sözlerinin her birisine güvenle kulak verir. Kendisini ona kayıtsız gartsız teslim eder. Üstat bilir ve hisseder ki, ona öğrencilerinden teşekkür, saygınlık, güven, sevgi isabet etmez, çünkü üstadın gücünün zenginliği bizzat ondan ve kendi çabasıyla içinden oluşturduğu seyden meydana gelmez, tersine unio'dan yâni Tanrıyla mistik birleşikten oluşur. Bu nedenle böyle bir düşünceye kapılmaz. Fakat üstad bunu ona yasak etmez., ter-

sine belirsiz bir gülüşle kabul eder. Çünkü üstadın manevi yönetimine tâbi olduğu sürece, öğrenci bütün yüreğiyle başvurabileceği şeye henüz malik değildir, tersine bunu her şeyden önce aramaktadır ve o buna bir kez malik olur, bu ilişki inanç ve güvenlik değil, tersine bilmek olacaktır., fakat eğer öğrenci bu sonuncusuna ulaşmamış, da olsa, bu şükran duygusu ve saygınlık bütün yaşamı için mevcut kalacaktır. (İnanç konusuz hale gelmiştir), gayrı maddi hale gelmiştir.

Üstad istediği her şeyi talep edebilir. Öğrenci onu yerine getirir. Çaba harcamışın dışı vuran dış gayretkeşliği içinde değil (Bunu böyle yapan öğrenci ekolden çok çabuk silinir.) tersine en iç etkiyle söyleneni yapar. Bunu anlıyabilmek için öğrencilerin aralarında üstattan nasıl söz ettiklerini bilmek gerekir. Onlar bir tür kutsal bir ürkeklikle üstatlarından konuşurlar., çünkü üstad onlar için örnektir ve ezeli örnektir, ve öğrencilerin gün be gün onun çevresinde dolanmalarına rağmen, bu bakımdan son derecede keskin ve duyarlı gözleri üstatta hiç bir kusur keşfedemez. Bunun tersi vâki olsaydı, durum çok acı olurdu. Bu takdirde öğrencinin dünyası yıkılacaktı ve öğretmen eğer hatta sadece çok cüz'î bir hatâsının bilincinde olsaydı, kendi isteğiyle yüksek memuriyetini terk edecek, yâni başkalarını yönetmekten vazgeçecektir, çünkü uzun olan ve öz veriyle dolu yolda o kadar çok engeller, düş kırıklıkları, başarısızlıklar vardır ki, eğer öğrenci öğretmene körü körüne güven duymasaydı ve bu güvenin haklılığını tekrar tekrar doğruladığına tanık olmasaydı, ona sonuna kadar katlanmıyacaktı. Sadece bu inanç öğrenciyi tutar, onu tutan şey sadece hedefine ulaşacağına ilişkin kâması değildir, tersine öğretmenin kendisini doğru yönettiğini ve o denli ileriye gtmesinin kendisine nasip olacağı inancıdır. Eğer bu hedefe ulaşmadan önce çabalarından vazgeçmeye mecbur kalırsa, bir çoklarının bildikleri gibi o da iyice bilir ki, yolun bir parçasını kat'etmek de bir yaşam değerindedir. Buna göre onu ayakta tutan doğrudan hedefe olan inancı değildir. Bu hedef uzak ve etkisizdir, ama yine de öğretmenin içinden geçerek etkili olur. O halde sâlikin üstadına inancı dolaylı olarak hedefe inancıdır.

Bunları bir araya getirirsek şu tablo ortaya çıkar: Yolun şematize edilmesi, ders'in makineleştirilmesi, mekanik hale getirilmesi... Öğretmen ve öğrenci ilişkisi, bu takdirde, Uzak Doğu'da, mistik alanda, başlangıçtan bu yana ekollerin tecrübesi ve de sırra vâkif ki-

İnanın yaşam sırrı, bir neden olarak çıktığı anlaşılır. Bundan, neden hakikatin yolunu aşağı yukarıya bırakmayıp, tersine plânlı bir eğitime ve etkilenmeye yönelindiği anlaşılır. Bu anlamdaki gizlemsel eğitim ve ekoller Batıda asla mevcut olmamışlardır. Bunlar yoklayıcı bir deneme olarak da mevcut değildirler. Mistik dönemler bir yana orada gizlemsel bir üstadın gökten inmesi beklenir. Bu üstad bir gök taşı gibi kısa bir aydınlatıktan sonra tekrar gözden silinir. Onun not olarak bıraktıkları belki bir süre çok okunur ve hayranlık uyandırır. Küçük ve ona bağlı bir cemaate o her türlü etkiyi gösterir, fakat bu cemaat sürekli olarak üstadın harekete geçirebileceği bir şeye bağlanabilir. Herkes bundan kendi payına düşeni alır ve sonunda cemaat sözlerinin yorumuyla parçalara bölünür. O yürekleri kendi tecrübelerinden bu alev in asla sönmemesi için yeterli malzemeyi sağlayacak yola götürülmemişlerdir.

Belki de avrupalı Zen yolu'nun şartlarıyla engele çarpacaktır, zira o bildiklerini unutarak ekseriya yeni şeyler öğrenmek mecburiyetindedir. Ve o kuramsal sorunlarla karşılaşacaktır: bu insanın benine takılıp kalmasıdır. Bunun anlamı nedir?

İNSANIN BEN'İNE TAKILIP KALMASI

Kişinin ben'e bağlanması, hiç kuşkusuz, tıpkı kanadın kuşa ait oluşu gibi onun mahiyetinin sonucudur. Bu bakımdan bunda akla uygun gelmeyen bir yan yok. Buna rağmen insanın düşüşü işte bu bene bağlılıkla hazırlanmaktadır. İnsan, bizzat kendisi olmıyan, bizzat ona ait olmıyan her şeyden kendisini ayırmayı esaslı olarak öğrenmekle ben ile ben-olmıyan arasındaki gerilim çelişki olarak duyulur. Var olan her şeye karşı bir nesne gibi karşı durmak, -bu ne denli bilinçli olursa, o derecede çok ölçüde olur- ben'in kendisinin dışına çıkmasına, «ona karşı» olanın dışına çıkmasına yol açar. Düşünüş için bu tutum yerindedir. Bu hatta büyüyen ufuklarda yaşamaya götüren köprüdür, kişisel varlığın çok şekilliliğini çok ufak tehlikelerine kadar görmek ve onların hakkını vermek ve bunun üzerinde bütünü yitirmemek sağlar. Böylece insanoğlu kendisini birin içinde en dar bir biçimde büzmek ve sınırsız olarak genişletmek olanağını bulur. Fakat bu tutum davranışın bütün tarzlarına da aktarılır, buna göre, ben'in «karşı» olarak ısrarla kalmıyacağı, ter-

sine ben-olmıyan'da eriyeceği ve yitmek mecburiyetinde olduğu davranışlara da sirayet eder. Avrupalının da arasına kendisini bir şeyin hizmetine adadığı yadsınamaz. Ama o bu diğergamlığın bilincindedir ve bunun kendi hesabına geçirilmesini ister. Hatta o, sevgisinin, kendisine onu zenginleştirmiş olarak yeniden armağan edilmesini ister, ve kendisini ne derecede kayıtsız ve şartsız buna vermişse, bunu o ölçüde daha çok bekler; fakat insan, düşündüğü gördüğü, duyduğu, sevdiği ve nefret ettiği her şeyde bizzat kendi olarak varsa, varlığın bu bilinçliliğini seçkinlik ve misyon olarak duyarsa, tekml eylemde ve yaptıklarında kendisini sorumlu sayarsa, ben'e büyüklük hamletmeye o derecede çabuk alışı, onu ister bilsin, isterse bilmesin, her yerde onun hayali onu izler, onu rahatsız eder, onunla çok geçitli olan canlılar dünyası arasındaki duyarlı ilişkileri ortadan kaldırır. Kavrıldığı ve yakaladığı her şey başlangıçtan itibaren bozulmuş olur. Kişiyi kendisine götüren yol -bu, serüvenli olduğu kadar tehlikeli yol- sarptır. Tüm canlılara saygınlık sadece öyle oldukları için saygı duyus o onların içinde bir ben olmak istediği ölçüde unutulur. O kendi kendisinin çevresinde dolaşır. Kendi ben'inden endişe duymakla şu nokta ortaya çıkar: Şahsın iyiliği ya da kötülüğü, sevinci ve acısı, geçerliliği ve kudreti ve şerefi onun öz varlığının matematiğidir. Her şeyi düzenlenmiş, kendisine göre ayarlanmış olmak gibi gururlu bir bilince önceden sahiptir. Hesaplanamaz planın ve kaotik (karışık) olanın toleransını giderek sınırlandırmak gibi bir gurura kapılır, o buna ilerleme ve kültür, der.

Eğer şurada ve burada yüreğinde endişe duyarsa usunun gücüyle ona egemen olması gerektiği gibi taciz edici bir ruh durumu sayar bunu. Ve bizzat bu hal onu rahatsız etmez ve düşlerinin günnü yadsıdığına dair bir şaşkınlıkla dikkat kesilmeye sevk etmez.

Kendisine kapılmış olarak kendi gücüyle bir ben olmak ister. Buna karakter, kişilik diye ad verir. Kendi merkezinden yaşamak tutkusuyla bizzat, merkez olmak ister. Bu merkez kâh b u r a d a hâk o r a d a dün ve bugündür, ve yarın olmak ister, ve sonunda en yükseğe çıkan bir ölümle ölmek ister, ama bu sınırın muvacehesinde ve olanaklarının en üst noktasında tutumu kesin bir kötülüğe dönüşür. Öz varlığına olan yürekli kibir ve azamet haline gelir.

Böyle insanlar kendileri isteseler de, onlarda her şeyin ne derecede aman vermez kötü bir durumda olduğunu anıyamazlar, gün-

kü yürekleri katılaşmıştır. Zen-Budizmin uyandırıştan vazgeçişin sebebi gerçekte olması gereken insan örneğini tasarlamaktan sarf-ı nazar edişini, konuşmaların güçlendiren gücüne inanmamasının en derin sebebi budur. Bunlar kulağı oksıyan, ama yüreğe işlemiyen sarf sözcükler olarak kalırlar. Zen rahipleri birbirlerine tekabül eden sadece iki tarza maliktirler: Bir yanda ikna edici örneği vermek, diğer yanda beklemek. Şurada burada bir yüreğin gevşeyerek kendinde bizzat yanlışlığa düşmüş olarak, başka bir öz varlık biçimine özlem duyması ve kendinden yola çıkarak temas aramasını bekler. Ancak bundan sonra rahip çareleriyle ona döner ve şimdi artık o onu kendi yoluna götürmeye hazırdır.

GERİ DÖNÜŞÜN YOLU

Bu yol geri dönüş uğruna kökten ters dönüşün yoludur. Şurada burada reform yaparak değil, eğitim ve dersten hareket ederek yaşam şartlarından mülhem olarak sorunu yakalamak söz konusu değildir, tersine her şeyi kökten yok sayarak, ondan kuşkuya düşerek tüm yaşam üslubunu özünden yakalıyarak harekete geçektir. Bu acımasız ve sert ceryan eder. Soluğu kesilen kimse uzun yolda düşer kalır. Çok sayıda insan söz konusu değildir istenen. Düşerek kalan kimsenin tüm engelleri yenecek derecede özleminin güçlü olmasını beklemesi gereklidir. Yan tedbirlerle hiç bir şey kazanılmış olmaz. Yarım Zen mensupları muarızlarından ya da yansız kimselerden daha kötüdürler.

Bir yolun mevcut olması ve yolun yönteminin sayısız deneylerden doğmuş olarak ve sayısız deneylerle doğruluğunu kabul ettirmiş bulunması Uzak Doğunun büyük ve derin keşfidir. Bizzat Buddha'da yol bir şeyin en iyi özüdür. Zen-Budizm'de durum aynıdır.

Doğu Asyalılar bir çok yüzyıllar kullanarak özellikle japon Zen-Budizmi başta olmak üzere, bir yöntemi buldular ve bunun sonucu Zen'in Çin'den farklı olarak Japonyada canlı kalması hali ortaya çıktı. İnsan ruhi ussal varlığının en son derinliklerine kadar onu yönetebilmek için iskandil etmek amacıyla yüzyıllar harcandı, ama buna egemen olmak için değil, egemenlik düşüncesi orada bir düşüncesizliktir. Doğu Asyalı dış dünyayı, doğayı egemenlik altına almak ve onu kendisine yararlı kılmak gibi bir düşünceye kapılma-

di. Bu nedenle Doğu Asyalılar ne bilimi, ne de tekniği geliştirmediler. Onları daha çok ithal ettiler. Onlar ruhi, ussal araçlarla insanlara egemen olmak gibi onlar üzerine güç elde etmek gibi onları bağlamak ve bu sayde Zen-Budizmi bir dış kudret haline getirmek gibi bir çabaya da yönelmediler. Zen yoluna sapan kimse, yeterli bir ilerleme göstermişse, kendini bizzat kendisine bırakacaktır. Onun Zen'e intisabı önemli değildir, önemli nokta sadece onun onu yapması ve olmasıdır. Hakikatte bir hale gelen kimse gibi kapsayıcı gerçekten beslenecek duruma gelmesidir önemli olan. Onun gerçeğin evine geri dönmesidir. Yâni yaşamıyormuş gibi bizzat kendi içinden yaşamasıdır. Bizzat kendi içinden yaşamak yoluyla yaşamasıdır. Öyle ki özgürlük ve zorunluluk birleşmiştir.

TEK TEK SANATLARDAKİ ZEN İLE ZEN YOLU YÖNTEMİ ARASINDAKİ AYRIM

Burada tek tek sanatlardaki Zen ile Zen yolunun yöntemi arasındaki ayrım görülmektedir. Tek tek sanatlarda da bedenî ve manevî gevşeme ve buna bağlı iç değişimi sağlanır. Ama bu bizzat Zen'de olduğu gibi köklü değildir. Orada da aşırı ben'e bağlanışın bir geriye itilişi ceryan eder, ama onun büsbütün nehyedilmiş durumu yoktur. Fakat bu sanatların her birisi kendini aşan bir hedefe götürür ve Zen'e ulaştıran bir yoldur. Zen yolunun olgunluğa ulaştığı sanatsız sanata giden bir yoldur bu. Zen yolu onun kazancından yararlanabilir.

VAROLUŞUN MERKEZİ

Eğer insanın ben'e bağlı oluşunda onun merkezden düşmesi hali ortaya çıkarsa, böylece ben'e bağlılığı bu sıfatla kesinlikle insanın özüne ait olarak kuşun kanadından ya da ağacın taç yapraklarından başka bir şey değildir. Buna göre bunun ilki tek başına dinlenen bir varoluş uyanmış olan ve kendi kendisine egemen olan bir bilinçle yoklanır ve biçimi bozulmuş hayallerle yansıtılır. Bu takdirde çelişkili olana, uyumsuz ve ikiye bölünmüş olana karşı kesin-tisiz birlik özne-obje özdeşliği varoluşun ezeli fenomeni gibi görünür ve gizemsel onurlandırır imalarla lûtfâ garkolur.

Özdeş olanı çeşitli olan çoğluğu birlikte farklılaşmayı farklılaşmış olanla çelişki üstüne çelişki olanları şart olarak koşullandırmak ne kadar doğru olsa da, onun bu çelişki çiftleriyle her hangi gizemsel bir önemi yoktur. Müdrikenin özdeş-bir olanı yeter ki ikiliğin bununla akışkanı içinde olsun diye düşünememesi için gizemsel algılamının objesi ve konusu olması gerektiği söylenemez.

Hiç bir kurgusal katkıyla kendisini sulandırmıyan Zen Budist için gerçek gizemsel olan sadece çok olanın, çelişik olanın ve farklılaştırılmışın ötesinde değil, tersine aynı zamanda birlik-çokluk, özdeşlik-çeşitlilik, çelişki üstünlük-çelişiklik gibi çelişki çiftlerinin öte yanındadır. Ve bizzat bu iddia edilemez, çünkü çok açık-seçik gizemsel deneylere aykırıdır, ve bizzat buna göre onu bozarak yansıtır.

Eğer Zen Budizm kullanılan terminolojiye yaslanarak bu soruna ilişkin bir açıklamada bulunsaydı o aşağıdaki açıklamadan daha başkasını yapmazdı: Varlığın m e r k e z i birlik ve çokluğun, özdeşlik ve farklılaşmanın bunların öte yanında durmadığı için bulunur. Onların öte yanında hem olmak, hem de olmamak bir çelişki ifade ettiği için, Zen Budizm bu açıklamasına şunuda katacaktır: Varlığın merkezi ne bir olandır ne de başkasıdır, ne her ikisi, ne de her ikisi değildir ve düşünmek aracıyla esas itibariyle betinlenemez. Hatta imâ yollu dolaylı olarak bile anlatılamaz. Onun ne olduğunu bilmek isteyen kimse, Zen yolundan gitmek mecburiyetindedir. Bir başka seçenek (alternatif) yoktur.

İNSANIN DÜŞÜŞÜ VE ÖZ VARLIĞININ DOYUMA ULAŞMASI

Fakat nasıl oluyor da insan düşüyor? Onun düşmesi onunla temelde isteneni duymaması ve yanlış anlaması yoluyla ortaya çıkar. İnsandan başka hiç bir varlık aynı nitelikte olmayıp, o sadece varlığın merkezinden doğal olarak yaşama yönelmiş olmakla kalmayıp, tersine aynı zamanda bu yaşamın açık-seçik ilk anlaşılması içinde varlığın gizli sırrını açıklamaya da eğilimlidir. Onun için en büyük olanak olarak kişiliğinin büyüleyen çevresini parçalamak, tüm canlı varlıklarla içten temasta bulunmak, yabancıda, her yerde yakınına rastlamak, yakınında kendi kendisini görmek ve bu

kendinde varoluşun merkezinin bilincine varmak özgürlüğü verilmiştir, öyleki o yaşadığı kadar yaşar da.

İnsanın alt düzeyindeki tüm yaratıklar ve nesneler yaşamazlar, tersine yaşanırlar. Bir uyur-gezer güvenliliğiyle bu varlıklar içe dönük bir yaşam sürerler, ve giriştikleri ilişkilerden hiç birisi onlar için saydam değildir; onların kendilerini açmak ve açık tutmak, içlerini göstermek için hiç bir tarzları yoktur. Ne eylemde bulunurlarsa bulunsunlar, ne türlü acı çekerlerse çeksinler bütün bunlar onlar için var değildir. Adsız varlıklarıyla mutlu olarak kendi içlerinde bizzat hapsolmuşlardır, ama varlıklarının beğenisine ulaşamazlar. (zevkine erişemezler).

Buna karşı insanla yeni olan ve duyulmamış bir şey şart koşulmuştur. O kendi varlığında söz verileni yerine getirmek zorundadır. O tüm canlı olana yönelmekle onu sevgisiyle kucaklar, nerede ve nasıl ona rastlarsa bunu yapar. Bu hesaplamayan ve bir hesaba dayanmayan, kendisini harcıyan daha derin ve zengin olan bir sevgidir. Böylece insan, hayvan ve bitkiye benzer, bir biçimde içine itildiği kişiliğinin sınırsız tutsaklığından kendini adım adım kurtarmayı başarır. O kendisine, neyse o olarak armağan edilir. Varlığın o sıfatla ortaya çıktığı varlığının YÜREĞİ olarak kendisini kazanır.

Ne acı çekerse çeksin, onu ne sevindirirse sevindirsin, o bunu başından geçen olayı adlandırdığı sözle açığa vurur, ama daha önemlisi yabancı acıdan acı duyması, yabancı sevinçten gönenmesi ve bu sayede hemcinsleriyle kendisini bağlamasıdır ki, o olmaksızın sanki hiç kimseyi ilgilendirmemiş gibi parçalanıp dağılmak zorunda kalacaktı. Ve bundan daha önemlisi onda sadece yaşayan her şeyi eğilimle ve sevgiyle kucaklamakla kalmaz, görüldüğü gibi cansız ve sırf cismani varlığını da bağrına basar. Tüm varlıkların karşısında SAYGINLIK Zen Budizmin formülüdür ve onda Zen'in gizi saklıdır.

DÜŞÜNMENİN YOLU

En cüretli düşünce sistemleri bile (düşünce kombinozanları) düşünmenin yolunda kökensel, gizemsel deneyin yolunda armağan edileni ve dolaysız anlaşılan şeyi bulamaz, ve çıkaramaz. Ancak da-

ha sonra gizemsel deneye bağlanacak Zen-Budizm gizemsel içerikleri egemenlik altına almak olanağını düşünmenin elinde olmadığını yadsıamaz, ama burada ortaya çıkan açıklamalarla sadece deneyden geçen kimse bir şeye bağliyabilir ve bu yüzden onlarsız yaşiyabilir., ama deneyden geçmemiş kimse onların yüzünden onları kendisine mal etmiye çalışır, başarısızlığın duygusuna daha çok batar ve bunlar onun için bir zehirmiş gibi etkide bulunurlar.

Böylece çok olana sürekli birliği, farklı olana özdeşliği, karşıtsal olana karşıtüstü'yü karşı tutmak Zen-Budizm için de iyi ve kavramsal olarak meşru bir anlam taşır; fakat o deneylerine dayanarak hiç bir özel hak ve şart altında karşıtüstüyü farklılaşmamış ve özdeş olandan ve tek olanı karşıt olandan, farklılaşmış olandan ve çoklaşmış olandan daha kökensel saymıya ve bu yüzden onu gizemsel onurlara gark etmiye kalkışmaz. Elbette Zen-Budizm için de karşıtüstü olan tüm saptanabilen çelişkilerin öte yanındadır, ama işte bu yüzden daima çelişkinin içindedir., içinden sonuç olarak ortaya çıkan karşıtüstülüğün, dışarıya götürmediği bir gerilimin daima bir halkasıdır. Bu nedenle eğer bir Zen Budist çelişkiler üstünün konusuna anlatıl原因inen düşünme üslûbuyla nokta-i nazarını belirtmeyi önemli telâkki ederse, o şöyle söyleyecektir: Varlığın merkezi o, onların içinde yuvalanmış olmak yoluyla tüm çelişkilerin ötesindedir ve onların öte yanında varlığını estirerek çelişkilerin içinde bulunur. Bu merkez çelişkisiz ve yine de çelişkilerle doludur, ya da bir başka deyimle tek olan ve çok olan, farklılaşmış ve farklılaşmamış olan, çelişkilerin üstünde olan, çelişkili olan şey varlığının merkezine eşit yakınlıktadır ve eşit uzaklıktadır. Onlar bizzat merkezdirlir ve bir solukluk mesafede değildirler.

Bu gibi formüller düşünmenin yolundan başka bir yolda selâmetini arıyan bir kimse için karanlık ve anlamsızdır ve o bunları ciddiye alırsa, soluğu kesilir, ama varlığın merkezini canlı olarak yaşayan kimse, biricik uzun bir soluk verişle bunun demek istediklerini dibine kadar görebilecek ve bundan sonra artık o derecede basit ve saydam olanın karanlık formüllerden daha başka türlü ifade edilmemesinden şaşkınlığa düşmiyecektir. Zen ustalarının her konuşmadan yalnızca kaçınmakla kalmayıp, tersine onu tehlikeli olarak reddetmelerini ve öğrenciyi bir darbede tekmil muammaları çözecek olan kesin tecrübeleri bizzat geçirmeye yöneltmelerinin anlamını anlayacaktır.

HAKKANİYET VE SEVGİ

Fakat eğer değişme her rastladığı canlının hakkını vermeye bu türlü deneylerle götürürse, bu takdirde sanki nesneler insanın içinden geçerek bizzat kendi üstlerine sarkarlar, kendi kendilerini görürler ve kendi kendilerine apaçık olurlar. Bu durumda «ağaç şakır ve taş danseder, ama sadece olgunluğa ulaşan, kulaklarıyla görebilen ve gözleriyle işitebilen âdil kişi için bu böyledir. (11). Bunu başaran kimse, seven kişidir. Sadece sevginin zemininde büyür ve çiçeklenir bu hakkaniyet. O her varlığı bizzat kendi içinde olduğu gibi kabul etmekle bu hale ulaşır. Yine de bu görüş onu tecrit etmez ve dondurtmaz. Kuşatışın a ş k ı y l a böyle bir hakkaniyet varlığın birliğini çok biçimli farklılaşmanın kabulü sayesinde canlandırır içe işleyici h a k k a n i y e t l e bu aşk tek mil biçime kavuşmuşların arasından geçerek TEK VARLIĞIN yaratıcı söluğunu duyar.

YAYIMCININ AÇIKLAMALARI

1) Ernst B e n z («Batı görüşüyle Zen» s. 17), Eserdeki bu pasajı Zen'in batılaştırılmasına bir çıkış noktası diye görmektedir. Ona göre Herrigel burada Zen rahibinin çabasının sonunda ulaştığı noktadan başlamayı tavsiye etmektedir.

Bu meyanda burada Herrigel'in kendi kullanımı için bulduğu ne bir tavsiye, ne de bir özel yöntem söz konusudur. Tersine: Nasıl açıklanırlarsa açıklansınlar ve anlaşılırlarsa anlaşılınsınlar, Budizmin tarihi gelişimi içinde Zen Budizm haline gelmesi çeşitli kademeleriyle ve önceden dünya görüşüne ilişkin dogmatik bir ön görüşle (yaşam eğittir, acı hareket edilerek olmuştur) her halükârda bu Zen'in tarihinde şaşırtıcı bir **olgudur**. Ve bu tarihi olay için bununla ilgilenen kimseler, bir açıklama istemektedirler. Herrigel, tüm tarihi yan ve eşlik eden özel hal ve durumları bir yana bırakarak, esasta açıklamaya çalışmaktadır.

Burada hareket edilerek de Zen'in batılılaşması konusu için son derecede akla yakın bir indirgeyici kıyas mevcuttur: Zen'in batılılaşması olanağı acaba en doğrusu bizzat Zen Budizmin mahiyetinde midir, biçimindeki yanıtlanmamış soru. Bunun nedeni ilk çağların «klâsik» budistik mistiğinde midir, Buddha'nın kişiliğinden çözülmeye midir? Budizmin dogmatik dışı kılınışından mıdır? Bütün bunlar bazı avrupalılar için budizmin bu biçimini çekici kılan niteliklerdir.

- 2) Büyük Kurtuluş, Zen Budizme Giriş, Rascher Vergal, Dürh
- 3) aynı eser S. 64
- 4) aynı eser s. 130.
- 5) aynı eser s. 151
- 6) aynı eser s. 71
- 7) aynı eser s. 125.
- 8) Rjōkwai von Tosan'ın beş kaşemesi.
- 9) Shindji-mey (Üçüncü Ruhani Reisi Szosan'ın inanç düsturu')

Adı geçen metinler (S. Herrigel tarafından yeniden gözden geçirilen Prof. Ohasama'nın çevirisinde bulunmaktadır.) Zen kitabında. Japonya'da canlı Budizm Schüef Ohasama ve Aug. Faust Rudolf Otto'nun ön sözüyle birlikte.

10) «Ezeli Olan»nın işlenmesi E. Herrigel'in ilk büyük felsefi araştırması olan «Ezeli madde ve Ezeli biçimi»'de onun daha önceki niyetiydi.

11) Burada çelişiküstü olanın, Satori-yaşamında dolaylı olarak açıklanışı söz konusudur. Buna paralel pasajlar yay ile ok atışta Zen eserinde s. 57'de ve D.T. Suzuki'nin sözünü E. Herrigel'in yazdığı «Zen'den gelen Yaşam» adlı eserinde s. 163/64'de bulunmaktadır. Burada Suzuki tarafından bir çin şiiri zikredilir ve yorumlanır, bu şiir şöyle başlar

Eğer sen kulaklarınla görürsen
ve gözlerinle işitirsen...

açıklama (11) de zikredilen Eugen Herrigel'in eserleri şunlardır:

— YAY İLE OK ATIŞ SANATINDA ZEN

— Daisetz T. Suzuki'nin eseri ZEN'DEN GELEN HAYAT

— Gusty L. Herrigel: ÇİÇEKLERİN YOLU, ve

— Horst Hammitzsch: CHA-DO. Çay yolu

Ord. Prof. Dr. Eugen HERRIGEL
(BUNGA KU HAKUSHI)

Yay İle Ok Atış San'atında **ZEN**

Çeviren :

Sedat UMRAN

İKİNCİ KİTAP

Ruh ve Madde Yayınları

Bu Eser'in Her Hakkı
Metapsişik Tetkikler Ve İlmî Araştırmalar
Derneğine
Aittir.

Kitabın Orjinal Adı:
Zen nder kunst des Bogenschiessens

Uzak - Doğu Spiritüalizmi Dizini

G İ R İ Ş

Japonya'da ve olasılıkla Uzakdoğunun diğer ülkelerinde icra edilen yay ile ok atışın ve diğer san'atların temrin edilmişindeki EN BELLİ BAŞLI FAKTÖR'lerden biri, onların yararlı amaçlara yaramamaları, keza sırf bir estetik eğlence olarak düşünülmüş olmaları, tersine bilincin eğitimi anlamını taşımaları ve bilinci son realiteyle ilişkili kılmağa yönelik bulunmaları olgusudur. Böylece yay ile ok atış sadece nişan tahtasına rastlattırmak için temrin edilmez, kılıç hasmı öldürmek için kınından sıyrılmaz, dansöz sadece vücudun ritmik hareketlerini sağlamak için raksetmez, tam tersine her şeyden önce bilinç bilinçsizliğe uyumlu olarak uydurulmak zorundadır. Yay ile ok atışın gerçekten ustası olabilmek için, teknik bilgi yeterli değildir. Teknik aşılmalıdır, öyle ki başarabilme, bilinçsizden oluşan adeta başarılmamış san'at haline getirilmelidir.

Bunun anlamı, yay ile ok atışla ilişkisinde nişancıyla nişan tahtasının birbirine karşı ve iki ayrı şey olmayıp, biricik bir gerçek olmalarıdır. Yay ile ok atan nişancı adeta önündeki nişan tahtasına rastlattırmak görevinin ona verildiğinin artık bilincinde değildir. Bilinçsizliğin bu ruh durumu yine sadece teknik maharetin yetkinliğiyle bir bütüne dönüşmesi halinde kendinden tamamen kurtulmuşsa ve çözülmüşse sağlanır. Fakat bu durum yay ile ok atışın san'atında erişilebilecek olan her ilerlemeden farklıdır. Bütünü bir başka düzene ait olan bu başka şey s a t o r i diye adlandırılır. O, normal olarak iç-sezgi diye isimlendirilen çok farklı bir iç-sezgidir. Bunun için ben ona p r a j n a iç-sezgisi diyorum. Prajna transendental (fiziküstü) bilgelik diye belirtilebilir. Fakat bu deyim de bu adlandırmada içinde bulunan tüm nüansları yansıtmıyor, çünkü prajna tüm nesnelerin bütünlüğünü ve kişiliğini derhal kavrayan bir iç sezgidir. O, her hangi bir murakabe olmaksızın sıfırın sonsuz (-) ve sonsuzun sıfır (-) olduğunu anlıyan bir iç sezgidir; bu simgesel ya da matematiksel olarak alınmamıştır, tersine onun-

la dolaysız algılanabilen bir deney kastedilmiştir. Bu yüzden s a t o r i, psikolojik dilde, ben'in sınırlarının öteyanıdır. Mantıken mütalâa edilince, reddetmenin ve onaylamanın bileşkesine bir bakış anlamını taşır, metafizik dilde varlığın oluş ve oluşun varlık olduğuna dair bir iç sezgisel kavrayıştır.

Zen ile diğer tekmil, dinî ya da gizemsel türden öğretiler arasındaki ayrım onun asla günlük hayatımızdan yitmeşi ve yine de bütün pratik uygulama olanağında ve doğruluğunda dünyevî lekelenişin ve tedirginliğin sahnesinden kişiyi dışarıya çıkaran bir şeyi içinde taşıması olgusudur. Burada Zen ile yay ile ok atış ya da eskrim, çiçek düzenleme, çay ayini, dans ve ince san'atlar gibi diğer san'atların arasındaki ilişkiye değinmiş oluyoruz. Zen, Baso Matsu'nun (öl. 788) dile getirdiği üzere günlük bilinçtir. Bu «günlük bilinç» kişinin yorulunca uyuması, acıkınca yemesinden başkası değildir. Bizler bir şeyi düşünür, teemmül eder ve kavramlar teşkil edersek, ezeli bilingsiz olan şey yiter ve bir düşünce ortaya çıkar. Bu takdirde, yemek yersek artık yemek yemiş olmayız, uyursak uyumuş sayılmayız. Ok atılmıştır, ama doğrudan doğruya nişan tahtasına uçmaz ve nişan tahtası durduğu yerde de değildir.

İnsan düşünen bir varlıktır, ama o büyük eserlerini, önceden hesaplamazsa ve düşünmezse meydana getirir. «Çocukluk» uzun yıllar temrin edildikten sonra kendi kendini unutma san'atında yeniden ele geçirilmelidir. Eğer buna erişilmişse, insan düşünür ve yine de düşünmez. O, gökten yağan yağmur gibi düşünür, denizin üstünde oraya buraya yalpa vuran dalgalar gibi düşünür. O, gece göğünü aydınlatan yıldızlar gibi düşünür. Yumuşak bahar yeli altında fışkıran yapraklar gibi düşünür. Gerçekte o, kendisi yağmurdur, denizdir, yıldızlardır, yeşilliktir.

Kişî «manevi» gelişiminin bu aşamasına erişmişse, yaşamın bir Zen ustası olmuştur. O, ressam gibi tuvale, fırçaya ve boyalara gereksinim göstermez. O, yay ile ok atan gibi oka ve nişan tahtasına veya diğer donanım gereksinim göstermez. Onun organları, vücudu, başı ve benzer şeyleri vardır. Onun Zen yaşamı, onların görünüş biçimleri gibi önemli olan bütün bu «gerçekler» sayesinde kendilerini açığa vururlar. Onun elleri ve ayakları, fırçaları, bütün evren üzerine yetmiş, seksen, doksan yıl süreyle resmini yapacağı tuvaldir. Bu tablonun adı «onun yaşam öyküsüdür».

Hoyen von Gosoan (öl, 1104) şöyle der: «Burada bir adam var, O, uzayın boşluğunu bir sahife kâğıda, denizin dalgalarını bir

mürekkep hokkasına ve Sumeri dağına bir fırçaya dönüştürüyor ve şu beş heceyi yazıyor: so-shi-sai-rai-i. (Bu beş hece çince ve kelimesi kelimesine çevirirsek: ilk ruhani reisin Batıdan gelmesinin nedeni) demektir. Bu konu ekseriya bir m o n d o'nun içeriğini oluşturur. Adeta Zen'in mahiyeti soruluyormuş gibi. Bu anlaşılırsa, Zen'in kendi bu vücuttur. Ben ona z a g u'mu adını (Zagu Zen rahibinin taşıdığı eşyadan biridir. Bu nesne, rahip, Buddha'nın ya da öğretmenin önünde reverans yaparsa, onun önüne yayılır) veriyorum ve karşısında derin bir reverans yapıyorum. Yazmanın bu hayali türünün anlamı nedir? diye sorulabilir. Böylece bir şeye muktedir olabilen insan neden en yüksek saygıya değer? Belki bir Zen ustası buna şöyle cevap verecektir: Acıkırsam yerim, yorulursam uyurum». Fakat, okuyucuya, yay ile ok atan nişancıya dair olan elinizdeki bu olağanüstü kitapta, Japonyaya yay ile ok atış sanatında Zen'i anlamak ve icra etmek üzere gelen alman filozofu profesör Herrigel geçirdiği deneyler hakkında aydınlatıcı bir rapor sunmaktadır. Onun anlatış tarzı Batı okuyucusunu Doğu deneyinin görüşüne göre kavranılmaz ve tuhaf olan bu türüyle ünsiyet peydah ettirecektir.

Ipswich, Massachusetts, Mayıs 1953.

Daisetz T. SUZUKI

KENDİ KENDİSİYLE HESAPLAŞMA

Zen'i -ondan ne anlaşılırsa anlaşılırsın- Yay ile ok atışla ilişkii olarak düşünmek, İLK BAKIŞTA, kişiye katlanılmaz bir aşağılama gibi görünecektir. Hatta yay ile ok atışı cömert bir hoş davranışla «san'at» olarak değerlendirmeyi çok isabetli bulan bir görüşle birleşilse de, o, bu san'atın ardında büsbütün bir spor yeteneğinden daha başkasını aramaya yanaşmayacaktır. Buna göre okuyucu, bu saygı değer ve asla tam bir kesintiye uğramamış olan yayı ve oku kullanma geleneğine dönmek gibi bir avantajı sağlayan japon sanatçı nişancılarımızın şaşırtıcı gösterilerinin üzerine bir şeyler öğrenmeye hazır olmalıdır; çünkü Uzak Doğu'da eski savaş gereçlerinin ciddi bir durum için bile olsa, modern silâhlar tarafından saf dışı edilmelerinden ve onların yerine geçmelerinden beri bir kaç kuşak gelip geçmiştir. Fakat, bu silâhlarla uğraşı bunun sonucunda hiç bir zaman yasaklanmamıştır, tersine kuşaktan kuşağa geçmiştir, ve o zamandan beri daha geniş çevrelerde ihtimam görmüştür. Bu yüzden, yay ile ok atışın Japonya'da bugün ulusal spor olarak temrin edildiği özel tarz ve biçimin açıklanması acaba beklenen bir şey değil midir? Bu olasılık kadar yanlış bir düşünce hiç bir şeyde yoktur. Bir Japon, yay ile ok atışı san'at olarak dikkate alan ve bir kalıt olarak ona saygı besliyen geçmişten kalmış anlamda bir spor diye anlamaz, tersine, söyleyeceklerimiz kulağa ne denli tuhaf gelse de, ona bir tapınma, dinî âyin gözüyle bakar. O, böylece yay ile ok atış sanatı denilince, özellikle bir vücûd antremanı, az ya da çok bir spor yeteneği görmemekte, aksine kökeninin manevî temrinlerde aranması gereken ve manevî bir hedefi tutturmadan ibaret bir yetenek anlamaktadır. Şu halde nişancı esas itibariyle kendine nişan almakta ve belki kendi kendine rastlattırmayı başarmaktadır. Bu açıklamamız, hiç kuşkusuz karanlıktır. Nasıl? Diye soracaksınız, bir zamanlar ölüm ve kalım savaşında yararlanılan yay ile ok atış, elle tutulur bir spor halinde sürüdürülmüş olmayıp manevî bir eksersiz mi olmuştur? Pekiyi, o halde bunun için yaya, ok'a ve he-

def tahtasına ne gerek var? Böyle yapmakla erkeklığe özgü eski san'at ve yay ile ok atışın dürüst anlamı yadsınmış olmuyor mu? Ve onun yerine, hemen hemen hayalî denilmese bile, belirsiz bir şey konulmuş olmuyor mu? Bu arada düşünülmesi gereken nokta, bu san'atın ruhunun kanlı bir savaşta değerini tanıtlamasının artık akla gelmediği çağlardan beri kendine özgü olarak, sadece yolundan bir daha döndürülemez ve çok daha inandırıcı olarak ortaya çıkmış bulunmasıdır. Onun, onlara daima bağlı olduğundan yeniden yay ile ve ok ile hasır neşir olmak gibi bir yorum gerek göstermiyen bir anlam kazanmış olmasıdır. Şu halde yay ile ok atışın geçmişten gelen tekniğinin silâhlarla savaşta artık hiç bir rol oynamadığından beri eğlenerek zaman öldürmeye dönüştürüldüğü ve bununla aynı zamanda zararsız hale getirildiği görüşü yanlıştır. Yay ile ok atışın «Büyük Öğretisi» bunun üzerine değişik şeyler söylemektedir. Ona göre yay ile ok atmak, önceleri olduğu gibi, şimdi de nişancının **kendi kendisiyle hesaplaştığı ölçüde** ölüm ve kalmıla son bulan bir uğraşıdır. Ve bu hesaplaşmanın tarzı, eskisinin yerini körelmiş bir alış değil, tersine teknil dışarı yönelik -örneğin canlı hasmıyla hesaplaşmanın- vazgeçilmez bir nedenidir. Nişancının kendi kendisiyle olan bu hesaplaşmasında, buna göre bu san'atın giz dolu mahiyeti görülüyor ve bu san'atta ırsat ediliş, onun gövaleyemsi savaşın daha önce şart koştuğu pratiğinin yarara yönelik kullanımından vazgeçmekle, mahiyetinden hiç bir şey yitirmiyor.

Bugün kim kendini bu san'ata adarsa, bu nedenle tarihî gelişminden onun -bunu o kendi kendinden saklasa da- yararlı amaçlara yönelerek bozmak yanılgısına düşmemek gibi tartışılmaz bir kazanç elde eder, çünkü bu san'ata alınışın saf ve yan amaçlar gütmeyen yürekli kimselere bahşedildiğinde, bütün çağların yay ile ok atışını icra eden ustaları birleşirler. Bundan hareket edilecek, japon yay ustalarının nişancının kendisiyle bu hesaplaşmasını nasıl gördükleri ve açıkladıkları sorulursa, onların cevapları bizlere tamamen bir bilmece gibi gelecektir, çünkü onlar için hesaplaşma nişancının kendi kendine yönelen, yine de yönelmiyen nişan alışımdan ibarettir. Belki böylece onun bunu yaparken kendi kendisine isabet ettirmesinin belki yine de isabet ettirmemesinin söz konusu olduğunu ve buna göre nişan alanda hedef ve isabet ettirende isabet ettirilen haline geldiğini belirtirler. Yay ile ok atanların ustalarının üzerinde durdukları bazı deyimleri kullanırsam, burada nişancının tüm eylemine karşın, hareketsiz orta noktası haline geliş söz

konusudur. Bundan sonra en büyük ve en son şey kendisini gösterir: San'at san'atsız olur, ok atış ok atmayaşa, yaysız ve oksuz bir atışa dönüşür. Öğretmen yeniden öğrenci, üstad ise işe yeni başlayan haline gelir. Doğu Asya insanı için bu sözler hem giz dolu hem de açıktır. Fakat bunlar bizleri hiç kuşkusuz çok şaşırtır. Bu nedenle sorunu biraz daha açmaktan başka çare kalmıyor. Uzun zamandan beri biz Avrupalılar için japon san'atlarının iç biçimleri uğruna ortak bir köke yöneldikleri hiç bir giz değildir artık, işte bu ortak kök Budizmdir. Bu, yay ile ok atış san'atı için olduğu kadar, aynı ölçüde ve anlamda çini ressamlığı, tiyatro san'atı, çay âyinleri, çiçek düzenleme san'atı ve kılıç ustalığı san'atı için de geçerlidir. İlkini bunun anlamı, bu san'atların bir manevi tutumu gerektirmeleri ve özel niteliklerine göre ona ihtimam göstermeleridir ki, bu tutum geliştirilmiş biçimiyle Budizme özgüdür ve rahip insan varlığını belirler. Elbette bununla sadece Budizm kastedilmemiştir; burada söz konusu nokta, yalnızca Avrupa'da ele geçirilebilen kaynaklar sayesinde tanınan ve anlaşıldığı iddia edilen tamamen kurgusal Budizmin değildir, tersine Japonya'da Zen diye adlandırılan ve ilk planda akılla düşünülmiyen, hatta bir kez dahi açık ve direnilmiyen deneylere göre kavranılamayan ve yorumlanamayan şeyin dolaysız deneyi olmak isteyen varlıkların dipsiz dibidir. Bizler onu bilmemekle, biliriz. Bu kesin deneyler uğruna Zen Budizm yöntemiyle temrin edilen bir konsantrasyonla adlandırılan ve tarzının ruhuna en derin temelinde erişmeye götüren yollardan gider, en doğrusu tamamen geçici ve bu yüzden belki mahzurlu bir saptayışla yay ile ok atışın tekniğinin san'at oluşunun borçlu bulunduğu ruhî temrinlerdir, ve eğer o, kısmet olur da san'atsız san'at olarak kendisini olgunlaştırırsa, gizemsel temrinler haline gelir ve buna göre yay ile ok atış hiç bir hal ve içten bir geyler meydana getirmesidir. Yay ve ok aynı zamanda onlar olmaksızın da olup bitecek olan bir şeyin bahaneleridir, onlar sadece hedefe götüren yoldur, kendisi hedef değildir, son kesin sıçramada sırf yardımcılarıdır. Bu açıklamaların ışığında, sorunu daha derinden kavrayabilmek için, Zen Budistlerin söylediklerine başvurmamızdan daha arzuya değer bir şey olamaz.

Netekim bu gibi açıklamalar vardır. Örneğin D.T. Suzuki «Essays on Zen-Budism» de Japon kültürüyle Zen Budizmin birbiriyle çok içten ilişkisi bulunduğunu buna göre japon san'atlarının Samurailerin manevi tutumlarının, japon yaşam üslubunun, japonların

töresel, estetik, hatta belirli bir ölçüde zihni yaşam biçiminin kendine özgüllüğünün bu Zen esasına borçlu olduğunu ve bu nedenle Zen ile haşır neşir olmıyan kimseler tarafından anlaşılamıyacağını tanıtlamıştır. Suzuki'nin alman dilinde de yeniden yayımlanan son derece önemli eserleri, aynı zamanda diğer japon araştırmacılarının incelemeleri, haklı bir ilgi uyandırmıştır. Açık bir yürekle Hindistan'da doğan Dhyana Budizmin, Çinde geçirdiği önemli değişikliklerden sonra tam bir olgunluğa eriştiği, sonunda japonlar tarafından kabul edildiği ve bugüne kadar canlı bir gelenek halinde ihtimam gördüğü itiraf edilmektedir; buna göre, Zen'in sonunda, içine nüfuz edilmesinin değerine paha biçilmez sayılabilecek insan varlığının akla hayale gelmiyen tarzlarını aydınlığa kavuşturduğu söylenmektedir.

ZEN'E NÜFÜZ EDİLEMİYOR

Zen san'atçılarının tek mil çabakalarına karşı, biz Avrupalılara müyesser olan Zen'in mahiyetine nüfuzumuz yadsınamaz bir ölçüde yetersiz kalmıştır. İçine daha derin girmeye direniyormuş gibi, Zen'i yokhıyarak açığa kavuşturucu bir hülûl, bir kaç adım atıldıktan sonra, yenilmez engellere çarpmaktadır. En nüfuz edilmez karanlıklara gömülü olan Zen, Doğu Asya manevi yaşamının ortaya attığı bir acayip bilmecedir: Çözümlemez, ama yine de dayanılmaz çekicilikte, bir bilmecedir bu. Bu üzüntü uyandıran kavriyamazlığın sebebi, bir bakımdan Zen'in şimdiye kadar dile getirildiği açıklamalarının üslûbunda aranmalıdır. Anlayışlı bir kimse, Zen mensubunun onu kurtaran ve değiştiren ve kaynağından beslendiği düşünlemez ve dile getirilemez «gerçeği» dolaylı olarak bile açıklamasını isteyemez. Zen bu bakımdan saf murakabenin gizemine ak-rabadır; gizemsel deneylere katılamıyan bir kimse, nereye başvurursa vursun, onun dışında kalır. Her türlü gerçek gizemciliğin itaat ettiği bu yasa hiç bir istisnaya yer vermez. Bu nokta kutsal sayılan Zen metinlerinden çok büyük bir sayının varoluşuyla çelişkili değildir: bunlar, bu meyanda sadece bütün kesin deneyleri yaşamış olan ve böylece bu metinlerden onlara bağlı olmadan malik ve var olduğu şeyin doğrulandığı kimse için yaşam bahşeden anlamı duyurmak niteliğine sahiptirler. Deneyden geçmemiş olanlar için, bu metinler hiç bir şey ifade etmediğinden o kimseler satırların ince anlamını nasıl olur da, kavramak olanağını bulurlar? O kimse onlara ürkek

bir dikkatle ve kendini unuttururcasına bir veriyle yaklaşıp da, onu kaçınılmaz olarak şifa bulmaz bir manevi şaşkınlığa sürüklerler. O halde Zen, tekmil gizemcilik gibi sadece bizzat gizemci olan ve bunun için gizemsel deneyin kendisinden yoksun bıraktığını başka bir tarzda eline geçirmeye çalışmak gibi yanlış yola sapmıyan tarafından anlaşılabilir. Fakat şimdi Zen sayesinde değişen ve «gerçeğin ateşiyle» arınan kişi gözden kaçmıyan ikna edici bir yaşam sürmeğe başlar. Onun için, bir sezginin ısrarla sezdirmediği manevi akrabalık yüzünden bir kimsenin o kadar büyük bir şeyi sağlıyan adsız kudrete girmek istemesi -çünkü sadece meraklı bir hak iddiasında bulunmaz- ve o kimsenin şimdi Zen mensubundan hedefe giden yolu göstermesini beklemesi bir haddini bilmemezlik sayılmamalıdır. Hiç bir gizemci ve buna göre hiç bir Zen mensubu, ilk adımda, içindekini olgunluğa erştirerek bugün olduğu şeyi olamamıştır. Onun sonunda gerçeğe rastlaması için, ne kadar çok şeyi yenmesi ve geride bırakması gereklidir! Hedefine giderken yarı yolda olanaksız olanı eline geçirmeğe çabaladığı duygusuna ne kadar sık kapılır! Fakat yine de bu olanaksız görünen şey mümkün ve hatta kendiliğinden anlaşılır hale gelir. Bu uzun ve güç yolun özenle açıklanmasında kişinin böyle bir yoldan gitmeye yüreklilik göstermesini hiç olmazsa sorması umuduna bir yer yok mudur?

Yolun ve merhalelerinin bu gibi açıklanışı yine de Zen'e dair yazılan eserlerde bulunmamaktadır; bunun sebebi bir yandan Zen mensubunun mutlu yaşama dair bir tür talimat vermekten kesinlikle kaçınmasındandır. O yine de kendi deneyinden bu yolu, o kimsenin deneyden gelmiş bir öğretmeni özenle yol göstermesiyle gidebileceğini ve üstadın yardımı olmadan yolun sonuna ulaşamayacağını bilmektedir. Fakat diğer yandan o yaşamımlarının, içindekilerini yenişlerinin ve değişişlerinin onlar «kendininkiler olduğu sürece», yeniden ortadan kaldırılıncaya kadar tekrar tekrar yenilgiye uğratılmalarının gerektiğini kesinlikle bilmektedir; ancak böylece, neden sonra, «her şeyi kapsıyan gerçek» olarak, onu artık kişisel günlük yaşamı sayılmıyacak olan bir yaşama uyandıracak deneyleri için bir temel atmış olacaktır. O, yaşıyan kimse, artık etkisi olmamakla yaşar. Buradan itibaren Zen mensubu kendinden ve şu halde oluşundan söz açan her türlü konuşmadan kaçınır. O, bunu alçak gönüllülük olmıyan gevezelik saydığı için değil, tersine böyle bir davranışın aşağı yukarı Zen'e ihanet olacağını kabul ettiği için yapar. Zen'e dair bir şeyi duyurmak kararını eni konu düşünmesi bile onun

için ciddi bir sınamadır. Zen'in ne olduğu sorusu karşısında sanki bu soruyu duymamış gibi hareketsiz kalan en büyük üstadlardan birinin anısı gözünde canlanır ve bu anı onu uyarır. Ve Zen mensubu şimdi kendine dair olan ve kendi üzerinden attığı ve artık yokluğunu duymadığı şey üzerine hesap vermek gibi bir ayartılmaya nasıl kapılabilir?

Bu açıklamaların ışığında, ben artık bunda ısrar etmek, çelişik formüllerle okuyucuya onu daha fazla uğraştırarak ağız dolusu sözlerle kendimi temize çıkarmak sorumluluğunu üzerime alamam. Ben, buna karşın Zen'in mahiyetini onun damgasını taşıyan san'atlardan birinde etkisini gösteren tarz ve biçimle aydınlatmaya kavuşturmak amacını gütmekteyim. Fakat bu aydınlatış bu sözün Zen için temelli anlamdaki aydınlatılışı değildir, ama söyleyeceklerim hiç olmazsa içine nüfuz edilemez sis duvarlarının ardındaymış gibi bakışa gizlenen ve şimşegin çakışı gibi uzak yıldırımı haber veren bir şeyin mevcut olduğunu gösterecektir. Yay ile ok atış san'atı, böyle anlaşılırsa, o Zen'in bir ön hazırlığı demektir, ve ilkin tamamen elle tutulur meziyetlerle içlerinde kavranılması olanaksız olayları saydam görünür kılmaya olanak verir. Esasa ilişkin olarak, adı geçen san'atlardan her birinden hareket edilerek Zen'in yolunu açmak muhakkak olanaklıdır.

Fakat amacıma en etkili olarak yay ile ok atış san'atının bir öğrencisinin katetmek mecburiyetinde olduğu yolu açıklamakla ulaşabileceğime inanıyorum. Daha kesin konuşursam, Japonyada kalışım esnasında bu san'atın en büyüklerinden birinden hemen hemen altı yıl süren dersler aldım, bunun üzerine bir rapor vermeyi denemek istiyorum. Buna göre geçirdiğim deneyler beni böyle bir girişimde bulunmaya yetkili kılıyor. Fakat bir dereceye kadar anlaşılman için -çünkü bu hazırlık yeterli bilmeceleri böğründe taşımaktadır- yenmek zorunda olduğum bütün direnişleri ve büyük öğretinin ruhuna nüfuz etmeden önce kendimi çözmek mecburiyetinde kaldığım engellerin her birini etraflı anımsamadan başka çare kalmıyor. Buna göre, amaçladığım hedefe ulaşmam için başka bir yol görmediğimden, kendimden söz edeceğim. Aynı sebepten daha göze çarpar biçimde ortaya çıkması için, esasa ilişkin olanın açıklanmasıyla sınırlıyacağım kendimi. Bilinçli olarak dersin içinde verildiği ortamı betimlemekten kaçınacağım ve belleğimde iyice kalan sahneleri, her şeyden önce üstadın dış görünüşünü, bunlar o kadar çok çekici görünseler de, anlatmıyacağım. Sözlerim sadece yay ile

ok atışı san'atı çevresinde dolanacaktır; bunu açıklamak bana bazan öyle geliyor ki, öğretmekten daha güçtür. Bu açıklamalarım Zen'in ardında soluk aldığı en uzak ufukların görüldüğü yere kadar sürüdürülecektir.

ZEN KURAMSAL DEĞİLDİR

Zen ile niçin ilgilendiğimi ve bu amaçla yay ile ok atış san'atını öğrenmeye neden yöneldiğimi belirtmem için, bir açıklamaya gerek var. Ben daha Üniversitede öğrenciyken, gizli bir itkiyle gizemcilikle, bu gibi niyetler için çok elverişli olmıyan çağın durumuna karşın, etrafıca uğraşmışım. Fakat bütün çabalarımda, gizemsel yazıları dıştan incelemekten başka bir şey yapmadığımı ve «gizemsel» bir ilk fenomen olarak adlandırılan şeyin etrafından dolandığımı ve büyük bir duvar gibi gizi çeviren bu dairenin çizgisini atlamayı başaramadığımı anladım. Gizemcilik üzerine yazılmış çok sayıda eserde de aradığımı bulamamışım, ve giderek hayal kırıklığı ve yüreksizlik içinde gerçekten yalnız yaşayan kimsenin «yalnızlığın» ne anlama geldiğini ve kendinden tamamen kurtulmuş ve arınmış kişinin Tanrı üstündeki Tanrıyla birleşmeye hazır olabileceği sağ görüşüne erişmişim. Buna göre gizemciliğe «bizzat onun deneyini yaşamadan ve acı çekmeden başka hiç bir yolun götürmeyeceğini ve eğer bu koşul yerine getirilmezse, onun üzerine her türlü konuşmanın gevezelik olarak kalmıya mahkûm bulunacağını görmüştüm. Fakat kişi nasıl gizemci olabilir? Sadece öyle sanılanın değil, tersine gerçek yalnızlığın ruh durumuna nasıl ulaşılır? Yüzyılların uçurumuyla büyük üstadlardan ayrılan kişi için oraya götürecek bir yol hâlâ varmıdır? Büsbütün başka özel hal ve koşullar altında yetişerek büyüyen modern insan için böyle bir yol var mıdır? Her ne kadar hedefe götürmeye sözveren bir yolun aşamalarını ve merhalelerini duydumsa da, sorularıma sadece bir derece doyurucu yanıtlar dahi alamamışım. Böyle bir yoldan gidebilmekliğim için, bir süre üstadın yerini alabilecek doğru yöntemsel tâlimat yoktur. Fakat, bu gibi talimât, mevcut olsaydı, acaba yeterli olacak mıydı? İşin daha doğrusu bu gibi direktiflerle en iyi halde, en iyi metod biliminin tasarrufuna alamadığı şeyi sağlamaya yarayan sadece bir hazırlığın yapılabilmesi değil miydi ve buna göre gizemsel (mistik) deneyin insanın sebebiyet verdiği hiç bir hazırlıkla zorla sağlanamı-

yacağı değil miydi? Ne yana dönersem döneyim, kendimi kapalı kapıların önünde buluyor ve bu kapıları tekrar tekrar sarsmaktan kendimi alamıyordum. Fakat özlemim yok olmuyordu ve bu özlem yorulduğum, o özlemi özlemek biçiminde belirliyordu.

Bu yüzden bir gün -bu arada privat doçent olmuştum- İmparatorluk Tohoku Üniversitesinde felsefe tarihi öğretmeyi isteyip istemediğim sorusuyla karşılaşınca, bu olanak bana japon ülkesini ve ulusunu tanımak fırsatı vereceğinden, beni çok hoşnut etti, çünkü bu sayede Budizme ve böylece onun murakabe pratiğine ve gizemciliğine ilişki kurmam şansı ortaya çıkmıştı. Zira orada özenle korunan bir geleneğin ve Zen'in canlı bir ihtimam gördüğünü ve bir kaç yüzyıllık geçmişi olan irşat edişin deneyden geçmiş bir san'atının icra edildiğini ve en önemlisi, ruhu yöneltmek san'atında şaşırtan deneyleri olan Zen öğretmenlerinin bulunduğunu sık sık duymuştum. Yeni çevreme belirli bir ölçüde alışmadan, bu niyetimin gerçekleştirilmesiyle ilgilendim. Bu sırada ilkin çaresiz bir caydırma ile karşılaştım. Bana söylenenlere göre, şimdiye kadar hiç bir Avrupalı Zen'le ciddi olarak uğraşmamıştı ve o Zen öğretisinin en silik izini bile reddettiğinden, Zen'in beni «kuramsal» olarak da doyurması beklenmemeliydi. Kurgusal olmyan Zen'le neden yönelmek istediğimi anlaşılır kılıncaya kadar, saatlerce dil dökmek zorunda kaldım. O zaman bana Avrupalının, ona Doğu Asyanın bu manevi yaşamının eni konu yabancı olduğu için, bu alana nüfuz etmesinin mümkün olmayacağı söylendi, yeter ki Zen'le ilişkisi olan japon san'atlarından birini öğrenmekle işe başlayayım. Bir tür ön hazırlıktan geçmek mecburiyetine olduğuma dair düşüncem beni niyetimden caydırmadı. Eğer, Zen'le adım adım yaklaşmanın bir umudu belirirse, her türlü ödün vermiye hazır hissediyordum kendimi, hatta zahmetli, dolambaçlı bir yol, bana hiç bir yoldan gitmekten daha iyi görünüyordu. Bu amaçla adı duyulan san'atlardan hangisine adayacaktım kendimi? Eşim uzun bir duraksama geçirmeden, çiçek düzenleyiş, ve çini mürekkebi ressamlığı san'atına karar verdi, oysa yay ile ok atış san'atı bana daha uygun göründü, buna karar verişim tüfekle ve tabancayla atış yapmaktaki deneylerimin bana yararlı olacağı gibi bir yanılgıdan ortaya çıkmıştı.

Yirmi yıldan beri yay ile ok atış dersi alan ve Üniversitede haklı olarak bu san'atı en iyi tanıyan bir kimse kabul edilen meslekdaşlarımdan birinden hukuk Profesörü Sozo Komachiya'dan beni öğretmeni, ünlü üstad Kenzo Awa'nın yanında öğrenci olarak

kaydettirmesini rica ettim. Üstad ilkin bu dileğimi, bir zamanlar bir ecnebiye ders vermek gibi bir hatâ işlediğini ve bu arada kötü deneyler edindiğini sebep olarak ileri sürerek, reddetti. Bu san'atın kendisine özgü ruhuyla öğrenciyi rahatsız etmek gibi ödünleri vermeğe ikinci kez hazır olmadığını söyledi. Neden sonra işini o kadar ciddiye alan bir üstadın beni en son öğrencisi olarak ele alabileceğini temin ettiğimde, ve bu san'atı eğlence için değil, tersine «Büyük Öğreti» uğruna öğrenmek istediğimi belirttiğimde, beni ve aynı zamanda eşimi öğrenci olarak kabul etti, çünkü Japonyada eskiden beri genç kızların da bu san'atta ders görmesi alışmış bir şeydi ve üstelik üstadın eşi ve iki kızı da bu san'atı çabayla temrin ediyorlardı.

Böylece ciddi ve sıkı bir ders başladı; buna bizim öğrenci olarak kabul edilmekliğimiz için inatla yardımcı olan ve hemen hemen kefil olan bay Komachiya'da çevirmen olarak katıldı. Bunun dışında eşimin çiçek düzenleme ve çini mürekkebi ressamlığında aldığı derse dinleyici sıfatıyla katılabilmekliğim gibi uygun bir fırsat çıktı. Yâni her türlü kıyaslamalarla anlayışın daha geniş bir temele oturtulması şahsı doğdu.

AMAÇ KASLARI GÜÇLENDİRMEK DEĞİL

SAN'ATSIZ SAN'ATIN yolunun kolay olmadığını daha ilk ders saatinde anlamak zorunda kaldık. Üstad bize ilkin japon yaylarını gösterdi ve onların olağanüstü geriliş gücünün (esnekliğinin) kendine özgü üretiminden aynı zamanda yapımları için özel olarak kullanılan malzemedен, yâni bambulardan ileri geldiğini açıkladı. Fakat ona çok daha önemli görünen nokta, onların iki metre boyunda olmalarına karşı son derecede soylu bir biçimleri olmasıydı., yay kirişi yerine takılır takılmaz, kullanılmaya hazır bir gerginlik kazandığını ve yay kirişi ne denli çok çekilirse, bu soylu biçimin o derecede bir sürpriz yaratırcasına göze çarptığını kabul ediyordu. Eğer, kiriş yayın müsaade ettiğinden daha çok çekilirse, bu takdirde yay sonsuza gider, diye üstad açıklıyarak ekledi. Bunun için doğru germeyi öğrenmenin önemli olduğunu belirtti. Bundan sonra kendi yaylarından en iyisini ve en güçlüsünü yakaladı ve vurguladığı görkemli bir tavırla sadece az çekilen yay kirişini bir kaç kez yaylandırdı. Bunun sonucu olarak, onu sadece bir kaç kez duymak-

la bile asla unutulamayan sert bir darbeden ve derin bir vınlamadan oluşan bir gürültü duyuldu. O kadar kendisine özgüydü ki bu ses, o dayanılmaz bir çekicilikte kişinin yüreğine işliyordu. Eski-den beri, ona kötü cinleri egemenlik altına almanın gizli gücü atfedilmektedir, ve ben bu yorumun tüm japon halkında kökleştiğini kesinlikle anlıyorum. Arışın ve kutsamanın bu önemli giriş ediminden sonra, üstad bizden, kendisini dikkatle gözlemlememizi istedi. Bir oku yay kirişinin üstüne koydu, yayı öyle gerdi ki onun evreni içine almağa yönelik zorlamaya dayanamayacağından korktum. Sonunda oku attı. Bütün bunlar göze çok güzel görünmekle kalmayıp, aynı zamanda çok zahmetsiz ceryan etmiş gibi bir izlenim uyandırıyordu. Şimdi üstad şu talimatı verdi: Siz de öyle yapınız, ama yay ile ok atışın kasları güçlendirmek için olmadığına dikkat ediniz. Sizler yayın kirişini çekmek için tüm vücut gücünü kullanmamalısınız, tersine her iki elinize bu ameliyeyi yaptırmayı öğretmelisiniz, oysa kol ve omuz kasları gevşek tutulmalı ve bu gerilişe katılmıyorlarmış gibi sadece atışa bakmalıdırlar. Eğer sizler bunu yapabilirseniz, gerişin ve atışın manevi oluş koşullarından birini yerine getirmiş sayılırsınız. Bu sözlerinden sonra, üstad elimi yakaladı ve onları, benim hissen onlara alışabilmem için, kesintisiz yapmak zorunda olduğu hareketlerden yavaş yavaş geçirdi. Orta güçteki bir eksersiz yayı ile yapılan ilk denemede gücümü, evet hatta önemli bir vücut gücümü yayı germek için kullanmak zorunda olduğumun farkına vardır. Üstelik japon yayı avrupa spor yayı gibi omuzun hizasında tutulmuyordu, öyleki avrupa yayının içine insan kendini yaslandırabiliyordu; burada ise ok yerine yerleştirilir yerleştirilmez, en doğrusu hemen hemen gergin kollarla havaya kaldırılıyordu, öyleki nişancının elleri başının üstünde bulunuyordu. Buna göre, onları aynı ölçüde sağa ve sola birbirinden uzaklaştırmaktan başka çare kalmıyor ve kavisler çizerek yayı tutan sol el, kol uzatıldığında gözün hizasında ve bükülü sağ kolun ona karşı kirişi çektiği sağ eli sağ omuz ekleminde bulununcaya kadar derine kayıyorlardı, öyleki aşağı yukarı bir metre boyundaki ok, ucuyla dış yayın kenarından sadece biraz dışarıya çıkıyordu. Yayın geriliş mesafesi o kadar büyüktü. Bu durumda nişancı şimdi atışa geçilmeden önce, bir süre beklemek zorundadır. Gerişin ve tutuşun bu alışmamış türü için gerekli güç harcayışı buna göre bir kaç saniye sonra ellerimin titremiye başlaması ve soluğumun gittikçe güç alınır olması sonucunu doğuruyordu. Ondan sonraki

ilk haftalarda da bu durum değişmedi; yayı geniş güç bir sorun olmakta kaldı ve çaba dolu eksersizlere karşın manevi olamadı.

Bunda bir avuntu bularak, üstadın her hangi bir nedenle açıklamak istemediği bir taktiğin var olabileceği düşüncesine kapıldım ve bütün çabalarımı bu püf noktasının keşfedilmesine yönelttim. Bu niyetime inatla sarılarak, temrinlerimi sürdürdüm, Üstad çabalarımı dikkatle izledi, zorlanan tutumumu serin kanlılıkla düzeltti, çabamı övdü, güç harcamışımı yerdı, yine de temrinleri sürdürme izin verdi. Fakat bu arada bana öğrenmiş olduğu almanca «ge-lockert» (gevşek dur) sözünü yayı ben gererken haykırmakla yeniden sabır ve nezaketini yitirmeden, zayıf noktama dokurdu, ama sabrımın taşacağı gün gelmişti ve şart koşulan tarzda bir kez olsun yayı germeyi başaramadığımı ona itiraf etmeyi göze aldım.

Üstad, «bunu başaramıyorsunuz, çünkü doğru soluk almıyorsunuz» diye açıkladı. Soluğunuzu içinize çektikten sonra, yavaşça aşağıya bırakınız, öyleki karın zarı ölçülü gerilişin ve onu orada bir süre tutunuz. Bundan sonra mümkün olduğu kadar, yavaş yavaş ve eşit aralıklarla soluğunuzu kısa bir süre sonra çabucak çekerek havayı yeniden içinize çekmek için dışarıya veriniz. Ritmi giderek bizzat belirlenecek olan soluk almayı ve vermeyi sürdürünüz. Bunu doğru yaptığınızda, yay ile ok atışın günden güne size daha kolay geldiğini farkedeceksiniz, çünkü bu soluk alış'a bütün manevi gücün kökenini keşfetmekle kalmıyacaksınız, aynı zamanda bu kaynağın daha zengin olmasını da sağlayacaksınız, eğer siz ne kadar çok gevşek iseniz, bu, o derecede çok gerçekleşecektir. Kanıtlamak ister gibi, üstad güçlü yayını gerdi ve onun ardına geçerek benden onun kol kaslarını yoklamamı istedi. Kasları gerçekten hiç bir iş yapmıyacaklarmışcasına gergin değildi.

Soluk alışın bu yeni tarzı ilkin buna alışılınca kadar yaysız ve oksuz cereyan etti. Başlangıçta ortaya çıkan hafif bunalım, çabucak giderildi. Üstad mümkün mertebede yavaş olarak, bu esnada durmadan akan ve giderek yok olan soluk verişe o kadar yüyük bir değer veriyordu ki, ben onu temrin ederken ve o denetlerken, mırıldanan sesiyle egzersizlere eşlik ediyordu. Ve eğer son solukla onun mırıldanan sesi susmuşsa, içime havayı yeniden çekebilecektim. Bir kez üstad dedi ki: «Soluk alış bağımlı kılar ve birleştirir, soluk tutulduğunda, doğru olan her şey cereyan eder ve soluk veriş bütün engeli yenerek çözer ve sona erdirir. Fakat biz öğrenci-

ler bunun anlamını daha o zamanları tam anlıyamıyorduk. Üstad sonra gecikmeden amacı uğruna temrin edilmeyen yay ile ok atışa soluk alışın ilişkisine geçti, yayı gerişin ve ok atışın birlik gösteren olayını şu bölümlere ayırdı: Yayı yakalamak, oku üstüne koymak, yayı yükseğe kaldırmak -en yüksek gerilimle germek ve durmak-atışın bastırılan havanın içte tutulmasıyla sürüyor ve soluğun dışarıya bırakılmasıyla son buluyordu. Bu esnada soluğun işe karışması hali ortaya çıkıyor ve sadece tek tek durumların ve el hareketlerinin önemle vurgulanışıyla kalınmıyor, aynı zamanda ritmik bir sıralamayla onlar birbiriyle örülüyordu. -Herkeste bu soluk alabilmesinin durumuna göre değişiyordu. Bütünü bu kısımlara bölme-ye karşın, olay tamamen kendi sayesinde kendi içinde oluşan bir olay izlenimi bırakıyordu ve asla istenilen parçaları başlatan ya da dıştan bırakan bir jimnastik egzersizine benzetilemezdi, böyle bir benzetileyle onun anlamı ve karakteri ortadan kaldırılmış olacaktı.

Ben şimdi o günleri başlangıçta soluk almayı etkili kılışın bana güç geldiğini anımsamamazlık edemeden düşünemiyorum. Kuşkusuz teknik bakımdan doğru soluk alıyordum, ama yayın gerilişi halinde kol ve omuz kaslarının gevşek kalışının gerektiğini düşününce, elimde olmadan bacaklarımın kasları, sanki sağlam duruşa ve güvenilir tutuma gerek varmış gibi, o derece aşırı kasılıyordu. Tıpkı Antaeus gibi (Yunan Mitolojisinde adı geçen efsane kahramanı, gücünü topraktan alarak yenilmez hale geldiğinden, Herkules onu havaya kaldırarak ve ayağını yerden keserek boğup öldürmüştür. Ç.N.).

Bütün gücümü toprak zeminden emeğim zehabına kapılmıştım. Üstad için şimşek hızıyla işe karışmaktan ve şu ya da bu bacak kasımı özellikle duyarlı yerinde acıtacak biçimde bastırmaktan başka bir çare kalmıyordu. Bu esnada kendimi haklı göstermek için özür diliyerek, gevşek kalabilmek için iyi niyetimle çaba harcadığımı belirttiğimde, üstad dedi ki: «Başarısızlığımız, başarılı olmaya çaba harcadığımız ve onu düşündüğünüz için ortaya çıkıyor. Tamamen soluk almaya veriniz kendinizi, sanki bundan başka hiç bir işiniz yokmuş gibi davranınız!» Üstadın bu isteğini yerine getirmeye kadar elbette bir süre daha geçti. Fakat bunu başardım. Böylece kendimi başka hiç bir şeyle ilgilenmeden soluk alışa kapı-tırmayı öğrendim, öyleki bazan bizzat soluk almadığım -bu açıklama kulağa çok acayip gelse de- soluk aldırıldığım duygusuna kapı-

lıyordum. Ve bunun üzerine düşündüğüm saatlerde de bu serüvenli tasarıma karşı koyduğumda, üstadın söz verdiği gibi bir durum ortaya çıkıyor ve soluğumun durduğundan artık daha çok kuşkulandır oluyordum. Arasıra ve zaman geçtikçe daha sıklaşıp bütün vücudun tamamen gevşetilmesiyle yayı germem mümkün oluyordu ve onu sonuna kadar bunun nasıl olduğunu söyleyemeden gergin tutmayı başarıyordum. Bu az sayıdaki başarıyla sonuçlanan ve tekrar tekrar başarısızlığa uğrıyan denemeler arasındaki niteliksel ayırım bu esnada o kadar inandırıcı idi ki, yayın manevi gerilişiyle neyin kastedildiğini sonunda anladığımı itiraf etmeye hazırdım.

Şu halde bu nokta işin püf noktasıydı :Boşuna keşfetmeğe çalıştığım bir teknik beceriklilik söz konusu olamazdı, tersine bütün ağırlık, kurtaran ve yeni olanaklar açan soluk alıstıydı. Bunu düşünmeden söylemiş değilim. Biliyorum ki, bu gibi hallerde güçlü bir etkiye karılmak ve yanılığ içinde hapsedilmiş olarak bir deneyin geçerlilik alanını onun olağanüstü olmasından ötürü aşırı takdir etmek gibi yanlış bir yola sapılır. Büyük bir çekimserliğe ve tam bir kaçınışa karşın, yeni tarzda soluk alışla ele geçirilen başarı -çünkü zamanın akışı içinde üstadın bizzat güçlü yayını da gerebilmıştim.-varlığını çok açık bir dille duyuruyordu.

UYSAL SAN'AT

Etraflı bir sohbet esnasında bir kez Bay Komachi'den üstadın yayı manevî olarak germek için boşuna çaba harcamışıma uzun bir süre neden umursamadan baktığımı sordum. Onun neden başlangıçtan doğru soluk alışında ısrar etmediğini öğrenmek istedim. Şöyle karşılık verdi: «Büyük bir üstad aynı zamanda büyük bir öğretmen olmalıdır. Bunun ikisi de kendiliğinden tamamen anlaşılacağı üzere aynı şeydir. Üstad derslere soluk alış temrinleriyle başlasaydı, ona bu kadar kesin bir şey borçlu olduğunuz üzerinde sizi asla ikna edemiyecikti. Siz önce kendi deneylerinizle onun size attığı can kurtaran simidini yakalamaya hazır olmanız önce, kazaya uğramanız gerekiyordu. Bana inanınız, kendi deneyimden biliyorum ki, üstad sizi ve öğrencilerinden her birisini sizin ve onların kendinizi tanıdığından daha iyi tanımaktadır. Sizin farkına varamıyacağınızdan daha çoğunu o öğrencilerinin ruhlarında okumaktadır. Yayı manevî olarak, yâni güç dolu, ama zahmetsiz gerebilmemden

sonra geçen bir yılın sonuna kadar hiç bir şaşırtıcı sonuç ortaya çıkmadı; yine de sonuçtan hoşnuttum ve böylece hasmının tutkulu saldırısına hiç beklemeden ve her türlü güç harcayışta bulunmadan esnek olarak kendini bırakarak ve bu gücün bizzat kendine yönelmesini sağlayarak onu tongaya düşüren bir sistem haline getirilmiş olan nefis savunmasının bu tarzının neden «uysal san'at» diye adlandırıldığını ve çok eski çağlardan beri onun ezeli simgesi olarak düşmanın yolundan kaçan, ama asla yenilmiyen bir suya benzetildiğini kavramaya başlamıştım, öyleki LAOTSE derin anlamda doğru yaşamının her şeye uyararak, her şeye kendini uyduran suya benzediğini söylemekte haklıydı. Üstelik üstadın okulunda şu söz ağızdan ağıza dolaşıyordu: Başlangıçta işini kolayla alan öğrenci daha sonra o oranda büyük güçlüklerle maruz kalır.

Başlangıç benim için çok güç olmuştı. Bunun sonucu başına gelecek olan ve güçlüklerini hayal meyal tahmin ettiğim olaylar karşısında güven duymıya hakkım yok muydu? Bundan sonra sıra atışın yapılmasına geldi. Şimdiye kadar oku gelişigüzel atıyorduk. Atışın yapılışı bir ölçüde, antrparantez, temrinlerin kıyasında bulunuyordu. Okla vukûa gelen şey daha da ilgilenilmiyen bir noktaydı. Ok, nişan hedefinin ve kum yığınının yerini alan prese edilmiş saman merdaneye girerse, gereken yapılmış demektir. Hedefe rastlatmak bir marifet değildi, zira onun en çok iki metre uzağında daydık.

Buna göre şimdiye kadar en yüksek gerilimde kalışın katlanılmaz hale gelince, yayın kirişini hemen serbest bırakıyordum ve kendimi artık tutamıyacağımı hissedince, birbirinden uzaklaştırılmış olan ellerim biraraya getirilmeliydi. Bu sırada gerilim acıtıcı oluyordu. Sert ve içi pamukla doldurulmuş başparmaklarıyla gışkin bir deri eldiven kirişin basıncının uzun bir süre sonra rahatsız edici olarak duyulmamasını sağlamaktadır ve böylece en yüksek gerginlik halinde kalış, zamansız kısaltılmış olmaz. Germe esnasında başparmak okun altında yayın kirişinin çevresine konur ve bükülür, işaret parmağı, orta parmak ve yüzük parmağı onun üstüne gelirler; onu sım sıkı sararlar ve bu sayede oka aynı zamanda garantili bir duruş sağlarlar. Buna göre atışın başlatılması, başparmağı sım sıkı saran parmakların açılması ve atışı serbest bırakması anlamını taşır. Kirişin güçlü çekilişiyle o durumundan kurtulur, uzar ve kiriş vınlar, ok fırlar.

Şimdiye kadar atışı başlatışım, eskisini tüm gövdenin duyulur ve görülür bir sarsılışla kendini gösteren ve içine yayı ve oku alan güçlü bir sarsılış olmaksızın ceryan etmemiştir. Onun kaygan ve her şeyden önce güvenli bir atış haline dönüşmediği kendiliğinden anlaşılır bir noktadır. Ok, zor kullanılarak âdet: sarsılışla fırlatılıyordu. Bir gün üstad, «şimdiye kadar öğrenmiş olduklarımızın hepsi sadece atışın başlatılmasına bir hazırlıktı, dedi. O bu sözleri ben yayı kendimi sıkmadan germenin tarzında artık bir kusur bulmadığı zaman söylemişti. Buna göre şimdi yeni, özellikle güç bir ödevle karşı karşıyayız ve bununla aynı zamanda ok atış san'atının yeni bir aşamasına gelmiş bulunuyoruz, diye ekledi. Bu açıklamasından sonra yayını yakaladı, onu gerdi ve oku attı; ancak şimdi dikkatimi özellikle o noktaya dikerek, üstadın sağ elinin birdenbire açıldığını ve gerilimden kurtulmuş olarak, hiç sarsılmadan geri geldiğini, ama vücudunun az bir sarsılışına bile yol açmadığını gözümden kaçırmadım. Atışın önünde dar bir açı teşkil eden sağ kolu, yerinden kurtulmuştu, ama o yay boyunca usulca uzanmıştı. Buna göre kaçınılmaz sarsılış esneklikle yakalanmış ve yok edilmişti. Eğer atışın gücü kendini, ne çarpan yay kirisinin keskin darbesinde, ne de okun deliş gücünde açığa vurmasaydı, başlatılması o derece basit ve gösterişsiz görünüyordu ki, o adeta bir oyunmuş izlenimi uyandırıyor.

Güçlü bir olayın zahmetsiz oluşu, onun güzelliğinden etkilenen ve buna müteşekkir kalan Doğu Asya insanı için hoş bir görünümüdür. Bu arada bana - o sırada bulunduğum aşamada daha başka bir şey usuma gelemezdi - atışın kaygan olarak gerçekleştirilmesine hedefe isabet ettirilişin güvenliliğinin bağlı olduğu keyfiyeti daha önemli görmüştü. Tüfekte yaptığım atışlardan biliyordum ki, gez çizgisinden elin titremesiyle en ufak bir sapış çok büyük sonuçlar doğurmaktaydı; şimdiye kadar öğrenilen ve meydana getirilen şeyler bana sadece bu bakış açısından kavranılır gelmişti: Gereken gevşek duruş, en yüksek gerilimde kendini sıkmadan kalış, atışın gevşek başlatılması, sadmeli sarsıntının kendini sıkmadan yakalanışı -bütün bunlar- hedefe rastlatışın hizmetinde ve buna göre yay ile ok atışı öğrenmede harcanan bir çok zahmet ve gösterilen büyük sabır tamamen bu amaca yönelik değil miydi? Fakat üstad neden adeta şimdiye kadar temrin edilenin ve alışılmış olanın çok ötesinde duran bir şeyin artık söz konusu olduğunu sezdirecek biçimde konuşmuştu?

Keyfiyet nasıl olursa olsun, üstadın talimatı gereğince hiç durmadan ve özenle temrimlerimi sürdürüyordum, ama bütün çabam boşunaydı. Bana öyle geliyordu ki, atışın nasıl yapılması gerektiği üzerine kafa yormadan başlattığım daha önceki günlerde daha başarılı olmuştum. Şimdi her şeyden önce seziyordum ki, ilkin başparmağım üstüne bastırılmış parmağım olmak üzere elini açışım kendimi zorlamadan olmuyordu. Bu zorlamanın sonucu, atışı sallantılı kılan atış anındaki bir sarsılıştı. Birden kurtulan elin bu ani sarsıntısını yaylandırarak yakaliyacak duruma gelemiyordum. Üstad gözünü kırpmadan atışın doğru başlatılışını fiilen gösteriyordu; ben de hemen ardından onun yaptığı gibi yapmayı deniyordum - bundan elime geçen kazanç, sadece daha güvensiz hale gelmemdi - Benim bu durumum kırkayağın durumuna benziyordu, kırkayak bacaklarından hangisini daha önce atacağı üzerine kafa yorduğundan beri yerinden kımıldıyamaz hale gelmişti.

Üstad benim bu başarısızlığımdan dolayı besbelli benden daha az korkuya kapılmıştı. Acaba edindiği tecrübelerden işin bu noktaya varacağını bilmiş miydi? Bana şöyle seslendi: «Yapacağınız şeyi düşünmeyiniz, onun nasıl yapılması gerektiğini teemmül etmeyiniz. Atış nişancıya sürpriz gibi gelirse, ancak o zaman kaygan bir atış haline gelecektir. Atıcıda yay kirişinin onu tutan parmağı birden adeta ikiye bölmesi gibi bir duygu uyandırmalıdır. Şu halde sağ elinizi kasten açmamalısınız.

Semeresiz temrimlerle haftalar ve aylar geçip gitti; ustalıklı atışın tarzından doğru atışın mahiyetini göreceğim bir ölçüt çıkarıyordum. Fakat yine de hiç bir doğru dürüst atış yapamıyordum. Atışın düşmesini boşuna bekliyerek kendimi gerilime bırakıyordum, çünkü bu gerilim katlanılmaz olmağa başlıyordu, böylece ellerim birbirine yavaş yavaş yaklaşıyor ve esas itibariyle bir atış sağlanamıyordu. Eğer dişlerimi sıkarak beni bitkin bir hale getiren soluksuz kalışıma kadar bu gerilime direnirsem, buna kol ve omuz kaslarımı yardıma çağırmadan erişemiyordum. Bu takdirde orada hareketsiz kalıyordum. Üstad, «tıpkı bir heykel gibi duruyorsun», diyerek benimle alay ediyordu. - ama bu, kendimi sıkarak ve gevşek duruşumu yitirerek mümkün oluyordu. Belki bir rastlantıydı, belki de üstadın kasten hazırladığı bir ortamdı; Bir gün bir fincan çay içmek için bir araya gelmiştik. Bir açıklama fırsatını yakaladım ve üstadı içimi döktüm.

ÇOCUĞUN TUTUŞU GİBİ..

«İyice anlıyorum ki,» dedim, elin birden sarsılarak açılmaması atışın bozulmaması için gereklidir, ama ne yaparsam yapayım, daima bunun aksi oluyor. Eğer elimi mümkün mertebede sımsıkı kaparsam, onu açarken sarsılması kaçınılmaz oluyor; buna karşı, onu gevşetmiye çalışırsam, tam bir germe uzaklığına erişilmeden yay kirişi, ben farkında olmadan, ama yine de zamanından önce elimden kurtuluyor. Başarısızlığım bu iki tarzı arasında ileri geri bocalıyorum ve hiç bir çıkış yolu bulamıyorum. Üstad karşılık verdi: «Gerilmiş yay kirişini tıpkı bir süt çocuğunun kendine uzatılan parmağı tuttuğu gibi tutmalısınız. Çocuk uzatılan parmağı o kadar sımsıkı yakalar ki, minnacık yumruğunun bu gücü insanı daima şaşırtır ve çocuk parmağı bırakırsa en hafif bir sarsıntı ortaya çıkmaz. Bunun nedenini biliyor musunuz? Çünkü çocuk düşünmez-yâni şöyle bir gey usundan geçmez:

«Ben şimdi oradaki bir başka nesneyi yakalamak için, bu parmağı bırakıyorum. Büsbütün eni konu düşünmeden ve daha doğrusu bir amaç gütmenden bir nesneden öbürüne döner ve onun nesnelerle oynadığı söylenebilir, bunun tersi yâni nesnelerin onunla oynadığı da doğrudur, denebilir, ama büsbütün değişik bir durumda bulunmuyor muyum? Eğer yayı gerersem, içinde şunu duyacağım an geliyor: atış derhal düşmezse, gerilime artık dayanamayacağım. Ve şimdi ben farkında olmadan ne olup bitiyor? Sadece şu biricik şey: Soluk alamaz oluyorum. Buna göre sonuç nasıl olursa olsun, atışı başlatmalıyım, diyorum, çünkü atışın düşmesini daha çok bekliyemiyeceğim. Üstad, «çok iyi açıkladınız» diye karşılık verdi. Güçlüğün sizin için nereden geldiğini iyi belirttiniz. Acaba atışın düşmesini neden bekliyemediğinizi ve atış olmadan önce soluk almanızın niçin zorlaştığını biliyor musunuz? Doğru, kusursuz atış tam anında başlatılmıyor da ondan, çünkü siz kendinizden kurtulmuyorsunuz. Siz bunu başarmaya kendinizi vermiyorsunuz, tersine başarısızlığınızı bekliyorsunuz. Durum böyle olduğu sürece, size bağlı olmıyan bir olayı kendi kendinize meydana getirmekten başka bir alternatifiniz kalmıyor ve siz böyle bir olayı sağladığınız cürece, eliniz doğru bir tarzda açılmıyor - bir çocuğun eli gibi açılmıyor, bir olgun meyvanın kabuğu gibi yarılmıyor.»

Üstad, bu yorumun beni daha çok şaşkınlığa uğrattığımı itiraf etmek mecburiyetinde kaldım-çünkü, dedim sonunda yayı geriyo-

rum ve hedefe rastlattırmak için atışı başlatıyorum. Buna göre yayı germek amaca götüren bir araçtır ve ben bu ilişkiyi görmezlikten gelemem. Çocuk bu hali bilmez, ama ben onu düşünce-min dışında tutamam.

Üstad, gerçek san'at amaçsızdır ve maksatsızdır, diye bağırdı. Hedefe güvenle rastlattırmak için, okun atışını ne derece ısrarla ve inatla öğrenmek isterseniz, bu o derece az başarıya ulaşacaktır ve hedef o kadar çok sizden uzaklaşacaktır. Sizin çok, ama çok istekli bir iradenizin olması sizin için bir engel teşkil etmektedir. Yapamadığınız bir şeyin olup bitmiyeceğini sanıyorsunuz.

Fakat siz ekseriya yayla ok atışın bir zaman öldürme ve amaçsız bir oyun olmadığını, tersine ölüm ve kalım sorunu olduğunu söylemişsiniz, diye karşı çıktım. «Bunda kesinlikle ısrar ediyorum,» dedi üstad. Biz yay ustaları şöyle deriz: Bir atış-bir yaşam! Bunun anlamını daha şimdi anlayamazsınız, ama aynı deneyi dile getiren bir başka benzetiş bunu anlamınıza yararlı olacaktır belki. Biz yay ustaları şöyle deriz: Yayın üst ucuyla ok atan nişancı göğü deler, yayın alt ucunda bir ipek iplikle tutturulmuş olarak yeryüzü asılı durur. Eğer atış güçlü bir sarsıntıyla başlatılırsa, ipek ipliğin kopması tehlikesi doğar. Amaçlı atan ve zor kullanan için bu takdirde uçurum kesinleşir ve insan gökle yer arasındaki korkunç orta noktada kalır.

Peki, ne yapmalıyım, diyerek düşünceli sordum? Siz gerçek beklemeyi öğrenmelisiniz, dedi üstad. Bu nasıl öğrenilir, diye sordum? Kendinizden kurtulmakla diye cevap verdi. Kendinizi ve kendinize ait olanı o kadar kesin olarak geride bırakınız ki, sizden amaçsız gerilmiş olmaktan başka bir şey kalmasın. Şu halde ben, amaçlı olarak amaçsız olmalıyım, diye ağzımdan kaçırdım. «Bana hiç bir öğrencim böyle bir şey sormadı ve bu nedenle doğru cevabın ne olduğunu bilmiyorum,» dedi, üstad. Ben, yeni temrinlere ne zaman başlayacağız, diye sordum. O, zamanı gelinceye kadar bekleyiniz, diye karşılık verdi.

KENDİNDEN ÇÖZÜLME HALİ

KENDİLİĞİNDEN ANLAŞILACAKI ÜZERE, dersin başlamasından beri ilk kez etrafı ceryan eden bu konuşma beni son de-

rece şaşırttı. Sonunda işte şimdi yayla ok atışı öğrenmiye karar verişime neden olan konuya girilmiş olunuyordu. Üstadın sözünü ettiği ok atanın kendinden çözülmesi hali boşluğa ve yalnızlığa götürülen yolda değil miydi? Ben buna göre Zen'in yay ile ok atış sanatına etkisinin duyulur olmağa başladığı yere gelmiş değil miydim? Amaçsız beklemenin atışın içinde gerilimin tepe noktasına ulaştığı uygun anda başlatılmasıyla ne biçim bir ilişkisi olduğunu doğal olarak o zamanları yorumlayamıyordum. Fakat sadece deneylerle öğretilenleri neden düşünceyle önceden kavramıya çalışmalı? Bu semeresiz eğilimi artık üzerimden atmanın en uygun zamanı gelmiş miydi? Kendi kendime üstadın öğrencilerini çocuklar gibi ellerinden tutturarak götürdüğünü görünce, onları ne kadar çok kıskanmışım. Bunu kaydı ihtirazi olmaksızın yapabilmek ne kadar çok mutlu kılıcı bir şey olmalıydı! Bu davranış hiç korkumasın umursamazlığa ve manevi uyusukluğa götürmez. Çocuklar en azından bol bol sormağa izinli değil midirler?

Üstad, bundan sonraki ilk ders saatinde şimdiye kadarki temrinleri - yayı germek, en yüksek gerilim halinde kalış, atışı başlatmak gibi eksersizleri., beni hayal kırıklığına uğratarak sürdürdü, durdu. Fakat onun bütün iyi niyetli sözlerinin bir yararı olmadı. Kuşkusuz talimatına uyarak, kendimi gerilime bırakmıyordum, tersine yayın doğası bu gerilime hiç bir sınır koymamış gibi davranarak, onu aşmağa çalışıyordum. Gerilim atışta aynı zamanda kıvamını buluncıya ve çözülünceye kadar beklemeye çalışıyordum, ama buna karşın her atış başarısız oluyordu. O sanki zoraki meydana getirilmiş ve bilinçle istenmiş gibi sarsıntılı bir atış oluyordu. Neden sonra, bu temrinlerin sürdürülmesi sadece semeresiz değil, tersine başarısızlığın içime doğuşu gibi bir duyguyla da yüklü olduğundan, tehlikeli olmağa başlayınca, tamamen yeni bir seriye başlamak için, üstad temrinlerini kesti. «Eğer sizler bundan sonra derse geleceksiniz,» diye uyarıda bulundu, daha yoldayken kendinizi toparlamalısınız. Sanki dünyada önemli ve gerçek olan sırf yay ile ok atışıymış gibi, her şeyin yanından onlara dikkat etmeden geçmelisiniz.

Üstad, ok atanın kendinden kurtulması halini özenle temrin edilmesi gereken tek tek bölümlere ayırdı: burada da kısa açıklamalarla yetindi. Eğer temrin eden kimse istenileni anlarsa sadece hatta kendisinden beklenileni kısım kısım hissederse, bu temrinlerin yapılması yeterli olacaktır, dedi. Bu nedenle eskiden kalmış sim-

gesel ayrımları kavramsal olarak kesin saptayış gibi bir gereksinim yoktur. Ve yüzyıllarca zaman öncesine ait pratikten doğmuş olanın bazı bakımlardan özenle düşünölmüş bütün bilimlerden daha derini görmediğini kim bilebilir? Bu yolda ilk adım daha önce atılmıştır. Bu ilk adım yayın doğru gerilişinin onsuz ortaya çıkınıyacağı vücut gevşekliğinin gerekli olduğu fikrine götürmüştür. Atışın doğru başlatılışının başarılmaması için vücut gevşekliğinin artık ruhî-manevi gevşeklik içinde sonuna kadar sürdürölmesi ruhu sadece hareketli değil, özgür de kılmalıdır: Ruh özgürlüğü uğruna hareketli, ezeli hareketliliği uğruna da özgür kılınmalıdır. Ve başlangıçtaki hareketlilik, manevi hareketlilik denilince anlaşılandan özü itibariyle farklıdır. Böylece bir yanda beden gevşeyişinin ve manevi özgürlüğün her iki hali arasında bir seviye farkı vardır ve bu fark artık sadece soluk alışla değil, tersine ne türden olursa olsun ok atanın her türlü bağlanmalarından kendini çekip çıkarmasıyla temelinden bensiz hale gelmesiyle yenilebilir. Öyleki ruh, kendi içine gömölü olarak, adsız kökeninin yetkisi içinde bulunur.

İlkin duyuların kapısını kapama koşulu kişinin enerjik olarak dünyadan yüz çevirmesiyle yerine getirilemez, daha çok direnmesiz olarak ondan kaçınmakla sağlanır. Fakat bu eylemde bulunmayan davranışın insiyaki (içgüdüsel) olarak başarıya ulaşması için, ruhun bir iç desteğine gereksinimi vardır ve o bu desteği soluk alışa kendini yoğunlaştırmakla (teksifle) bulur. Bu soluk alış bilinçli olarak ve hemen hemen kılı kırkyararcasına bir özenle yapılır. Soluk alış ve soluk veriş her kez için bizatihi ele alınır ve dikkatle gecikmez. Soluk alışa yöneltlen konsentrasyon ne kadar çok derinse, dış tahrikler o ölçüde silinirler. Bunlar bulanık, müphem bir hışırtyla dibe giderler. Bu hışırtı, onu sonunda rahatsız edici olmaktan daha az diyebilmemiz için yarım kulak verişle d'nenilir, tıpkı bir kez alışıldıktan sonra artık duyulmaz olan denizin sesi gibi.

Zaman gelince belirli tahriklere karşı korunmuş hale gelir ve aynı zamanda ondan bağımsız oluş gittikçe daha kolaylaşır ve çabuklaşır; vücudun ayakta dururken, otururken ya da yatarken mümkün mertebe gevşek tutulmasına dikkat edilmelidir ve bundan sonra soluk almaya konsentre olunursa, hemen geçirgen olmayan bir örtüyle yalıtlanmış (tecrit) gibi bir his duyulur. Soluk alındığı bilinir ve duyulur. Bu duygudan ve bilisten kurtulmak için hiç bir yeni karara gerek yoktur, çünkü soluk alış tamamıyla ken-

diliğinden yavaşlar, soluğun sarfedilişinde giderek daha tutumlu olunur ve sonunda kayan değişişler halinde kendini silerek ve monoton hale gelerek dikkatten her türlü desteği çekip alır.

Dıştan etkilere uğramayışın, bu kendi içinde kalışın güzel durumu iki için ne yazık ki sürekli değildir; o içten yok edilme tehlikesine maruzdur. Hiç'in içinden doğarcasına bir takım ruh durumları, duygular, dilekler, tasalar, evet hatta düşünceler anlam-sız bir karışım ile ortaya çıkarlar ve bunlar ne kadar çok yalnızsalar ve yadırgatıcıysalar ve bilinçli oluşun onun uğruna rizikoya girdiği şeyle ne ölçüde az ilişkiliyseler, o kadar çok inatla takıup kalırlar. Adeta konsantrasyonun aksi halde erişimiyeceği alanlara dokunuşun öcünü alıyorlarmış gibidirler. Fakat burada da bu aksaklığı, dingin ve aldırışsız soluk alınmakla, ortaya çıkan şeyle dostane bir alış-verişle ona kayıtsız bakmayı öğrenmekle ve bu bakıştan sonunda yorgun düşünmekle etkili kılmak mümkün olur. Böylece giderek doğrudan doğruya uyumadan önceki ortaya çıkan uykulu hale benzer bir duruma ulaşılır.

TAM RUH UYANIKLIĞI

Bu ruh durumunun içine kesinlikle kayma tehlikesinden kaçınılmalıdır. Ona konsantre oluşun kendine özgü olan birden sarsılışıyla karşı çıkılır. Bu sıçrama geceyi uykusuz geçiren ve bütün duygularının uyanık olmasına yaşamının bağlı olduğunu bilen kimsenin anı sarsılışına benzer. Ve bu sıçrama (yerinden sıçrama) bir kez başarıya ulaşırsa, güvenle tekrarlanabilir. Onun sayesinde ruh kendiliğinden kaygısız bir kendi içine salınışa kavuşur ki, bu güçlendirilişe elverişli olarak aşağı yukarı sadece ender düşlerde yaşanan duyulmamış hafifliğin ve mutlulandıran kesinliğin duygusuna yükseltilir., her istenen yönde enerjiler uyandırmak kademelendirilmiş bir intibakla gerilimleri artırmak ve çözmek yeteneğini elde eder. İçinde artık hiç bir belirli şeyin düşünülmediği, planlanmadığı, ele geçirilmesine çaba harcanmadığı, istenmediği ve beklenmediği ve özel bir yöne yönelmiyen, yine de yönü değiştirilemez zengin güç kaynağından mümkün olanı ve olımayı sağlama kendini becerikli bilen bu ruh durumu-temelinden amaçsız ve ben'siz olan bu ruh durumu üstad tarafından gerçekten manevî diye adlandırılır. O, nitekim, manevî bir uyanıklıkla yüklüdür ve bu nedenle de «tam ruh uyanıklığı» diye, anılır. Bunun anlamı ru-

hın her yerde hazır olmasıdır, çünkü o hiç bir yerde, özel olan hiç bir yerde, takılıp kalmaz. Ve o hazır ve nâzır kalabilir, çünkü gununla veya bununla ilişkili olsa da, ona teemmül ederek bağı kalmaz ve başlangıçtaki hareketliliğini yitirmez, bir yavuzda duran, ama her zaman akıp gitmiye hazır olan suya benzer; bazan tükenmeyen gücüyle etki gösterebilir, çünkü özgürdür, her şeye açıktır ve boştur.

Bu ruh durumu gerçekten bir ezeli durumdur ve onun simgesi boş bir dairedir, onun içinde duranı susturmayınız! Bu hiç bir gizli amaçlılıkla aksatılmıyan ruh uyanıklığının yetkisiyle, bu sebepten büyük bağlarından gözölmüş olan bir kimse, her türlü san'atı icra edebilir, ama onun kendi kendini unutarak olayın içine katılabilmesi için san'atın icrasına yol açılmalıdır. Çünkü içine gömöl-müş olan kimse, içgüdüsel olarak sığıramıyacağı bir ruh duru-muyla karşılaşır, ilkin onun bilincine kavuşmalıdır.

Böylece kendini çözmüş olduğu tüm bağlantıların içine yeniden girmek zorunda kalacaktır. O, günlük programını üstünkörü göz-den geçiren bir uyanıklığa benziyecek, ezeli ruh durumunda yaşı-yan ve onun gücüyle etkileyen bir uyandırılmışı andırmıyacaktır. O, aletâ, başarı olayının tek tek halkalarının gökten inen bir buy-rukla eline geçtiği gibi bir duyguya asla kapılmıyacaktır. Bizzat sadece bir titreşim olana, bir olayın atılımının ne kadar çok esrik-leştirici olarak kendini açıkladığını asla öğrenemeyecektir. Bu tıpkı onun yaptığı şeyin onun bilmeden önce yaptığı şey oluşu gibidir. İstenilen çözölüş ve ben'den kurtuluş, yaşamın tam bir ruh uyanık-lığı halinde içleştirilmesi ve yoğunlaştırılması bu sebeple, ne dere-ce ona bağhyrsa, o kadar az müsait yeteneklere ya da tamamen rastlantıya bırakılır, biçimlendirişin tüm güçleri gerektiren süreci-ne gelişigüzel terkedilmez ve böylece aynı zamanda gerekli kon-santrasyonun kendiliğinden ortaya çıktığını sanan bir güvenliliğe yüklenilmez.

En doğrusu bütün eylemden ve icradan, tekmil kendini veriş-ten ve kendini uydurmadan önce bu ruh uyanıklığı ortaya çıkarılır ve alıştırmalarla güvene alınır. Fakat, onu sadece zaman za-man ele geçirmekle kalınmayıp, tersine bir kaç saniye içinde kaza-nılacağı saatten itibaren bu konsantrasyon daha önceki soluk alış gibi yay ile ok atışla ilişkili kılınır. Yayın gerilişi olayına kolayca geçiş ve atışın başlatılışı yana doğru diz çökerek, düşüncesini bir

noktada toplamıya başlıyan nişancının kendini gösterişli bir yürüyüşle hedefin önüne getirmesiyle, derin bir reveranstan sonra yayı ve oku kutsal armağanlar gibi sunuşuyla ve bundan sonra oku yayın üstüne koymasıyla, yayı yükseğe kaldırmasıyla, onu germesiyle ve en yüksek manevi uyanıklıkla bekliyerek durmasıyla sağlanır. Atışın şimşek hızıyla çözülüşünden sonra ve bununla aynı zamanda nişancı atıştan hemen sonra geçtiği duruşun içinde uzatılan soluk verişinden sonra tekrar havayı içine çekmek mecburiyetinde kalıncaya kadar gergin durur. Ancak bundan sonra ellerini indirir, hedefin karşısında reverans yapar ve eğer birden çok ok atmışsa serin kanlılıkla arka plâna çekilir.

Yay ile ok atış böylece «Büyük Öğreti»'yi yorumlayan bir tören halne gelmiştir.

Her ne kadar öğrenci bu dönemde atışlarının ne anlam taşıdığını kavrayamazsa da, yine de yay ile ok atışının bir spor ve jimnastik olmayışının sebebini anlıyabilir. Onun bu san'atta neden teknik bakımdan öğrenebilen kısmının bıkkınlık getirinceye kadar temrin edilmeye gerek gösterdiğini kavrar. Eğer her şey kişinin kendini tamamiyle unutarak ve amaçsız olarak olaya uydurmasına bağlıysa, onun dıştan icrasının kendiliğinden oluşması ve hiç bir yönelten ve denetleyen teemmüle (meditasyon'a) gerek göstermemesi icap eder.

BİÇİMLERİN BU KAYITSIZ ŞARTSIZ egemenlik altına alınması için nitekim japon dersleri eğitici olmaktadır. Temrin etmek, tekrar, tekrarlamak ve tekrarlananın yeniden tekrarı ilerliyen bir artırılışla geniş alanlara yayılmakla belirgin olur. Bu hiç olmazsa bütün geleneğe bağlı san'atlar için geçerlidir. Hazırlanış, Ön eğitime, mümarese, öykünmek, bütün bunlar son kuşaklarda yeni uzmanlık dallarının kabulüyle ve uygulanışıyla Avrupa ders yöntemlerinin tutunmasına ve yadsınamaz bir anlayışla uygulanışına karşın sürdürülmektedir. Yeniye ilişkin başlangıçtaki esrikliğe karşın, japon sanatlarının bu ders biçimlerinin esas itibariyle etkisinde kalmamış olmasının sebebi nedir?

Bu soruya cevap bulmak kolay değildir. Yine de kaba taslak da olsa, irşadın üslûbunu ve böylece öykünmenin anlamını daha net aydınlatmayı denemeliyiz. Bir japon öğrencisi üç şeyi birlikte getirir: İyi eğitim, seçtiği san'ata duyduğu tutkulu sevgisi ve öğ-

retmenine eleştirisiz saygısı. Öğretmen - öğrenci ilişkisi eskiden beri yaşamın temelli bağlantılarıdır, bunun için öğretmeni verdiği derin çerçevesini aşan yüksek bir sorumluluk taşır.

İlkin öğrenciden öğretmenin gösterdiğine özenle öykünmesinden başka bir şey istenmez. Öğretmen uzun soluklu irşatlara ve sebeplendirmelere iltifat etmiyerek, kendini kısa talimat verişlerle sınırlar ve öğrencinin ona sorular soracağını hesaba katmaz, öğrenciden atılım ruhu ve bağımsızlık beklemeksizin, onun yokluğuna araştırarak çabalarına serin kanlılıkla bakar ve onun büyümesini ve olgunlaşmasını beklemek sabrını gösterir. Her ikisinin de zamanı vardır, öğretmen ısrar etmez ve öğrenci hiç bir şeye telâşla el atmaz.

RUH GÜÇLERİ BİR NOKTADA TOPLANIR

Öğretmen öğrencisinde zamanından önce san'atçıyı uyandırmak istemekten çekinerek, öğrencisinden zanaatını tam anlamıyla bilen muktedir bir insan meydana getirmeyi ilk ödevi sayar. Bu amaca erişmeyi öğrenci yorulmak bilmez çabalarıyla kolaylaştırır. Adeta daha büyük iddiaları ve istekleri yokmuşcasına yılların akışı içinde tam anlamıyla egemenlik altına aldığı biçimlerin artık kendini ezmediğini, tersine kurtardığını öğrenmek için, körü körüne bir teslimiyeti yüklenir. Gün geçtikçe her türlü esinlere, teknik bakımdan kendini verebilmeyi, ama aynı zamanda keskin bir gözlemle ruhun biçimlendirmeye başladığı aynı anda hayalinde gördüğünü zaten yakalamıştır ve gerçekleştirmiştir ve sonunda öğrenci her ikisinden hangisinin, acaba ruhunun mu, yoksa elinin mi bu noktaya ulaşabilmesi, yani yapabilmenin manevi hale gelmesi için, yay ile ok atış san'atında olduğu gibi, bütün vücut ve ruh güçlerinin bir noktada toplanmasına gerek vardır, bunu yeni örneklerle gösterebilmesi için, o bu ruh güçlerinden hiç bir hal ve koşul altında vazgeçemez.

Bir çini mürekkebi ressamı öğrencilerinin karşısında yer alır; fırçaları özenle hazır hale getirir, dikkatle çini mürekkebinin ufalar, önündeki altlığın üstünde duran uzun dar kâğıt çizgisini düzeltir ve sonra hareketsiz durur gibi görüldüğü derin konsantrasyon halinde uzunca bir süre kalarak, şerî, muhakkak sürette isabetli

çizgilere artık hiç bir düzeltişe elverişli olmıyan ve gerek göstermiyen ve öğrencilere örnek teşkil etmiye yarıyan bir resim meydana getirir. Bir çiçek üstada dersine, çiçeklerin ve çiçek açmış dalların saplarını demet haline getirmekle, onları özenle çözmekle ve birbirine dikkatle bağlamakla başlar. Bundan sonra dalları tek tek gözden geçirir, tekrar tekrar inceliyerek en iyilerini seçer, onlara dikkatli ve uygun büküşle rollerine uygun bir biçim verir ve sonunda hepsini seçtiği bir vazoda bir araya getirir. Meydana çıkan görünüm, doğanın silik düşlerde duyduğunu adeta önceden duymuşa benzer.

Üstadlar, yetindiğim bu iki halde, yalnız başlarımaymış gibi davranırlar, öğrencilerine başlarını kaldırıp bir kez dahî bakmazlar, bir tek söz sarfetmezler. Eseri hazırlıyan el hareketlerini düşünceli ve dingin yaparlar, biçimlendirişin ve ortaya çıkarışın olayına kendilerini unutturmasına verirler ve öğrenciye ve öğretmene bu olay ilk eseri başlatan çalışmalarından eserin bitmesine kadar içinde bütünlüğe kavuşmuş bir olay gibi görünür. Nitekim bu olayın öyle yüksek bir deyim gücü vardır ki, bir tablo gibi onu seyredene etkide bulunur. Fakat öğretmen bir kez kaçınılmaz olan, ama kesinlikle ikinci plânda tutulan ön çalışmalarını örneğin tecrübeli bir öğrencisine neden yaptırmıyor? O, çini mürekkebinin kendisi ufalayınca, acele kesecek ve gelişigüzel atacak yerde, böyle uzun uzun ve özenle hareket ederek çözünce, san'atçı görüşünü ve biçimlendirme gücünü çoğaltıyor mu- Her ders saatinde aynı hoşgörüsüz bir davranışla bu olayı her türlü gevşemeden uzak olarak hemen hemen kılı kırkayararcasına tekrarlamaya ve bunu öğrencilerini öykündürmeğe onu yöneltten sebep nedir? O, bu geçmişten kalan töreye, esere hazırlıkları, edindiği deneylerden bildiği gibi san'atkârane yaradışa kendini ayarlaması bakımından önem taşıdığı için, sarılmaktadır. O, içinde bulunduğu dengeli dinginliğe, onlarsız gerçek bir başarıya ulaşamayacağı tüm güçlerine borçludur. Eylemine amaçsız olarak dalmış durumda, onun ideal çizgileriyle gözlerinin önünde canlandığı ve eserin adeta kendiliğinden meydana getirildiği duygusunu uyandıran an'a götürülür. Yay ile ok atışta nasıl ki adımların ve duruşların bir anlamı varsa, burada değişmiş biçimde diğer hazırlıkların da bir anlamı vardır. Ve bunun ilişkin bulunmadığı yerde, örneğin dinî ayinlerin dansözünde ve tiyatro oyuncusunda toplanış ve murakabe, onlar sahneye çıkmadan daha önceki bir zamana rastlatılır.

BAŞARI GERÇEK BEN'SİZLİKTEDİR

Şu halde bu örneklerde de yay ile ok atışta olduğu gibi, besbelli törenler söz konusudur. Öğretmenin sözlerle anlatabileceğinden daha açık olarak, öğrenci bu örneklerden sanatçının doğru ruhî durumuna hazırlığı ve yaratışı, zanaatçılığa ve sanatçılığa dair şeyleri maddî ve manevî yanı, ruhî duruma ve konuya değgin noktaları, onların eksiksiz olarak birbirinin içine geçmiş olduğunu anlamalıdır. O, bununla öyküneceği yeni bir konu bulmuş olur. Kon-santrasyonun ve kendini unutturmasına murakabeye dalışın tarzlarını egemenlik altına alması ondan istenir. Herkesin iyi niyet gösterdiği takdirde çizmeye yetenekli olduğu ve artık nesnel içerilere ilişkin olınayan bu öykünme, şimdi daha çok çözümlenmiştir ve daha hareketli ve manevî hale gelmiştir. Öğrenci yeni imkânların karşısında bulur kendini, ama aynı zamanda onların gerçekleşmesinin hiç bir zaman iyi niyetine bağlı olmadığını öğrenir. Onun yeteneğinin bu geliştirilmesinin üstesinden gelmesi koşuluyla öğrenci sanatçılığa götüren yolda kaçınılmayacağı boş bir kişisel zevk içinde kendini yok etmek tehlikesine maruz değildir - çünkü kendi ben'inin bu tapınılışı için Doğu Asyalı hiç bir yatkınlığa malik değildir, burada tehlikenin büyüğü, o neye muktedirse ve ne ise, başarı neyi kutlarsa, o noktada kapılıp kalmasıdır. Buna göre sanatçının, varlığı kendine özgü ve kendisiyle belirginleşmiş ve onaylanmış bir yaşam biçimiymiş gibi, davranması gerekir.

Öğretmen bunu önceden görür; özenle ve ruh yönetişinin ince san'atıyla zamanında bunu önlemeyi dener ve öğrenciyi kendi kendisinden kurtarmağa çalışır. O, bunu, göze çarpmadan ve adeta o sadece sözgelimi anılmaya değer bir şeymiş gibi, öğrencinin daha önce yapmış olması gereken deneye telmihte bulunarak her doğru yaratışın sadece gerçek ben'sizliğin ruh durumunda başarıya ulaşacağına ve bu ruh durumunda yaratıcının «bizzat o» oluşundan farklı olduğuna işaret eder. Sadece bilinç orada mevcuttur, bir tür uyanıklıktır ki, o, «bizzat ben'in» nüanslarını göstermez ve bu sebeple «gözleriyle duymak ve kulaklarıyla görmek»'in bütün uzaklıklarına ve derinliklerine o kadar sınır tanımadan nüfuz eder.

Böylece öğretmen öğrenciyi bizzat onun kendi içinden geçirir, ama öğrenci gittikçe kendini öğretmen sayesinde biraz görünür kılmaya yatkın hale gelir. Kendi bunu sık sık duymuştur, ama onun realitesi kendi deneylerinin temelinde ancak şimdi elle tutu-

lur hale gelmeğe başlar. Öğretmenin kastettiği şeye hangi aılları takdığı noktası önemsizdir, ona bir ad verip vermemesinin de önemi yoktur. Öğretmen bunun sözünü etmese de, öğrenci onu anlar.

Fakat böylece kesin bir iç hareketine yol açılmış olunur. Öğretmen bunu izler, onun akışını sadece aksatacak olan uzak ırşatlarla etkisi altına almadan, öğrenciye tasarrufunda bulundurduğu en gizli ve en içten dolaysız yararlı olur: Budist çevrelerde deyimlendirildiği üzere, ruhun dolaysız aktarılışıyla ona yardım eder. Nasıl ki yanan bir mumla diğer mumlar yakılırsa, böylece öğretmen gerçek san'atın ruhunu, ışıklanmaları için yürekten yüreğe aktarır. Eğer öğrencinin nasibiye, o bir san'atçı olarak misyonunu yerine getirecekse, ortaya çıkarmak zorunda olduğu eserin tüm ayartıcı dış eserlerden çok daha önemli olan iç eseri olduğunu aşımşar. Fakat bu iç eser, onun olduğu insanın ve kendini o olarak duyduğu ben'inin ve tekrar tekrar bulduğu benliğinin sonunda ustalığın durduğu bir biçimlendirışten ve ortaya çıkarıştan ibarettir. Bu ustalıkta sanatçılık ve insan oluş sözcüğün en geniş biçimi olarak, onun sınırsız gerçekte beslenişıyle ve onun tarafından taşınmasıyla köken'in san'atı olmakla doğrulanır. Usta artık aramaz, tersine bulur. O, sanatçı olarak bir rahip insandır, insan olarak eyleminde ve eylemsizliğinde, yaratışında ve susuşunda, oluşunda ve olmayışında Buddha'nın yüreğinin içini gördüğü bir san'atçıdır. İnsan, sanatçı, eser - bunların hepsi birdir. Dış eser gibi san'atçıdan kabuklaşıp dökülmeyen, onun yapamadığı, tersine sadece daima olabilen iç eserin san'atı, günün bilmediği derinliklerden doğar. Ustalığın yolu sarptır. Ekseriya öğrenciyi, şimdi neden sonra içinden ustalığın ona baktığı öğretmene inancından başka hiç bir şey hareket halinde tutamaz: O, ondan önce iç eserini yasar ve çnlak varlığından başka hiç bir şeyle ikna edemez.

Bu dönemde öğrencinin öykünüşü en son ve en olgun anlamına kavuşur: Bu öykünüş onu izlemek yoluyla ustalığın ruhuna katılmıya götürür. Öğrencinin ne ölçüde ilerliyeceği, öğretmenin ve tistadın ilgisine konu olamaz. O öğrenciyi, ona doğru yolu gösterir göstermez, tek başına yolundan gitmeye bırakmalıdır. Öğretmen, öğrencinin yalnızlığı yenebilmesi için sadece bir şey yapmalıdır: Öğrenciyi içtenlikle kendini aşması «öğretmenin omuzlarında yükselmesi» için uyarmak sayesinde, onun kendini kendinden ve tistadından çözmesi gerekir.

Yol onu nereye götürürse götürsün, öğrenci öğretmenini gözlerinden yitirebilir, ama o onu unutmamalıdır. Müptedinin eleştirisiz hayranlığının, sanatçının kurtarıcı inancının dönüştüğü her türlü fedakârlığa hazır bir şükran duygusu içinde öğretmen öğrencinin yanındadır. En yakın geçmişe kadar ki, sayısız örneklerde görülmektedir ki, bu şükran duygusu insanlar arasında alışılmış olan şeylerin ölçüsünü fersah fersah aşmaktadır. Yay ile ok atışın «Büyük öğretici»nin TÖREN HALİNE GETİRİLDİĞİ yorumuna günden güne daha kolay kaydım ve onuda zahmetsiz yerine getirdim., ya da en doğrusu kendimi onun içinden, bir düşün içinden kayarcasına, geçmiş hissettim. Üstadın daha önce bana söyledikleri doğrulanmıştı. Yine de kendi içinde seyrini çizen konsantrasyonun atışının düşmek zorunda olduğu ana kadar sürmesini engelliyemiyordum. En yüksek gerilim de bekliyerek kalışım, sadece yorgun düşmemle ve böylece gerilim gücünü yitirmemle kalmıyor, tersine öyle katlanılmaz oluyordu ki, dalgınlığımdan tekrar tekrar milkinmiyordum ve dikkatimi atışın etkili bir sonuca ulaşmasına yöneltmek zorunda kalıyordum. Üstad atışı düşünmekten vazgeçiniz, diye bağııyordu. Bunu yaparsanız, başaramazsınız diyordu. «Başka türlü yapmıyorum, diye karşılık veriyordum, gerilim nerdeyse canını acıtmıya başlıyor,» diyordum.

Üstad, bunun üzerine kendinizden gerçekten kurtulmadığınız için, bu gerilimi duyuyorsunu , diyordu. Yapılacak şey tamamen basittir, diye ekliyordu. Siz basit bir bambu yaprağından bunu öğrenebilirsiniz; bambu yaprağı karın ağırlığıyla daima aşağıya bastırılır, gittikçe daha aşağıya iner; kar yükü birden, yaprak kımıldanmadan, yere kayar. Siz de onun gibi atış, düşünceye kadar en yüksek gerilimde kalınız. Bu nitekim böyle olur: Gerilim kıvamına gelmişse, atış düşer. Bu atış nişancıdan, tıpkı kar yükünün bambu yaprağından, yaprak onu düşürmeden önce kayması gibi düşmelidir. Bütün bırakışlara ve vazgeçişlere karşın, atış - düşünceye kadar, kayıtsızca beklemeyi başaramıyordum. Önceden olduğu gibi, şimdi de atışı isteyerek başlatmaktan başka bir çarem kalmıyordu. Ve bu inatçı başarısızlık, üçüncü ders yılını geçirdikten sonra, beni daha da sıkımya başlamıştı. Şimdiye kadar öğrendiğim ve deneyini edindiğim şeyle makul bir orantı halinde değilmiş gibi görünen zaman kaybının sorumluluğunu daha çok taşıyıp taşıyamıyacağımı kendi kendime sorduğum üzüntülü saatler geçirdiğimi yadsımak istemiyorum. Bir hemşehrmin Japonya'da, hiç yeri de-

ğilken, bu kazançsız san'attan daha önemli çok şeyin mevcut olduğu halde, onunla uğraşmamı kınayan sözleri usuma geliyordu. Bu san'atla ve bilimle daha sonra ne yapabileceğim üzerine sorulan ve tarafımdan o zaman reddedilen soru artık bana muhakkak saçma görünüyordu. Üstad, içimden geçenleri duymuş olmalıydı. O, daha sonra bay Komachi'ye bildirdiği gibi, haşır neşir olduğum bir bilgi dalından hareket ederek, bana yolumda yardımcı olma'ya devam edebilmek için, felsefeye giriş adlı japonca bir eseri incelemeğe çalışmıştı, ama sonunda bu japonca kitabı isteksiz ve göyle bir sapta'yla bir yana ittiğini belirtmişti: «Şimdi anlıyorum ki, böyle şeylerle uğraşan kimse için yay ile ok atış san'atını benimsemek son derece güç olmalıdır».

ÜSTAD BANA SIRTINI DÖNDÜ

Yaz tatilinde, deniz kıyısında sade bir güzellikle seçkinleşen, sessiz düşsel bir görünümünün bulunduğu bir ıssızlığa çekildik. Yaylarımızı en önemli esya olarak, yanımıza almıştık. Beni gece gündüz uğraştıran şey atışın başlatılmasıydı. Bu benim için bir saplantı olmuştu. Bu saplantı fikrin etkisiyle kendimizi kendimizden kurtaracak olan murakabeden başka hiç bir şeyi temrin etmememizi buyuran üstadın talimatını giderek unutmuştum. Şunu ve bunu teemmül ederek, ve bütün imkânları gözden geçirerek, hatânın üstadın kuşkulandığı yerde olmadığı sonucuna ulaştım. Yâni, amaçsızlığın ve ben'sizliğin bende mevcut olmayışının değil, tersine sağ elinin parmaklarının başparmağını sımsıkı kavriyerek tutmasının bu başarısızlığa götürdüğü sonucuna vardım. Atış, uzun bir süre bir türlü çözülmeyince, elimde olmaksızın parmaklarımı kramp girinceye kadar daha çok sıkıyordum. İşte bu noktadan başlamak zorunda olduğuma inanıyordum. Kısa bir süre sonra bu sorunun basit, aynı zamanda açık-seçik bir çözümlenişini buldum. Yayı gerdikten sonra, başparmağım sarılan parmaklarımı dikkatle ve tamamen giderek usulca uzatırsam, onların artık sımsıkı tutmadığı başparmağımın durumunu kendiliğinden değiştireceği an gelecek, diyordum. Böylece atışın şimşek hızıyla düşmesi mümkün olacaktı. Bu keşif bana silâhla atışın tekniğiyle olan benzerliğinden dolayı da tavsiyeye değer göründü. Orada işaret parmağı çok hafif bir basıncı son engeli de yeninciye kadar yavaşça ve bir süre bükülür.

Doğru yolda olmam gerektiğine kendimi çabucak ikna edebildim. Hemen hemen her atış bu tarzda kaygan ve ben farkına varmadan olmuş gibi, geliyordu bana. Elbette bu başarımın ters yüzünü gözümünden geçiriyordum. Sağ elimin bu ince işi tam dikkatimi gerektiriyordu, ama bu teknik çözümleyişin giderek o kadar akıcı hale geleceği ve özel bir dikkate gerek göstermiyeceği ve bunun sayesinde kendimi unutarak en yüksek gerilimde kalarak, atışı bilinçsiz de başlatacağım günün uzak olmadığı inancıyla avunuyordum. Bu halde de teknik başarım kendini manevileştirmiş olacaktı. Bu kaniyle giderek güvenimin artmasıyla içimde buna karşı çıkan duyguları yatıştırıyordum, eşimin beni bundan caydıran itirazlarını duymamazlıktan geliyordum ve kesin bir mesafe kat'ettiğime dair sonunda yatıştırıcı bir duyguya kapıldım. Dersin başlangıcında yaptığım ilk atış, zannıma göre çok başarılı olmuştu; o kaygan olarak ve farkına varılmadan olup bitmişti. Üstad bir an bana baktı ve kendi gözlerine inanmıyan birisi gibi duraksıyarak, «lütfen, bir kez daha», dedi. İkinci atışı bana ilkinden de üstün göründü. Bunun üzerine üstad bana susarak yaklaştı ve yayı elimden a'dı ve sırtını bana çevirerek bir mindere oturdu. Ben bunun ne anlama geldiğini anladım ve gittim.

Bir gün sonra, üstadın Bay Komichi'ye beni daha çok ırsat etmeyi reddettiğini, çünkü benim onu aldatmaya yeltendiğimi, söyledi. Davranışımın bu türlü yorumuyla son derece gâşkın halde Bay Komichi'ye daima aynı yerde saymamak için bu tarzda atışı başlatmak düşünmesine nasıl kapıldığımı anlattım. Üstad, sonunda sözlerine göre bana yeniden ders vermeye razı oldu, ama dersin sürdürülmesini «Büyük Öğreti'nin» ruhunu incitmiyeceğime dair açıkça sözverişime bağlı kıldı. Eğer beni, derin utanç, şifaya kavuşturmamışsa, bunu, üstadın bundan sonraki davranışı sağlamış olmalıdır. O bu olayı bir tek sözle anmadı, yalnızca tamamen nâde ve basit olarak şöyle dedi: «Siz en yüksek gerilimli ruh durumunda amaçsız kalabilmenin ne demek olduğunu görüyorsunuz. Siz, onu yapabilecekmiyim sorusunu sormadan, öğrenmek halinde kalamazsınız. Neyin geleceğini ve nasıl geleceğini sabırla bekleyiniz!» Üstadın dikkatini, dördüncü ders yılında bulduğuma ve Japonya'daki kalışımın sınırlı bir süre için olduğuna çektim. «Hedefe götüren yol, diye karşılık verdi üstad, hiç bir şeyle ölçülemez, haftaların, ayların ve yılların bunda ne önemi var?» Fakat çalışmalarımı yarı yolda kesmek zorunda kalırsam, ne olur? Diye sordum. «Ger-

çekten ben'siz hale gelmişseniz, yay ile ok atmaya her zaman bırakabilirsiniz. Şu halde bunu temrin ediniz,» diye karşılık verdi.

Eöylece, adeta şimdiye kadar öğrendiklerim kullanışsız hale gelmiş gibi, işe yeniden başlandı. Fakat en yüksek gerilimde amaçsız kalmış, geçilen izlerden dışarıya çıkmak imkânsızmış gibi, şimdi de bararısızlığa uğruyordu. Bu yüzden üstattan bir gün sordum: «Eğer ben atışı başlatmazsam, o nasıl çözülür?» Üstad, «O kendiliğinden düşer,» diye yanıtladı. Bunu bir kaç kez sizden duydum, onun için başka bir şey sorayım: Eğer «ben» bu esnada orada değilse, atışın çözülmesini kendimi unutarak nasıl bekleyebilirim?

Bilinçaltı (ES) en yüksek gerilimde kalır, diye karşılık verdi. Pekiyi, bu ES (bilinçaltı) nedir, ya da kimdir? «Eğer bunu bir kez anlarsanız, bana artık gereksinimiz kalmaz, dedi. Kendi deneylerimden kısararak, size bunun izini buldurmaya çalışırsam, bütün öğretmenlerin en kötüsü ve kovulmaya müstahak olurum, dedi.

ÖNEMİN ORTADAN KALKMASI

Şu halde bunun üzerine daha çok konuşmalıyım, temrin edelim, diye ekledi. Sadece bir nebze olsun bir ilerleme kaydetmeden, haftalar geçti; artık bunun beni hiç hayıflandırmadığını saptadım. Acaba bütün bu san'attan yorgun mu düşmüştüm? Onu öğrenişim ya da öğrenmeyişimin ilgisini mi yitirmiştim? Üstadın ES ile kastettiği şeyi deneyle anlamam ya da anlamamam artık anlamsız mıydı? Zen'e girmemen ya da girmememin bir değeri kalmamış mıydı? Bütün bunlar benden birden uzaklaşmışlardı, artık on'arın beni hiç kaygılandırmıyacıkları derecede umursamazlığa kapılmıştım. Üstada bir çok kez bu düşüncelerimi açıklamaya yeltendim, ama onun karşısında durduğumda yürekliliğimi yitirdim. Onun temcit pilavı gibi şu aynı cevabı vereceğine kâni bulunuyordum: «Sormayınız, temrin ediniz!» Bunun için sormayı bıraktım. Üstad beni açımasız kısıvrak yakalamamış olsaydı, en iyisi egzersizlerden de vazgeçerdim. Günümü gün ediyordum. Elimden geldiğince, mesleki işlerimi görüyordum, artık bütün bunların benim için ilgisiz hale geldiğinden de alınmıyordum. Yıllarca sabırla ele geçirmeye çalıştığım şeyin öneminin ortadan kalkması, bana üzüntü vermiyordu. Bir gün bir atıştan sonra üstad derin bir reverans yaptı ve sonra dersi kesti: «Ok kendiliğinden atıldı,» diye bağırды, ona

anlamsız gözlerle bakarken ve ne demek istediğini sonunda anladığımda bunun bende birden doğurduğu sevinci gizliyemedim.

Üstad, söylediklerim bir övgü değil, sadece sizi etkilememesi gereken bir saptayıştır, dedi. Ben sizin önünüzde reverans yapmadım, çünkü bu atışta sizin hiç bir payınız yok. Siz bu kez tamamen kendinizi unutarak amaçsız en yüksek gerilimde kaldınız, o zaman atış sizden olgun bir meyva gibi koptu. Şimdi temrinlerinizi sürdürdünüz, sanki hiç bir şey olup bitmemiş gibi davranmanız, diye ekledi. Ancak, uzunca bir süre geçtikten sonra, üstadın bazı bazı sesini çıkarmadan derin bir reveransla ödüllendirdiği doğru atışları yeniden başardım. Onun nasıl oluştuğunu, atışın benim dahlim olmadan kendiliğinden başlamasını hemen hemen kapalı olan elimin birden geri çekilişinin nasıl mümkün olduğunu, bütün bunları ne o gün, ne de bugün açıklayabilirim. Onun böyle olup bittiği sabittir, sadece önemli olan budur, ama hiç olmazsa giderek, doğru atışları başarısız atışlardan kendi başıma ayırdetmek yeteneğine kavuşmuştum. Onların arasındaki niteliksel ayırım o kadar büyüktür ki, bu nokta artık gözden kaçamaz. Eğer bir kez bunu anlamışsanız, ayrımı görürsünüz. Seyreden için dıştan bakıldığında doğru atış sağ elin bir yandan sıcıryarak geriye yaylanışının yakalanışıyla olup biter ve bunun için gövdenin hiç bir sarsılışına yol açmaz. Diğer yandan, başarısızlığa uğrayan atışlardan sonra, tutulmuş olan soluk patlıyarak boğalır ve yeterli çabuklukla hemen yeniden soluk alınmaz. Buna karşı doğru atışlarda soluk zahmetsiz bir kayışla bırakılır, bunun üzerine ciğerler havayı acele etmeksizin içine çekerler. Yürek aynı ölçüde dingin vuruşunu sürdürür ve aksatılmıyan konsantrasyon gecikmeksizin ilk atışa geçilişe müsaade eder. Fakat, kişinin içinde bizzat nişancı için doğru atışlar o biçimde etkisini gösterirler ki, âdetâ gün şimdi yeni başlamış gibi gelir; nişancı kendini bu doğru atışlardan sonra, her türlü doğru eyleme -ve belki daha da önemlisi- her doğru eylemsizliğe yatkın duyar. Bu ruh durumu son derece değerlidir, ama bu ruh halinde olanın ona malik değilmiş gibi davranması yerinde bir davranıştır, diye üstad zarif bir gülümsemeyle beni uyardı. Sadece kesin itidal, onun duraksamadan gelmesini sağlar, diye ekledi.

«ŞİMDİ NE DE OLSA EN KÖTÜYÜ geride bıraktık,» dedim. Bir gün üstad yeni temrinlere geçeceğimizi haber verdiğinde, bizde yüz mil koşmak mecburiyetinde olan bir kimsenin doksan mili,

onun yarısı sayması salık verilir, diye karşılık verdi:, şimdi söz konusu olan yeni temrin, hedef tahtasına rastlattırmaktır, dedi. Şimdiye kadar hedef ve okun düştüğü yer olarak iki ok boyu bir uzaklıkta karşısında durulan bir tahta altlık üzerinde prese Samandan bir merdane kullanılıyordu; buna karşı, aşağı yukarı 30 m'lik bir uzaklıkta duran nişan nahtası, üç duvara dayandırılmış ve nişancının durduğu hol gibi güzel kavislendirilmiş tuğlayla korunan yüksek ve geniş tutulmuş bir kum yığınının üstünde bulunuyordu. Her iki hol de yüksek tahta duvarlarla birleştirilmişlerdi ve içerisinde acayip temrinlerimizin olup bittiği kapalı yeri dışa karşı gizlemekteydiler.

MANEVİ UYANIKLIK

Üstad nişan tahtasına atış yaptı; attığı iki ok kara tahtaya rastladı. Bundan sonra töreni aynen şimdiye kadar olduğu gibi yerine getirmemizi ve nişan tahtasından hiç etkilenmeden atış-düşünceye kadar en yüksek gerilimde beklememizi istedi. Düzgün bambudan oklarımız kuşkusuz anılan yönde uçu, ama bir kez bile nişan tahtasına rastlatmak şöyle dursun, kısmen de kum yığına rastlamadılar, hedefin önünde yere saplandılar. «Oklarınız zafere ulaşmıyor, çünkü manen yeterli uzaklığa gidemiyorlar,» diye üstad açıklamada bulundu. Buna göre hedef sonsuz uzaklıktaymış gibi davranmalısınız dedi. Biz yay ile ok atanlar için bilinen, günlük deneylerle doğrulanan bir olgu, iyi bir nişancının orta güçteki bir yay ile, ruhsuz bir nişancının en güçlü yay ile atacağı uzaklıktan daha uzağa attığıdır. Şu halde isabet etmeyişin nedeni yayda değildir, tersine yaptığımız atışın ruh uyanıklığından, yeterli olmayan canlılığından ve uyanıklığından ileri gelmektedir. Bu manevi uyanıklığın en yüksek gerilimini elde edebilmek için, töreni şimdiye kadar olduğundan farklı olarak yerine getirmelisiniz: Aşağı yukarı iyi bir dansözün dansettiği gibi. Bunu yaparsanız ellerinizin ve ayaklarınızın hareketleri içinde doğru soluk alışın olup bittiği ortak noktadan oluşurlar. Bu takdirde adeta töreni, ezberle öğrenileni geliştirmek yerine, bir anın esiniyle yaratıyormuşsunuz gibi olur, öyle ki dans ve dansöz birleşerek aynı olurlar; buna göre töreni dinî bir âyin gibi kutlamakla manevi uyanıklığınız en yüksek güce erişir. O zamanları «dancedişin» ve ortadan hareket ede-

rek ellerimi ve ayaklarımı canlandırmanın benim için ne kadar mümkün olduğunu şimdi anımsıyorum. Kuşkusuz artık okumla kusa atış yapıyordum, ama nişan tahtasına rastlattırmam mümkün olmuyordu. Bu nokta beni üstadın onun bizi şimdiye kadar nasıl nişan alınacağı üzerine neden aydınlatmadığı sorusunu sormaya yöneltti. Tahminim nişan tahtasıyla, nişan almak arasında bir ilişkinin bulunmasıydı buna göre deneyden geçirilmiş ve isabeti sağlayan bir nişan alış söz konusuydu.

«Elbette böyle bir ilişki vardır,» diye üstad karşılık verdi. Gereken tutumu kendiniz kolayca bulabilirsiniz, ama hemen hemen her atışla nişan tahtasına rastlatırsanız, bu takdirde kendini gösterebilen bir sanatçı nişancıdan başka bir şey olmazsınız. Rastlatıldığı atışlarını sayan tutkulu kişi için, nişan tahtası parçalanmış bağı bir kâğıttır. Yay ile ok atışın «Büyük Öğretisi» bunu sadece bir şeytanlık sayar. Bu öğreti, nişancıdan belirli bir uzaklığa konulan bir nişan tahtası diye bir şey bilmez. O, sadece hiç bir tarzda teknikle vurulamayan bir hedef tanır, ve bu hedefi-onun anlaması gerekirse-Buddha diye adlandırır. Açıkladığı bu düşüncelerinden sonra, sanki bu sözlerin anlamı kendiliğinden anlaşılacak gibi, üstad bizden atış sırasında gözlerine iyice dikkat etmemizi istedi. Bu gözler bir törenin kutlanması söz konusuymuş gibi hemen hemen kapalıydı, ve bizler böylece sanki o nişan alıyormuş izlenimini ediniyorduk. İtaatkar temrin ettik ve nişan almadan atış yaptık. İlk atışta oklarımızın nereye uçacağıyla ilgisiz kaldım: bu arada hatırladım bazan kaydettiğim isabetler bana heyecan vermedi, yine de onların bana sadece bahşedildiğini biliyordum, ama uzun bir süre bu maviye yönelik atışın üstesinden gelemedim. Bunun üzerine fikir yürütmek gibi yanlış bir isteğe kapıldım. Üstad, şaşkınlığım onun gözünden kaçmış gibi davranarak, buna aldırmış etmiyordu, sonunda bir gün yolumu bulamadığımı ona itiraf ettim.

«Siz gereksiz yere endişeleniyorsunuz, diye beni avuttu. İsbet ettirmeyi usunuzdan çıkarınız. Her atış isabet etmese de, yay ile ok atıcı ustası olabilirsiniz. Oradaki nişan tahtasının üstündeki isabetler, sadece dış sınamalardır ve en yüksek dereceye çıkarılmış amaçsızlığın doğrulanmasıdır. Bunlar bensizliğinizin, murakabenezin, bu ruh durumunu daha başka nasıl anarsanız? Anımız, bir doğrulanışıdır. Ustalığın aşamaları vardır, kim bu son aşamaya ulaşırsa, ancak bundan sonra dış hedefi iskalamaz.» İşte, bu benim yapmadığım şey, dedim. Sizin rastlatılması gerektiğini belirttiğiniz

iç hedefle ne demek istediğinizi anladığımı sanıyorum. Fakat ok atıcı, nişan almadan dış hedef olan kâğıt yuvarlağın vurulacağını ve böylece isabetlerin içte olup bittiği şeyi dıştan doğrulamasının nasıl olduğunu, bu ikisi arasındaki uyumu kavrayamıyorum, dedim.

HEDEFİ GÖRMEDEN VURMAK : BİLİN ALTI VURUŞU

Bir süre sonra üstad, siz bu belirsiz ilişkilerin sadece yarım kullanımla kavranışının size bundan sonra yardımcı olacağını sanmakla yanlış bir fikre kapılmışsınız, dedi. Burada sözkonusu olan müdrikenin anlayamadığı olaylardır; şunu unutmayınız ki, doğada kavranılmaz olan, ama onlara daha başka olamazlarmış gibi alıştığımız ilişki bağdaşimleri vardır. Size beni sık sık düşündüren bir örnek vereyim. Örümcek içinde yakalanacak sineklerin olacağını bilmeksizin ağını dansederek örür. Güneş ışığında kaygısız danseden sinek başına gelecekleri önceden bilmeksizin ağa yakalanır. Fakat her ikisinin içinden (örümceğin ve sineğin) boyulu boyunca danseden ES'dir. İç ve dış bu dansta bir olmuştur. Böylece nişancı dıştan nişan almaksızın hedef tahtasına isabet ettirir. Bunu size daha iyi açıklayamam. Her ne kadar böyle bir kıyaslama-elbette onu bütün mantıkî sonuçlarıyla düşünemedim,- bana bir bilmeceymiş gibi göründüyse de, içimde kendimi formumda duymama ve temrinlerimi umursamadan sürdürmeye karşı koyan bir şey vardı. Haftalar geçtikten sonra belirli bir görünümüne bürünen bir itiraz, sözcüklere döküldü. Bu nedenle şöyle sordum: Sizin yirmi, otuz yıl temrinden sonra da, bilinçli bir nişan alış olmaksızın, nişan tahtasına rastlatacak biçimde nişan almağa yöneldiğiniz, hiç olmazsa, düşünülemez mi? Benim rahatsız edici sorularıma çoktan alışmış olan üstad, başını hayır anlamında salladı. Düşünceli bir susuştan sonra, sizin bu söylediklerinizde bir gerçek payının var olduğunu tartışmak istemiyorum, ama ben hedefin karşısına geçince, her ne kadar amaçla ona yönelmesem de, oraya hedefi görebileceğim biçimde geçiyorum, ama diğer yandan bu hedefi görmemin yetmediğini, sonucu etkilemediğini, hiç bir şeyi açıklamadığını da biliyorum, çünkü hedefi onu görüyormuşum gibi görüyorum. Buna göre sizin hedefi gözleriniz bağlıyken de vurmanız, gerekir, diye ağzımdan kaçırdım.

Üstad, bana öyle bir bakışla baktı ki, onu kırmış olmaktan

korktum. O, bundan sonra, bu akşam bana geliniz, dedi. Akşamle-
yin bir minderde onun karşısında otuyordum. O bir tek kelme
konuşmadan bana çay ikram etti; bir süre orada oturduk. Korla-
şan kömürlerin üzerinde kaynayan suyun muzikli fıkurtusundan
başka bir şey duyulmuyordu; üstad, sonunda yerinden kalktı, onu
izlemem için bir işarette bulundu. Geçiş holü iyice aydınlatılmıştı.
Üstad, benden, uzun uzun, ama bir dikiş iğnesi kadar ufacık bir
mumu nişan tahtasının önünde kuma sokmamı, ama nişan tahta-
sının altlığındaki ışığı yakmamı söyledi. Ortalık öyle karanlıktı ki,
üstadın silüetini bile göremiyordum. Ufacık mumun minnacık ışığı
acığa vurmasaydı, nişan tahtasının bulunduğu yeri belki duygum-
la sezecektim, ama onu doğru olarak belirleyemeyecektim. Üstad
töreni dansederek açtı. İlk okunu gür bir aydınlıktan derin geceye
fırlattı. Çarpışının sesinden onun nişan tahtasına vurduğunu anla-
dım; attığı ikinci ok da kara noktanın göbeğinde durduğunu, ikin-
cisinin ilk okun çentliğini parçaladığını ve onun sapını, yanındaki
siyaha saplanmadan önce bir miktar yardığını büyük bir gâşkınlık-
la gördüm. Okları tek tek çekip çıkarmaya gönlüm razı olmıyarak,
onları nişan tahtasıyla birlikte geri getirdim. Üstad inceleyerek
baktı. İlk atışın bir marifet olmadığını söyleyeceksiniz, dedi. Nişan
tahtamla yirmi otuz yıldan beri son derece ünsiyet peydah ettiğim-
den, en zifiri karanlıkta bile olsa, nişan tahtasının nerede bulun-
ması gerektiğini bildiğimi ileri süreceksiniz. Bu doğru olabilir, sizi
aksine inandırmıya çalışmıyacağım, ama ilkinde isabet eden ikinci
ok için ne düşünüyorsunuz? Ben her hal ve şartta bu atışın nedeni
olarak, ben'inimi görmüyorum. ES (Bilinçaltı) atışı yaptı ve isabet
ettirdi. Hedefin önünde Buddha'nın karşısındaymışız gibi reverans
yapalım, dedi.

Bu iki okuyla üstad açıkça beni de vurmuştu. Sanki bir gecede
değişmişim gibi artık, oklarımla ve onların başlarına gelecekle il-
gilenmek hatâsına düşmüyordum. Üstad beni bu tutumda, üstelik
asla nişan tahtasına bakmıyarak, adetâ en güvenilir olarak okun
isabetini ondan öğrenecekmişim gibi sadece nişancıyı gözönünde
bulundurmakla güçlendiriyordu. Bu gözlemimin gerçeğe uyup uy-
madığını sorduğumda, doğru düşündüğümü içtenlikle itiraf etti.
Böylece üstadın atışları değerlendirmekteki isabetliliğinin oklarının
rastlatılmasından asla aşağı kalmadığını saptadım. Böylece en de-
rin konsantrasyonla san'atının ruhunu öğrencilerine aktardı ve
kendi kendime edindiğim, uzun süre kuşkulandığım deneyle, dolay-

sız öğretişin sırf bir deyim olmadığını, tersine duyulabilir bir realite olduğunu şimdi doğrulamaktan çekinmiyorum. Onun keza, ruhun doğrudan doğruya aktarılışı diye adlandırdığı bir başka tür yardımı, üstad, o zamanları bize bahşetmişti. Sürekli kötü atışta bulunduğumda, kendisi o yayımla bir kaç atış yapıyordu; atışın daha iyileştiği göze çarpıyordu. Adeta yay öncekinden daha başka türlü geriliyormuş gibiydi; ben daha itaatkâr ve anlayışlı davranmış halde, aynı hal bende olmuyordu. Hatta onun en eski ve gesitli meslekteki öğrencileri ve erkekler bunu normal sayıyorlar ve ben tamamen emin yürümek isteyen biri gibi özenle, zahmetli bir çalışmayla üretilen kılıcı kılıç yapımcısının ruhuna büründüğünü ve onların bu yüzden kılıç yapılırken dinî tören giysileri sırtlarında olduğu halde işe koyulduklarını hiç bir itiraza yer vermeden inanmaktan şaşmıyorlardı. Onların deneyleri çok açıktır. Bir kılıcın onlara nasıl seslendiğini duymamalarını imkânsız kılan, bir ölçüde, tecrübeliydiler.

Bir gün üstad atışımın gözüldüğü bir anda «İşte orada» diye bağırdı. Reverans yapınız! Daha sonra nişan tahtasına baktığımda - ne yazık ki bunun önüne geçemedim - okun nişan tahtasını kıyısından sıyırdığını gördüm. Bu doğru bir atıştı, diye yargıladım, üstad. İşte böyle olmalı, dedi. Fakat bugün için bu kadarı yeter, diye ekledi, yoksa bundan sonraki ilk atışta özel bir çaba sarfediniz ve bu iyi başlangıcı bozabilirsiniz. Zaman geçtikçe bazı bazı - elbette hâlâ bir çok başarısız olanların yanında - birden çok atış birbiri ardından hedef tahtasına rastlıyordu, ama biraz olsun bir şey yaptığımı sezdiren bir tavır takınınca, üstad alışılmamış bir sertlikle beni yakalıyordu. «Ne oluyorsunuz,» diye bağıırıyordu. Kötü atışlara kızmamalısınız. Buna iyi atışlara sevinmemeyi de ekleyiniz. Sevinişin ve üzülüşün sizi şaşkına çevirmesinden kurtulmalısınız. Gevşemiş bir itidalle (soğukkanlılıkla) bütün bunların üzerinde kalabilmeyi öğrenmelisiniz, adeta siz değil de bir başkası iyi atış yapmışcasına sevinmelisiniz. Bu noktada da kendinizi yormaksızın temrin etmelisiniz. Bunun ne kadar önemli olduğunu ölçemezsiniz.

Ben bu haftalarda ve aylarda yaşamımın en zorlu okulundan geçtim ve bu söylenenlere alışmam o kadar kolay olmadıysa da, giderek, onlara çok şey borçlu olduğumu kavramayı öğrendim. Bu hal beni kendi kendimle ve değişen durumumla uğraşmaya iten son kıpırdanışları da yok etmiye yöneltti. Üstad bana bir kez özellikle

iyi sonuçlanan bir atıştan sonra göyle sordu: «Şimdi o atıyor, o isabet ettiriyor»'un anlamını kavırıyor musunuz? Korkarım ki, diye karşılık verdim, artık esas itibariyle hiç bir şey anlamıyorum, en basit olan şey bile benim için çapraşık hale geldi, dedim. Yayı geren ben miyim, ya da beni en yüksek gerilime çeken yay mıdır? Hedefe vuran ben miyim, yoksa hedef mi bana isabet ettiriyor? «ES» (bilingaltı) vücudun gözünde manevi midir? Ve ruhun gözünde cismanî midir? - O ikisi birden midir, yoksa ikisinden hiç birisi değil midir? Bütün bunlar: Yay, ok, hedef ve ben birbiri'le-riyle düğümleniyorlar, öyleki ben onları artık ayıramıyorum. Ve hatta onları ayırmak gereksinim de yok oldu, çünkü yayı elime alır almaz ve atış yapar yapmaz, her şey öylesine açık ve seçik ki, öyle gülünç derecede basit ki!...»

RUH UYANIKLIĞI DURUMU

DERSLERE BAŞLADIĞIMIZDAN BERİ BEŞ YILDAN DAHA ÇOK bir süre geçmişti; bir gün üstad bize bir sınava girmemizi önerdi. Burada muktedir oluşunuzu sadece göstermeniz sözkonusu değildir, diye açıkladı, tersine nişancının ruhî durumu en görünmez davranışına kadar değerlendirildiğinde daha yükselir. Ben sizden her hal ve koşulda her şeyden önce seyircilerin mevcudiyetinden heyecanlanmamanızı, onlara hiç aldırış etmeden - şimdiye kadar birbirimizle olduğumuzda nasıl yaptınızsa - töreni öyle yerine getirmenizi bekliyorum. Bundan sonraki haftalarda da böyle bir sınavın yapılacağını düşünmeden çalıştık, sınavın adı bile geçmedi ve ekseriya az sayıdaki atıştan sonra ders kesildi. Bunun için töreni adımlarımızı gruplandırarak ve duruşları temrin ederek, ama her şeyden önce doğru soluk alış antremanlarını tekrarlıyarak yerine getirmek ve kendimizi derin murakabeye bırakmak görevini yükledik. Bize bildirilen tarzda temrin ettik ve bu duruma daha alışmadan, töreni yaysız ve oksuz olarak dansederek yerine getirmeyi keşfettik, öyleki bir kaç adım attıktan sonra konsantre olduğumuzu hissediyorduk ve buna ne kadar çok kes'in olarak istekliysek, hafifçe ortaya çıkarılan vücut gevşemesiyle konsantrasyon olayını kolaylaştırdığımızda o derece çok başarılı oluyorduk. Derste yayı ve oku yeniden elimize alınca, evdeki bu temrinler o kadar cömertçe etkisini gösteriyordu ki, bizler orada da

zahmetsizce «ruh uyanıklığı» durumuna geçiyorduk. Kendimizi o denli güvenle korunmuş görüyorduk ki, sınavın ve seyircilerin orada hazır olacağı günü serin kanlıkla bekliyorduk. Sınavı o kadar iyi başardık ki, üstadın biraz şaşkın bir gülümsemeyle seyircilerden hoş görü göstermelerini rica etmesine gerek kalmadı. Atış yerinde düzenlenen diplomalarımız verildi. Bunlarda her birimizin eriştiği ustalığın derecesi yazılıydı. Üstad, sınavı son derecede görkemli resmî giysisi sırtında olduğu halde iki üstatça atış yaparak kapadı. Bir kaç gün sonra eşime resmî bir sınavın sonunda çıkacak düzenleme san'atında ustalık payesi verildi. Bu tarihten itibaren ders yeni bir görünüme büründü. Bir kaç temrin atışıyla yetinerek, yay ile ok atışının büyük öğretisini ona ilişkisiyle açıklamaya geçti ve bunu eriştiğimiz aşamalara intibak ettirmeye başladı.

O giz dolu simgelerle ve belirsiz benzetilerle anlatışına karşın, araya sıkıştırdığı açıklamalardan, neyin sözkonusu olduğunu anlıyorduk. Çok etraflı olarak «san'atsız san'atın» mahiyetinde ısrarla durdu, yay ile ok atışın kendini tam yetkinliğe ulaştırmasını istemesi halinde kişiyi ona götürmesi gerektiğini belirtti. Dedi ki: «Tavşanın kılıyla ve kaplumbağanın kabuğuyla atışı başaran kimse, yâni yaysız (boynuz) ve oksuz (kıl) ortadan vurabilen kişi, bözcüğün en yüksek anlamıyla san'atsız san'atın bir üstadıdır ve hatta bizzat sanatsız san'attır ve buna göre üstad olandır ve üstad olmayandır, o tek olan şeyin içinde. Bu yön değiştirmeye yay ile ok atış, hareketsiz hareket, danssız dans olarak Zen'e geçmektedir. Bir kez üstattan yurda döndükten sonra, o olmadan nasıl ilerleyeceğimi sorduğumda, şöyle karşılık vermişti: «Bu sorunuz benim size kendinizi bir sınava sokmanız fırsatını verişimle yanıtlanmıştır. Sizler öğretmenle öğrencinin artık iki değil, bir oldukları bir aşamaya kavuşmuş bulunuyorsunuz. Buna göre benden her zaman ayrılabilirsiniz. Hatta aramızda büyük denizler bulunsada, öğrenmiş olduğunuz gibi temrin ettiğinizde, daima yanınızda olacağım. Düzenli temrinden hiç bir bahaneyle vazgeçmemenizi, hiç bir günü yaysız ve oksuz olsanız da töreni yerine getirmeden ya da doğru soluk almadan geçirmemenizi sizden rica etmeyi gerekli görüyorum. Ben sizden bunu rica etmeyi gereksiz sayıyorum, çünkü sizin manevi yay ile o katmaya artık bırakamayacağınızı biliyorum. Bana bunun üzerine bir şey yazmayınız, ama zaman zaman yayı nasıl gerdiginizi görebileceğim bir fotoğrafınızı gönderiniz; bu tak-

dirde neyi bilmem gerekse, onu tamamen bilmiş olacağım. Sadece sizi bir noktada hazırlamak zorundayım.»

«Her ikiniz de yılların geçmesiyle değiştiniz. Bu sonucu sağlayan yay ile ok atmanın san'atıdır. Nişancının kendi kendisiyle en son derinliklerine kadar inen bir hesaplaşmasının sonucudur bu değişme. Sizler şimdiye kadar olasılıkla farketmediniz, ama, muhakkak vatanınızda dostlarınıza ve tanıdıklarınıza rasıyorsanız, bunu seveceksiniz ki, artık eskisinden farklı bir durumdasınız; bir çok şeyi farklı görüyorsunuz ve başka ölçülerle ölçüyorsunuz. Ben de aynı şeyleri yaşamıştım ve bu san'atın ruhunun değiştiği herkesin başından aynı şey geçecektir.» Bir veda sayılmıyan ayrılışınızda üstad bana en iyi yayını armağan etti. «Eğer bu yay ile atış yaparsanız ustahlığınızın orada olduğunu duyacaksınız, dedi. Bu yayı meraklı birinin eline vermeyiniz! Ve onu yendiğinizde onu bir anı olarak saklamayınız! Onu yok ediniz!, öyleki bir yığın külden başka hiç bir şey geride kalmasın!...»

KORKARIM Kİ ŞİMDİ bunları anlatırken bazı kimselerde, erkek erkeğe savaşta, artık hiç bir rol oynamıyan yay ile ok atışını abartılmış bir maneviyata büründürdüğüme, sağlıksız bir tarzda bunu incelttiğime dair bir kuşku uyandırmış bulunuyorum. Böyle bir zanna kapılan bir kişiye hiç bir kötü düşünce atfetmem.

KILIÇ SAN'ATI

Fakat bir kez daha çok daha kesin olarak vurgulayayım ki, Zen neden sonra japon san'atlarını ve böylece yay ile ok atış san'atını yeniden temelinden etkilemiş değildir, tersine bunun üzerinden bir çok yüzyıllar geçmiştir. Gerçekte durum çoktan unutulmuş günlerin bir yay ile ok atış üstadının, kim bilir bu deneyi ne kadar sık başarıyla sonuçlandırmak zorunda kalarak, san'atının mahiyeti üzerine «Büyük Öğreti»nin canlı olduğu şimdiki halin üstadından daha başka bir açıklamada bulunamayacağıdır. Yüzyıllar sonra da bu san'atın ruhu hep aynı kalmıştır. O Zen'in kendisi gibi o kadar az değişken olmuştur. Bu arada her türlü, yine de mümkün olan ve kendi deneyimden bildiğim gibi anlayışla karşılanabilen kuşkuyu ortadan kaldırmak için, bugünkü hal ve koşullar altında da savaşa ilişkin öneminin yadsınmayacağı bir başka san'a-

ta kıyaslayıcı bir bakış yöneltmek istiyoruz. Bununla demek istediğim «kılıç san'atıdır.»

Üstad Awa'nın kılıcın manevi olarak kullanılmasının gerektiğini kabul etmesi ve yay ile ok atışla kılıç kullanma san'atı arasında insana heyecan veren bir bağdaşımın mevcudiyetine dikkatimi çekmesi beni buna yöneltmiyor, tersine buna yönelişim gövdeyi en yüksek gelişimine ulaştığı bir çağda kılıç ustalarının buna göre ustalıklarını yürütülemez tarzda yaşamla ölüm arasında koruyabilmek durumunda olmalarından söz eden edebî bir belgenin var oluşu yüzündendir. Bu, büyük bir Zen üstadı olan Takuan'ın risalesidir: Adı *hareketsiz kavrayış*'dir. Bunda Zen'in kılıç sanatına ilişkisinden, yâni kılıçla savaşın pratiğinden etraflı söz edilmektedir. Bu risalenin kılıç ustalığının «Büyük Öğreti'sini o kadar geniş ve esassız yorumlayan biricik belge olup olmadığını bilmiyorum. Bu belgenin yay ile ok atış san'atına atfen benzer tanıtılar ileri sürüp sürmediğini de bilmiyorum, ama şu nokta saptanmıştır: Takuan'ın bildirisinin bugüne kalması büyük bir şanstır ve ünlü bir kılıç ustasına yöneltilen bu mektubu önemli bir kısaltıda bulunmadan çevirmiş olması, böylece onu en geniş çevrelerde okunur kılması D.T. SUZUKI'nin büyük bir hizmetidir. Kendime özgü bir düzenle ve özet olarak, sadece mümkün olduğu kadar veciz ve açık bir biçimde yüzyıllar önce kılıç ustalığı denilince neyin anlaşıldığını ve büyük ustaların birleşen görüşüne göre bu çağdan beri onunla neyin anlaşılması gerektiğini vurgulamağa çalışacağım.

Kılıç ustaları arasında kendileriyle ve öğrencileriyle edindikleri öğretici tecrübelerle dayanarak, işe yeni başlayan kimse ne decede güçlü ve savaşmıya istekli, gözüpek ve doğuştan yürekli olsa da, dersin başlamasıyla doğallığından maada kendine güveninin de azaldığı tanıtlanmış sayılır. O, şimdi yaşamın tehlikeye maruz kalan tüm teknik imkânlarını kılıçla doğuştan bilir ve dikkatini son haddine kadar gergin tutmak ve hasmını iyice gözlemlemek, onun vuruşlarını beceriklilikle savuşturmak ve etkin saldırılar düzenlemek durumuna kısa bir zamanda ulaşsa da, yine de daha önceki durumundan daha kötü bir çizgidedir, çünkü kılıcını dört yana gelişigüzel savurmaktadır, o an ve savaşın tutkusu temrinler sırasında yarı ciddi, ona neyi telkin ediyorsa, göz kararıyla hareket etmektedir. Şimdi itiraf etmek ve yetinmek zorundadır ki, kendinden daha güçlü, çevik ve temrin etmiş olandan geri

olduğundan, hasmının hedefini bulan darbelerine maruz kalacaktır. O önünde yorulmak bilmiyen temrinlerden başka gideceği hiç bir yol görmemektedir ve onun öğretmeni şimdilik daha başka bir öğütte de bulunmamaktadır. Böylece, öğrenci diğerlerini hatta kendi kendisini aşmak için elinden gelen her şeyi yapar. Ona yitirdiği güvenliği biraz sağlayan bir başdöndürücü teknik elde eder, böylece çaba harcadığı hedefe giderek, daha yakınlaştığını duyar. Öğretmeni bu arada bunu başka türlü düşünür. Haklı olarak, diye temin ediyor Takuan: Çünkü öğrencinin bütün yapabileceği sadece yüreğinin kılıçla öldürülmesine götürmektir.

Bu sırada başlangıçtaki ders, daha başka türlü verilemez. Bu ders tarzı için başlangıcındaki kimse için muhakkakki uygundur. Buna karşın, o hedefe götürmez, bunu öğretmeni de çok iyi bilmektedir. Öğrencinin çabalarına belki doğuştan getirdiği kılıç kullanma yeteneğine karşın kılıç ustası olamayışı kaçınılmazdır, ama kendini düşüncesizce tutkusuna kaptırmamayı öğrenmiş olan ve serin kanlılığını koruyan bir kimse için buna ulaşamamasının nedeni nedir acaba? Vücut gücünü akıllıca bölen ve uzun soluklu silâh uğraşısı için çelikleştiğini hisseden ve geniş bir çevrede ona eşit hasımları olmayan bu kimsenin son kıstaslarla ölçüldüğünde başarıya ulaşamaması ve yerinde saymasının sebebi nedir? Takuan'a göre bunun nedeni çırağın hasmını ve onun kılıcı yönetim tarzını özenle gözlemlemekten vazgeçmemesidir. En etkin bir biçimde ona nasıl saldıracığını teemmül etmesinden ve onun açık vermesine ilişkin âni kollamasından dolayıdır. Bu başarısızlığı, kısaca belirtmek istersek, bütün san'atına ve bilimine nasıl davranacağı üzerine danışmasındandır. O böyle davranmakla, Takuan'a göre «yüreğinin uyanıklılığını» yitirir. Kesin darbeyi indiriste daima gecikir ve bu nedenle hasmının kılıcını «bizzat hasmına çevirmeyi» başaramaz. Bunu ne kadar çok yaparsa kılıcı kullanmasına ilişkin teemmülünü, muktedir oluşunun bilinçli değerlendirilmesini, döğüşmenin etkinliği içindeki serbest hareketliliğini o derece çok engeller; bunun önüne nasıl geçilebilir? Bu muktedir oluş nasıl manevi hale getirilecektir, tekniğin görkemli egemenliğinden ustaca kılıç kullanımı nasıl ortaya çıkarılacaktır?

Bunun yanıtı sadece çırağın amaçsız ve ben'siz hale gelişiyile bunun mümkün olacağıdır. Onun sırf hasmından değil, kendisinden de kurtulması sağlanmalıdır. İçinde daima bulunduğu dönem-

den geçmelidir, onu kesinlikle gerilerde bırakmalıdır. - Tamamıyla başarısızlığa uğraması pahasına da olsa, buna yönelmelidir. Bu söylediklerimiz kulağa çelişik gelmiyor mu? Adeta yay ile ok atışta nişan almadan hedefe rastlatılmasının istenilmesi gibi. Buna göre hedefi ve amacı ona rastlatmak için, tamamen onu gözden yitirmelidir, koşuluna uymuyor mu? Bu arada mahiyetini Takuan'ın açıkladığı kılıç ustalığının savaşlarda değerini binlerce kez daha tanıtladığı düşünölsün!

Öğretici ustanın işi bizzat yolu değil, ama bu yolun nasıl olduğunu son hedefe göre cırağın kendine özgü durumuna uydurarak meydana çıkarmak ve onun sorumluluğunu taşımaktır. O ilkin darbelerden içgüdüsel olarak ve eğer bunlar farkına varılmadan ona karşı yöneltilmiş olsa da, kaçınmayı hazırlamakla yetinecektir. D.T. SUZUKİ ilginç bir anekdotla bu kolay olmıyan ödevi kendini tâbi tutmak için bir üstadın son derece özgün yöntemini anlatmıştır. Buna göre öğrenci aynı zamanda yeni bir anlam, en doğrusu tüm duyularının yeni bir uyanıklılığını elde etmelidir; bununla onları daha önceden duymuş gibi tehdit, eden darbelerden kaçınabilecek yeteneğe kavuşacaktır. O bu kaçınışın san'atına egemen olursa, bu takdirde hasmının hareketlerini, ya da birden çok hasmının davranışlarını dikkatini dağıtmadan aynı zamanda gözünün önünde bulundurmaya gereği kalmıyacaktır. İçinde neyin olup biteceğini önceden gördüğü ve duyduğu anda, içgüdüsel olarak bu olayın etkisinden algılamakla kaçınmak arasında bir kıl payı uzaklık olmaksızın sıyrılacaktır. Şu halde sözkonusu olan şey, bi'ingli bir gözleme artık gerek göstermiyen şimşek hızındaki tepkisidir. Böylece öğrenci bu bakımdan hiç olmazsa, her türlü bi'ingli vazgeçişten, kendini bağımsız kılmıştır. Bununla çok şey kazanmıştır, ama öğrencinin hasmına en iyi bir biçimde saldıracağını temmül edişine ve kollamasını engellemeğe ilişkin bundan sonraki ödevi çok daha güç ve sonucu gerçekten etkileyici olan bir noktadır; hatta onun bir hasmiyle hesaplaşmakta bulunduğunu, ölümünün ya da kalımının sözkonusu olduğunu bundan sonra bir kez dahi düşünmemesi gerekir.

Öğrenci bu direktifleri ilkin hasmının davranışıyla ilişkisi olan şeyi uzun uzun düşünmekten ve gözlemlemekten vazgeçerse, bunun yeterli olacağı anlamında anlar - o başka türlü olamaz - O, istenilen bu vazgeçiş çok ciddiye alır ve kendini her adımda de-

netler, ama onun kendine konsentre oluşuyla kendini hasmını gözlemekten uzak tutması gereken savaşta bulunandan başkası olarak görememesi durumunun ortaya çıktığı dikkatinden kaçır. Ne kadar iyi niyetiyle davransa da, hasmını o gizlice göz önünde bulunduracaktır. O kendini hasmından ne kadar çok zahiri olarak kurtarmışsa, onunla o derece sınıksız bağlanmış olacaktır.

Çıracak, dikkatini bir noktada toplamakla esasında hiç bir şey kazanmadığına ikna etmek için, ruhu yönetişin çok ince sanatı gereklidir. O, hasmından olduğu gibi, kendisinden de sarf-ı nazar etmesini ve buna göre köklü bir anlamda amaçsız hale gelmesini öğretmelidir. Bunun için çok sabrı gerektiren ve boşa gidecek olan bir çok egzersizlere, tıpkı yay ile ok atış sanatında olduğu gibi, gereksinimi vardır, ama bu temrinler onu bir kez hedefe götürürse, ulaşılan amaçsızlıkta amaçlılığın son artığı da - çaba harcamasının son izi de - ortadan kalkmış olacaktır. Bu kurtuluş ve amaçsızlık durumunda kendiliğinden içgüdüsel kaçınışın önceki aşamasında erişilen maharetle şaşırtıcı bir benzerlik gösteren bir davranış ortaya çıkar. Nasıl ki, orada amaçlıyan bir darbenin görülmesiyle darbeden kaçınış arasında bir kıl payı bulunmuyorsa, artık darbeden kaçınışla, davranışı arasında da aynı birleşmişlik vardır. Kaçınışın anında döğüşen kimse vurmak için kollarını açar ve düşünülenden daha çabuk öldürücü darbesini hedefe rastlatarak ve buna dayanılmaz olarak indirir. Adeta kılıcı kendi kendisini yönetiyormuş gibi olur. Yay ile ok atışta söylenildiği gibi «ES» nasıl ki nişan olarak rastlatırsa, burada da Ben'in yerini ben'in bilinçli bir çabayla kendisine mal ettiği yetenekleri ve becerileri kullanan «ES» almıştır. Burada da bu «ES» ne anlaşılabilen, ne de ele geçirilebilen ve sadece onun deneyinden geçenin kendisinden haberdar olabileceki bir şeyin adıdır.

HER ŞEY BOŞLUKTUR

Kılıç sanatının yetkinliği Takuan'a göre, hiç bir ben ve sen düşüncesinin hasmın ve onun kılıcının ve döğüşcünün kendi kılıcının ve onun nasıl yönetileceği üzerine bir düşüncenin, hatta yaşam ve ölüm fikrinin yüreği endişelendirmemesindendir. Şu halde her şey boşluktur: Sen kendin, kınımdan sıyrılmış kılıç ve kılıcı yönelten kollar... Hatta boşluk düşüncesi artık orada değildir. Takuan bu

salt boşluktan eylemin tansık (mucizeli) değişimi ortaya çıkar, diye saptayıpta bulunuyor. Yay ile ok atış ve kılıcı kullanış için geçerli olan bu noktalar, bu bakımdan diğer bütün sanatlar için de aynen geçerlidir. Böylece bir başka örneği anmak için belirtelim ki, çini mürekkebiyle resim yapmak san'atında ustalık tekniğe muhakkak egemen olan elin, ruhun biçimlendirmeğe başladığı anda resmi çizmesinde ve san'atçının gözünün önünde belireni, arada bir kıl payı uzaklık bırakmadan görünür kılışından ibaret görünüyor. Resim yapmak kendiliğinden bir yazma haline geliyor. Burada da ressam yöneltilen direktif şu olmalıdır: «Bambuya on yıl bak, kendin bambu ol, ondan sonra her şeyi unut ve onun resmini çiz.» Kılıç ustası işe yeniden başlıyan gibi doğal hale gelir; dersin baş'angıcında yitirdiği endişesizliği sonunda yok edilemez karakter olarak elde etmiştir, ama o işin başlangıcındakinden farklı olarak çekingen, serin kanlı ve alçak gönüllüdür ve böbürlenme duygusundan büsbütün yoksundur. Başlangıçtaki durumuyla ustalığındaki dönemi arasında yorulmak bilmiyen temrinlerinin uzun olaylı yılları vardır. Zen'in etkisiyle erkliliği manevi hale gelmiştir, ama temrin eden kimse bizzat içinde yendiği güçlüklerle aşamadan aşamaya daha özgür hale gelir; onun ruh haline gelen kılıcı kınında artık gevşek durmaz. O kılıcını, kaçınılmaz hale gelince kınından sıyrır. Bunu yaparken yontulup incelmemiş olan ve kaslarının güçlülüğüyle böbürlenene ve kendisiyle doğuşa layık olmıyan bir hasmıyla korkaklıkla kınanmayı gülümseyerek göze alarak dönüşmekten kaçınabilir; diğer yandan başka bir hasmına karşı beslediği yüksek bir saygıyla, ona şerefli bir ölümden başka bir şey getirmiyecek olan bir doğuşta ısrar eder. Burada Samurai tutkusunu, Bushido diye anılan şövalyenin kıyaslanamaz yolunu belirlemiş olan düşünce tutumu ortaya çıkıyor, çünkü kılıç ustası için hepsinden, ünden, zaferden ve hatta yaşamdan daha üstün şey onun deneyini geçirdiği ve onu yargılıyan gerçeğin kılıcıdır. İşe yeni başlıyanda olduğu gibi, kılıç ustası da korkusuzdur, ama o işin başlangıcındakinden farklı olarak korkutucu şeylerden gün geçtikçe artık korkmaz hale gelir. Yıllar yılı süren kesintisiz murakebelerle yaşamla ölümün esasında bir ve aynı şey olduğunu ve aynı kader düzeyine girdiklerini öğrenmiştir. Böylece yaşam endişesinin ve ölüm korkusunun ne anlama geldiğini artık bilmez. O bu dünyada seve seve yaşar; bu nokta Zen için çok karakteristiktir ve ölüm düşüncesine kendisini kaptırmadan, her an dünyadan ayrılmaya hazır-

dır. Samurailerin zihniyetlerinin en saf simgesi olarak kiraz çiçeğini seçmiş olmaları sırf bir rastlantı değildir; nasıl ki kiraz çiçeğinin yaprağı sabah güneşinin ışığında çözülürse ve sevinçten parıltı olarak toprağa kayarsa, ölümden korkınıyan da sessiz ve içinde hareketsiz kalarak kendini varlığından kurtarabilir.

Ölüm korkusundan kurtulmuş olmak bütün iyi saatlerde ölümden ürkmemek ve ölüm deneyini başaracağına güvenmek gibi bir yanlış görüşe sahip olmak değildir. Yaşama ve ölüme egemen olan bir kimse daha çok her türlü korkunun nasıl duyulduğunu artık belirli bir ölçüde yaşayamaz. Ciddi ve sürekli murakabenin gücünü deneyden geçerek bilmiyen bir kişi, onun insanı ne gibi yenişlere yetenekli kıldığını tahmin edemez. Yetkin üstad her hal ve koşulda gözleriyle değil, davranışıyla bu korkusuzluğu her fırsatta belli eder: Bunu onda görürüz ve bu korkusuzluğunun karşısında derin bir şaşkınlığa kapılırız. Gözüpek korkusuzluk, bu yüzden bu sıfatla sadece az kimsenin gerçekten başardığı bir ustalıktır. Bunu da bir kanıtla belgelemek için, 17. Yüzyılın ortasında meydana getirilen Hagakure'nin bir pasajını mealen veriyoruz: Yagyu Tajima-no-kami kılıçla doğuşmede büyük bir üstattı ve o zamanki Shogun Tokugawa'yı bu san'atta irşat ediyordu. Shogunun yaverlerinden biri, bir gün Tajima-no kami'ye gelerek, ondan eksrim dersi vermesini rica etti. Üstat dedi ki: «Görebildiğim kadarıyla kendinizin bir usta eskrimci olduğunu sanıyorum. Bizler öğretmen ve öğrenci ilişkisi kurmadan önce, bana hangi ekole mensup olduğunuzu lütfen bildiriniz!»

Yaveri dedi ki: «Utanarak itiraf edeyim ki, ben bu san'atı öğrenmedim. Bunun üzerine karşısındaki: «Benimle alay mı etmek istiyorsunuz? Ben kendim saygıdeğer Shogu'nun öğretmeniyim ve gözlerimin beni aldatmayacağını biliyorum. Karşısındaki yanıtladı: «Sizi kırdıysam özür dilerim, ama eskrim üzerine bir bilgim gerçekten yoktur. Bu kesin yadsıma, kılıç ustasını düşündürdü ve sonunda dedi ki: «Mademki böyle söylüyorsunuz, öyleyse dedikleriniz doğrudur, ama muhakkak bir uzmanlıkta - onun ne olduğunu tam açıklığıyla göremiyorsam da - üstatsınız! Evet, mademki bunda ısrar ediyorsunuz, size şunu bildireceğim. Bir şey var ki, onda tam anlamıyla usta olduğumu söyleyebilirim. Ben henüz çocukken Samurai olarak her özel hal ve koşul altında ölümden korkmamak düşüncesine kapıldım. İşte o zamandan beri - şimdi aradan bir kaç

yıl geçti - durmadan ölüm sorunuyla kafamı yordum ve sonunda bu soru beni rahatsız etmez hale geldi. Belki demek istediğiniz budur.

«İşte buydu, diye bağırdı Tajima-no-kami. Demek istediğim aynen buydu. Yargının beni aldatmamış olmasından sevindim, çünkü kılıç san'atının son gizi ölüm düşüncesinden kurtulmuş olmaktadır. Öğrencilerimden bir kaç yüz kişiyi bu hedefi gözeterek irşat ettim, ama onlardan hiç biri kılıç san'atının en yüksek olan bu mertebesine erişemedi. Sizin teknik eksersizlere artık gereksininiz yoktur, şimdiden usta sayılırsınız. Kılıç kullanım san'atının öğrenildiği hol eskiden beri şu adı taşır:

Zen'i hareket noktası yanan bu san'atın HER ÜSTADİ, her şeyi kapsıyan gerçeğin bulutundan gelen bir gimşek gibidir. Onun ruhunun serbest hareketliliğinde bu san'at mevcuttur ve «ES» de üstat kendi ezeli ve adsız mahiyeti sıfatıyla bu san'atla karşılaşır. O bu öze, tekrar tekrar, onun olabileceğinin en son imkânı olarak rastlar ve gerçek onun için - ve onun içinden geçerek başkaları için - bin türlü biçime ve görüntüye bürünür. Fakat onun sabrederek ve boyun eğerek kendini tâbi kıldığı ıslatılmış disipline karşın, Zen'in ona yaşamının her türlü belirtisinde onun tarafından taşınacağı ölçüde amaçsız nüfuz ettiği ve onu kızgın ateşte dağladığı, buna göre varlığının sadece iyi günleri tadacağı bir noktaya asla gelmemiştir, çünkü en yüksek özgürlüğü henüz en derin zorunluluğa dönüşmemiştir.

Eğer dayanılmaz bir istek onu bu sona iterse, onun yeniden yola, - san'atsız san'atın yoluna çıkması gerekecektir. - Onun, kendiyle tamamen birleştiği biri gibi «gerçekle» yaşaması için, kökenine ulaşmaya yüreklilik göstermelidir. O tekrar öğrenci, müptedi olmalı, saptığı yolun en son, en dik kısmını da aşmalı ve yeni değişimlerden geçmelidir. Eğer o bu rizikonun hakkından gelirse, kadere bütün gerçeklerin üstünde duran yetkin gerçeğe bütün kökenlerin biçimsiz kökenine, yine de her şey olan Hiç'e rastlar, onun tarafından yutulur ve onun içinden yeniden doğar.

AÇIKLAMALAR

1) D.T. Suzuki: **Büyük Kurtuluş. Zen Budizme Giriş.** Zürich 1958 şimdiki O.W. Barth Verlag, Weilheim/Obb.

2) Suzuki: Zen ve Japon Kültürü S. 82 ff.

3) Karşılaştırmak için H. von Kleist'in «Kukla Tiyatrosu» üzerine risalesini tavsiye ederim. Kleist tamamen başka çıkış noktalarından hareket ederek, burada ele alınan konuya şaşırtıcı bir ölçüde yaklaşmaktadır.

4) O, Takuan'ın «hareketsiz kavrayış» üzerine mektubunu yönelttiği ayı üsttattır.

EUGEN HERRIGEL, Prof. Dr. 1884 Kehl'de doğdu. Felsefe tahsilinden sonra 1923 tarihinde Heidelberg'de 1924 ilâ 1929 Japonyada Sendai'da İmparatorluk Üniversitesi'nde felsefe profesörlüğü yaptı. 1929 ilâ 1948 arasında Erlangen'da sistematik felsefe Ord. Prof. görevinde bulundu. 1955 tarihinde Partenkirchen/Obb.'de öldü.

DAISSETZ TEITARO SUZUKİ, 1869 'da doğdu, 1966'da öldü. Kyoto'da Üniversitede budistik Felsefe profesörü idi. Japon Zen ustası olarak, Batı düşüncesiyle de ünsiyeti olarak, Zen öğretisini Batıya getirdi. O, diğerleri yanında New York'da Columbia Üniversitesi'nde konferanslar verdi. Suzuki hâlâ Zen Budizm alanında en büyük otoritedir. Zen üzerine çok sayıda kitaplar ve risaleler yayımlamıştır.